פירוש הגדה

והא לך פירוש ההגדה לעניות דעתי שמעון בהר"ר צמח זלה"ת

קורא פרישתי להגדה
סוף מאמר חמץ יסדתיה
שמעון בנו צמח נתנה אל

יזכה להתברך באל אמן
על כן קראתיה אפיקומן
בנים בני חמד בחיק אומן

לפי שעתה מזגו לו כוס שני עוקרין השלחן והתיבוקות אומרין מי אכליכן דמגביהתו פתורה ושאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות • אלו מקדימין לו הקדמה שזה זכר ליציאת מצרים ומגבירים לו בלשון שהוגרלו בו והוא לשון ארמית שהיו מגברים בו בגבל כם דמיאל ובזרא ע"כ באה פיסקא זו הרלשונה שבהגדה בלשון ארמית יותר מכל ההגדה כדי שיבין התינוק ואין בכל זאת הפיסקא בשם הקדש כי אם השבח הנאה בני חורין כי כן לשון התיבוקות לעולם לשבח הנאה בירושלים ובני חורין •

ומתחילין לומר כי זאת המלה שאנו עוקרין מעל השלחן הוא לחם עוני כל הכתוב שבעת ימים תאכל מצות לחם עוני ולא יתחק לומר מלחם עוני שהוא שם דבר לחם עני שהוא שם התואר כי כן בלשון רז"ל שנתן בן קורין מלה עשיר המלה שבילושה דרך עושר ולא אמרו מלת עושר • וכן נכון לומר מלחם שני לחם עני ובתרגום לחמא עניא כי תרגום לעני ולגר לעניא ולגיורא • וב"ב הרמב"ן ז"ל בחידושי התורה שלו בפרשת ראה • ונקרא הלחם לחם עוני ע"א לפי שנעשה מקבא מלוגלגה לפיהא שהוא שעור מידת הטומר שהוא עשירית האיפה והוא קובן עני בדל דלות עשירית האיפה בפרשת ויקרא • גם כי המלה הזאת שאנו עוקרין השלחן כה היא כרובה מה דרכו של עני בפרוכה כך היא בלתי חמץ כי כן דרכו של עני למהר לאכות ולהשביע רעבונו מה דרכו של עני הוא מבוק ואשבו אוכה על כן אמר פותחין בלשון שהוא מכין הוא לחם עני שהיו אוכלין אבותינו להזכירם אחיך יראתו מגלות לגאולה על דרך הכתוב שבעת ימים תאכל מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך • ולכן יש מתחילין לומר בהילו יצאנו ממצרים • וכן אנו אומרים אל התינוק זה הוא הלחם שהיו אוכלין אבותינו בארץ מצרים ונסר לאותו לחם אנו אוכלין זה • ואנו אומרים כל דכפין ייתי ויכול ויפ קורין כל דכפין הדלת בשו"א והכ"ף בקמ"ץ תרגום רעב שהוא תואר כפין ואנו צריכין לקרות גם כל דלריך בשד"א בקמץ • ואנו אומרין כן כי במצרים היו אבותינו רעבים מן הלחם והיו יש לנו לחם לאכול לשבעה להשביע רעבים שיהיו באוכלי שולחנכו • גם היום אנחנו רעבים שאנו לאכול מן המנחה ולמעלה כדי שיאכל מצה לתיאבון ולפי שאומר מרע"ה משנו ושאנו לכם פלן למשפחותיכם שיהיו כמצין הרבה על פנה אחד משפחות משפחות ואומר אח"כ והיה כי תבואו אל הארץ וגו' ושמרתם את העבודה הזאת והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי אבותינו במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ע"כ אנו ממשיכין לזה כל מאן דצריך להמלות עמנו בפסח יבא ויאכל עמנו • ואם בשנה זו אנו אין לנו פסח לשנה הבאה נהיה בא"י • ושאינו מבקש רחמים שתחילה שואל דבר מועט ואח"כ דבר גדול כמו משל הכותי המשתה שראל בעבמה ואומר לו תן לי בגל והאחרי הוא בוש ובותן לו ואח"כ אומר לו תן לי מעט מלח ובותן לו ואח"כ אומר לו אכילת בגל במלח לוקחת הלב תן לי מעט לחם ובותן לו • וכן היה עושה דוד מתחילת בקשותיו ביקש מתחילה על השגיאות שב' שגיאות מי יבין ואח"כ על הזדונות גם מזדים חשוך עבדך ואח"כ על המרדים ונקיתי מפשע רב • כך אנחנו מבקשים הלא שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל ואח"כ הוסיפו בקשת הלא שתא הכא אנו עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין • ואת הפיסקא לא נזכרה בשום מקום מדברי רז"ל לא בתלמוד ולא במדרש :

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות ואת היא שאלת הבן שהוא רואה ה' שינויין בלילה הזה מה שאין כן לילות השנה • הא שבכל הלילות אין לנו נשוי באכילת לחם יהיה חמץ או מצה הכל הוא שוה •

והלילה

והלילה הזה יש לנו מנהג לאכול מצה שמורה בערב תאכלו מצות • ואם בעלנו מצה א' יש לנו שאנו מבעל מצות פסח • ובכל הלילות אם אכלנו חמץ אין עליכו חיוב על כלום והלילה הזה אם אכלנו חמץ יש עליכו חיוב כרת • והרי זה סימן גדול בלילה הזה יותר מאתמול הלילות :

והשינוי הב' הוא שבכל הלילות הרשות בידיכו לאכול כל ירק בין מרור בין מתוק • והלילה הזה ח"ו לנו להיפטר מאכילת מרור ואפי' אכלנו הרבה מיני ירקות על כרחנו אנו מצווין לאכול מרור והרי זה סימן שני :

והשינוי הג' שבכל הלילות אין לנו מנהג לטבול אפילו פעם אחת • והלילה הזה נהגנו לטבול שני פעמים ח' בירקות שאינן מרור והשני במרור לבדו גם בפרישה זו אחר זו • והכל הוא טבול אחר אחר שאין הפסק ביניהם וזהו הסימן השלישי :

והשינוי הד' הוא שבכל הלילות אין לנו הפרש באכילת הבשר בין שיהיה צלי או שלוק או מבושל והלילה הזה כל אכילת בשר שאנו אוכלין בחיוב כעין בשר חגיגה או בשר הפסח אנו חייבין לאוכלו צלי וזהו על דעת בן תימא שאומר שהוקש בשר חגיגה לבשר הפסח להיות נאכל צלי וזה אין שאר אומות אותו בזמן הזה אלא בזמן הבית וזהו סימן ד' :

והשינוי הה' הוא שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין וה"ה שיכול לומר בין שהלכין בין בומדין אלא שאינו דרך שבח לשבות אכילת לילה זה ואכילת מהלך ועומד לאכילת הסיבה • והלילה הזה חובה עליכו לאכול בהסיבה מצה של מצוה דרך חירות ואין לנו רשות להיפטר מהסיבה וזהו סימן חמישי :

זאת היא שאלת הבן הנבהל לשאול למה היו שיכויין אלו • ואעפ"י שעדיין לא עבלנו אלא פ"א בכרפס כבר הוא רואה בשלחן החזרת ובלא הפסק לא יאכלוהו בלא טבול • ועוד שאין זה שאלה אל התימוק בלבד אלא אף לאכסה שהרי אם אין לו בן הוא שואל לעצמו :

ועל החרוסת שיהו שואל כי אין זה סימן שבכל הלילות אם רצה לטבל בחרוסת או בדבר אחר הרשות בידו והסימן שיהו שואל אלא לשתי פעמים ועליו שואל • וזה הטעם הוא למה שיהו שואל על ד' כוסות כי כל הלילות אם רצה לשתות כן ואין זה סימן בלילה הזה ושוב שעדיין לא שתה אלא כוס א' :

עבדים היינו לפרעה במצרים • ואת פיר תשובה למה נשתנה • מה הפסוק בב' ואתחנן משובה לבן חכם השואל מה העדות והחקים והמשפטים • וכאן שהיו עבדים והוציאנו מעבדות נפשוניו לאכול לחם עוני כלשון הכתוב שבעת ימים תאכל מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים כי בחוזק יד גרשונו ממצרים ולא יכולנו להתמהמה להחמין העסה וגם זה הוא טעם הכלי כי טעם המצה בלחם הוא טעם הכלי בבשר וש"ל אמר הכתוב לזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך לחם עוני והוא טעם איכות לזכור סיבת ההצלה שביאתה בחוזק יד :

וטעם המרור יחד מהעבדות ואמרו את חייהם • וטעם שיבולן אשר שאל ח"ו לתת לו טעם כי הוא מכין כי מפני זה כתבור לשאול וכששאל כתבדר לו הטעם • וטעם ההכיבה ידוע הוא מפני החירות שבז' בפסוק ויוציאנו ה' ביד חזקה וגו' • ובוא התשובה זולת הוציא הקב"ה את אבותיכו ממצרים הרי אנו ובניכו ובני בניכו משועבדים היינו לפרעה במצרים • והיה ראוי שלא יאמר כל זה אלא בשנת הגאולה לבנאלים • אבל אנו לא ראינו שבבנו ולא בגאלנו • ע"כ אומר לו עתה שאותה גאולה גם לנו היתה שאלו אבותיכו לא בגאלו היינו אנחנו משועבדים לפרעה ח"כ גם לנו היתה הגאולה וראוי לנו לעשות הסיבויים האלה • וכן הוא אומר בהגדה בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכאלו הוא בגאל שנאמר ואותנו הוציא משם לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותיכו :

וסוף זאת התשובה היא ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעי' את התורה מצוה עליכו לספר ביציאת מצרים • אלא תאמר שאין זאת המצוה אלא אל התינוקות להודיעם מה שלא ידעו אבל למי שיודע זה אין צורך בהגדה זאת • ע"כ אומרים שאפי' כולנו חכמים ששמענו זה מאבותיכו ואפי' כולנו נבונים להבין דבר מתוך דבר ואפילו כולנו זקנים שידענו זה שנים רבות ואפילו כולנו יודעים את התורה וכל יום אנו הוגים בתורה ומתוך קריאת התורה אנו מספרים ביציאת מצרים עכ"ז הגדה זו היא מחויבת בלילה הזה על הלחם הזה שהוא לחם עוני שאוכלין בו דברים הרבה כמו שכתו' תאכל עליו מצות לחם עוני למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך • וכל המספר ביציאת מצרים בכל שעה הרי זה משובח וכ"ש בלילה הזה וכן היו עושין

התנאים הראשונים והם שהלים :

מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא ור' טרפון • שהיו בזמן בית שני ונס אחר החרבן שהיו מסובין בבני ברק שהוא מקום בא"י כמ"ש ביהושע בנחל' מעה בא מן ויהודה ובני ברק ונת רמון • ול' מסובין ל' היושבין לתעוד כל' תלמוד כיצד מדר הסיבה • והתנאים הין מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עפ"י שהיו חכמים מן זקנים • עד שבאו תלמידיה' ואמרו להם רבותי' הגיע זמן ק"ש של שחרית שהתחיל היום להאיר ואין מבטלין ק"ש מפני סיפור זה ולולי זה לא הפסיקו מלספר כי המרבה לספר ביציאת מצרים ה"ז משובח כמו שנאמר הוא הלילה הזה שעורים לכל בני ישראל לדורותם :

ואמר רא"ב שמלבד זה הספור בלילה הזה יש מצוה א' בכל לילה להזכיר יציאת מצרים והא מן התורה שהרי אמרו אמת ויציב דאורייתא וכן קריאת פר' ציצית שיש בה זכרון יציאת מצרים הוא מן התורה ואע"פי שאין מצות ציצית בלילה נאמר רשב"ע שהיה בכן ע' שנה ולא היו לו אלא י"ח שנים אלא שדרך כם ביום שהוציאוהו ביציאה להיות נשיא הלביבו שעדותיו בדרך כם שאין נאה ליטב ביציאה אלא זקן ואף ע"פי שלא היו לו אלא י"ח שנים היה בכן ע' שנה בחכמה והיה עשירי לעזרא והיה אומר כי בכל חכמתו לא זכה שתאמר יציאת מצרים בלילות ו"מ לא זכיתי לא נאמתי חברי כמו זכוהו רבי אליעזר לרבנן • ואינו כ"ל זה הפירוש ולא פי' כן רש"י ז"ל שלא מצינו חולק בזה אבל לא זכיתי שלא זכה למצוה זה הרמוז בעזר' כי הסומא ולומר דבר חדש בקרא זוכה כמו שאמר אביי בפרק במה מדליקין אי זכאי גמרא מעיקרא והיה אומר שלא זכה למצוה רמז בתורה חיוב יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא ביום שהוציאוהו בשיא הכתוב לומען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך שאכילת לחם עוני היא זכרון יציאת מצרים כל ימי חייכם • ובן זומא דרש ימי חייך הימים כל לרבו' הלילות • וחכמים חלקו עליו כי כל אינו רבוי ללילות שבכל ימי החיים הם הימים והלילות אבל בא הרבוי ללמד על יעות המזיח שמפני זכרון קבון בליו לא יתבטל זכרון יציאת מצרים ויהיה זכרון קבון בליות עקר וזכרון יציאת מצרים נפלה לה כמ"ש בירמיה ולא יאמר חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אשר העלה הוא יציאת מצרים • וע"ז בא כל לימות המשיח :

והנה תשובת שאלת מה נשתנה היא עבדים היינו לפרעה במצרים • ולרז"ל שהוא פותח בנבוכ' והנבות הוא מה שאמרו במדרש אתם מכרתם יותר לעבד חייכם בכל שנה תקראו עבדים היינו לפרעה • והשבח הוא כי כמו שיוסף מבית האסורי' יצא למלוך גם אלהינו יצאנו לחירות וכן יעשה לימות המשיח למו שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים ארראנו נפלאות' וכן בסוף ההגדה אנו מסיימין בשבח לפיכך אנו חייבין להודות להלל וגו' :

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא • לפי שעיקר ההגדה איננו אלא להודיע לבניו סיפור יציאת מצרים וכבר עקרנו השלחן כדי שיתבורר הבן לשאול והשבנו לו לפי דרכו ועכשיו אנו צריכין להשיב על דרך החכמה לכל א' מהבני' כפי דעתו ומאינו בתורה שמנה כנגד ד' בנים חלוקים בשאלתם מה תהיה תשובתן כל א' מהם ואנו צריכין לדרוש הפסוקים הנאמרים בתשובתן על כן אנו צריכין לברך ברכת התורה על זאת הדרשה וכמו שאמרו בגמרא ומצינו שגיאין הוה קאמינא קמיה לתנויי לן פירקין בספרא דבי רב והוה קדים ומסי ליה ומברך ומתני לן פירקין • ע"כ קודם אנו הדרשת אנו מברכין המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא מעצמו זולת ברכותינו • וכנגד ארבעה בנים דיברה תורה בשאלה זו :

בפרשת בא אל פרעה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו' ובאותה פר' עצמה נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים • וכן בראותה פרשה נאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים • וכפ' ואתה אבן נאמר כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרי' ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעיכינו נאותנו הזיש מסה למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצו' הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו • אלו הם הפסוקים שנאמרו בתורה בתשובת אלו הבני' ואריכין אנו לדרוש אותם ע"כ

ברכנו על התורה תפלה • ועניין ב' בנים הוא כי יחזע הוא
כי הנכנסים בפרדס והם המעמיקים בחכמות הפלסופיות
הם חלוקים במחקרים • יש מי שהתחיל בחקירת כהונן
והשלימה ועלתה בידו כהונן זה נק' נכנס בשלו' ויצא
בשלום וזהו הנכן' בהגדה חכם • ויש שהעמיק בה והתחיל'
והשלימה ונטה בה אל הכפירה והחזיק בה וזהו הנקרא
מקצן בנטיעות כמי שנכנס לפרדם וקצץ בנטיעו' הרכות
אלא תלמחנה עוד והפסי' הפרדם כן הפסי' החכמ' וכפר
בעקר האלהו' וזהו הנק' רשע בהגדה • ויש מי שהתחיל
בחקירה ולא יכול להשלים' מפני עומקה ובשא' בתמיהותו
עד שמת וע"ז נאמר הנין ומת וזהו הנקרא בהגדה תם •
ויש מי שהתבלבל דעתו בחקירה ומפני זה באו לו הפיקו'
והבלבל דעתו וזהו הנקרא הנין וכפגע כמי שרוצ' להכנס
בפרדם והנין בו מרחוק ומצא פגעי' ומכשולו' בדרכים
ולא יכול להכנס בו ולא עלה בידו כלום מהחכמה וזהו
הנקרא בהגדה שאינו יודע לשאול :

ואחר הקדמה זו אפרש כל אחד מהשאלות מה היא ומה
היתה התשובה :

אמנם הבן החכם שאל ואמר מה העדות והחקים
והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם
וזכה זה הבן לא כפר בעיקר כמו הרשע שאמר מה
העבודה הזאת לכם כלומר לכם ולא לו וזה הוא "פי שאמר
אשר צוה ה' אלהינו אתכם ולא אמר צותנו הכנים עצמו
בעיקר באומרו ה' אלהינו ודקדק בלשונו שלא אמר אותנו
כי הוא לא היה שם בשעת הצוואה והבן זה בחכמתו חלק
התורה לג' חלקי' הא' עדות כמצות שבת ודומה לה שהוא
עדות כי יש אלוה בעולם בורא ומחדש כולנו והב' חקים
הם המצות שלא נתברר לנו טעמם כבשר בחלב ובגיל
המשתלח ופרה אדומה וכיוצא בהן והג' משפטים הם
מצות שהשכל נוחר אותם כמשפטי נכיה ורציחה וכיוצא
בה ובכל אחד יש שאלה מיוחדת כי בעדות הוא שואל
מהיכן נפתחיבו להאמין באלה העדות ומהו הזוכת בהם
בחקים הוא שואל דבר שלא נתברר לנו טעמם מה תועלת
יש לנו אם נתקיים אותם ובמשפטים הוא שואל כיון
שהשכל נוחר אותם למה היינו צריכין למצוה אלהית בזה
ולא הניח הדבר לנזרת השכל • והתשובה על הראשונה
הוא כי יש לנו תועלת באלהותו ית' כי הוא בודא ומחדש
מציאות מצרים כי עבדים היינו לפרעה ויוציאנו ה'
ממצרים ביד חזקה באותות ובמופתי' כנגד הטבע ואנחנו
עדי' בדבר כי לעינינו היה זה ודענו כי יד ה' עשתה זאת

ואות דאיה על אלהותו ית' אשר רמזה מצות שבת וכיוצא
בה • והתשובה על השנית מה תועלת יש לנו בעשיית
החקים אחר שלא נתברר לנו טעמם היא ויצונו ה' לעשות
את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל
הימים לחיותנו כיום הזה כי לא נראית יראת האל בזמן
שמקיים מצותו כמה שהשכל נוחר אותו כמו שנראית בזמן
שמקיים מצותו ואם תינו יודע שעמו כי הבבד נריך לקיים
מצות אדוניו ואמ"כי שלא נתגלה לו רצונו באותה מצוה
ויהיה התועלת בזה לזכות בזה העולם לטוב לנו כל הימי'
ולזכות לתחיית המתים בעולם שכולו ארוך לחיותנו שם
כיום הזה • והתשובה על הנ' והיא כיון שהשכל נוחר
למה היינו צריכין למצו' בה ולמה לא הניח הדבר לנזרת
השכל • היתה התשובה ודקה תהיה לנו כי נשמור לעשות
את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צוונו כי אינו
דומה [illegible] ושומה למי שעושה ואינו מצווה כי זה אמ"פי
שעשה [illegible] אין לו זכות מפני קיומו המצוה כמי שנצטוה
ועשה לקיים מצות האל כי יש לו זכות על פעולת הטובות
וזאת על קיומו המצוה האלהית כמ"ש וצדקה תהי' לנו כי
נשמור לעשו' את כל וגו' כאשר צונו ה' אלהינו • זהו
ענין שאלת החכם וענין תשובותיו והגדה לא דקדקה כל
זה ואמרה אף אתה אמור לו כהלכו' הפסח אין מפטירין
אחר הפסח אפיקומן כי זה השואל נתעורר על השיכוי
שאנו עושין לחלק לתינוקות קליות ואגוזי' וכמ"ש בגמ'
וכי מה תלה בשעתך מתינוקות ניין אלא מחלק להם
לתינוקות קליות ואגוזים פי' קודם סעודה כדי שישאלו
והתינוק תמיה ואומר זה השיכוי למה כי אין דרכנו כל
השנה לאכול קליות ואגוזים אלא לאחר סעודה ואנחנו
משיבין אותו כי הליל' הזה הוא משונ' לפי שא"א לאכול
אחר הפסח הנאכל על הטבע באחרונה וכן על כזית מצה
באחרונה דבר אחר כדי שישאר טעם פסח ומצה בפה
ולפ"ז אין מפטירין ומשלימין סעודתא כמו השעיר
בנביא להשלים קריאת התורה ל' שלוח בתרגום שלחנו
תחת עינו ולא פותחים פה לשאול תנו לנו קליות ואגוזי'
להיות אחרונים בסעודה כמנהג ואנו אוכלים אותם אחר
סעוד' וכי' אפיקומן אפיקו מיכין כלומר הוציאו לנו מיני
פירות • ואומרי' כי בל' יון אפיקומן מנוקה פי' מעוקו
מאכילה • הנה כתפרשה זאת הפיסקא בשאלת חכם :

רשע מה הוא אומר מה העבוד' הזאת לכם ובאומרו
לכם הוציא עצמו מהכלל וכפר בעיקר
התורה • והיתה התשובה לו בעבור זה עשה ה' לי ולא

לו ולולו היה שם לא היה מנחל כי היה מת בן ג' ימי אפלה
שמתו בהם רשעי ישראל וחב"ר פי' בזה הפסוק נאמר על מי
שאינו יודע לשאל כרמז בו באומרו עשה ה' לי לשאלת
הרשע כן פי' הרמב"ן ז"ל נפ' בא אל פרעה ח"ש אף
אתה הקהה את איניו מלשון אבות אכלו בוסר ושיני בני'
תקהינה והוא כענין אלהים הרם עיניו בעיניו מלתעות
פרעים • והתשובה הפשוטה בתורה על מה העבוד' הזאת
היא ומרמזים זבח פסח הוא לה' י אבל תשובת לכם
כרמזה התשוב' באומרו עשה ה' לי :

תם מה הוא אומר מה זאת • לא העמיק בשאלתו
לחקור בפרטי המצות כמו החכם ולא הרם
המלב לבקור בעיקר כמו הרשע • והיתה תשובתו
בתמימות לומר כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ואלו
המצות שאנו עושין הם זכר לאותן נסים :

ושאינו יודע לשאל את פתח לו בנא' והגדת לבנך
שאפילו חכם שאין לו בן הוא שואל לעצמו
כי המצוה בזה לספר ביציאת מצרים בין דרך שאלה ובין
שלא בדרך שאלה :

ולפי שהזכרנו זה הפסוק של והגדת לבנך ביום
ההוא באנו לדרוש לאותו ולדקדק לאותו מה בא
לחעבר באומרו ביום הזה אם למעט כל הסבה לא היה צריך
לחעבר שלא בספר ביציאת מצרים כל הסבה שזה דבר
בפשוט הוא אבל הי' אפשר לומר כי מל"ת שהוא התחלת
הגאולה' הי' מצוה לספר ביציאת מצרים ע"כ בא הכתוב
לחעבר באומרו ביום ההוא שאין הגדה זו אלא ביום הגאולה
באומרו ביום ההוא ואפשר היה לומר כי כל היום הוא
התחלת החיוב ע"כ בא הכתוב ואמר בעבור זה כאלו
מראה באצבע מה שהוא בפנינו ע"כ אמר לא אמרתי אלא
בשעה שיש מצה ומרור מונחי' לפניך והם באלה שאנו
עוקרין את השלחן ומצה ומרור מונחים בו :

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו • בגמרא אמרו
מתחיל בגנות ומסיים בשבח פי' מתחיל
בגנות מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו במצרים • וכן
אמרו בירושלמי בתחלה לריך להזכיר בעבר הנהר ישבו
אבותיכם ולפי שהאביר בן רשע שבוניא בעמו מהכלל אנו
מסתיכין לזה כי זה הרשע הוא שורש פורה ראש ולענה כי
מתחל' היו כן אבותינו בעבר הנהר כי כולם הוו עובדי
ע"ז כמו שנזכר בב"ר כי תרח היה עושה לצלמים ולאברהם
בנו אחר שבנה לע"ז בתרח אביו הכיר את בוראו ושבר
צלמיו וע"ז קרבו הש"י לעבודתו ואשבנו ארע מחוזקים

בבריתו שאנחנו מארע ישחק שפתן הש"י לעת זקנתו
והבדילן מיד מעאל ובני קטורה כמו שנאמר כי ביצחק
יקרא לך זרע ובהו אמרו ביבושלמי וארבה את זרעך
כתוב כמה כסים שבאו עמו עד שנתתי לו את יצחק כלו'
בסיוכות עשיתי ואתך ליצחק את יעקב ואת עשו ולא נת'
עשו זרע אבל' כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל
יצחק • ואתן לעשו את הר שעיר כמו שנאמר והלך אל ארץ
מפני יעקב אחיו אלא רמה לקבל עבדות ושיכוי כמו שקבל
יעקב שנאמר וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ הדרך
וירד למצרים ומשם גאלנו השם ע"כ נאה לנו לבד לספר
ביציאת מצרים כי שבלנו עבדות ושיכוי ורחיכו שועת ה'
ודבקנו בעבדותו וזה הרשע כפר בעיקר ע"כ אנחנו
מספרים הלילה ענין הוציאה האמת כמו שהבטיחנו החל
ושמר הבטחתו כמו שיזכיר אחר זה • ובדבור יהושע
נתבאר כי אף ע"פ שיצאנו ממצרים ושבנו לארץ כנען
אין אנחנו מודעים לא מזרע מצרים אשר מהם יצאנו כי
בעבר הנהר שהוא נהר פרת המבדיל בין ארץ כנען לארם
ולזה נקרא אברהם אברם העברי ולא מבני כנען המקולל
אשר נחלנו את ארצו כי אם מעבר הנהר שהוא של שם
המבורך ולזה אנחנו מזכירים זה הסיפור של יהושע לישראל
ולבניך אל יעקב ובניו ירדו מצרים איך יצאנו משם
בהבטחת האל' לאברהם אביהם בין הבתרי' :

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא • חייבים
אנו לברך לאלהינו שהוא מבטיח ועושה כי
הוציא אברהם מבית אביו והוליכו בארץ כנען אחר
שהבטיחו ואמר לו ואעשך לגוי גדול ואח"כ גזר עליו
ועבדום ועניו וזה כפיון גדול אבל הבטיחו להוציאו מהגלו'
וקבע לו זמן ויקיים הבטחתו שהק"בה מחשב את הקץ
לעבות לאברהם אביהם מה שאמר לו בין הבתרים שנאמר
ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם
ועבדום ועניו אותם ד' מאות שנה ואחר הגזירה הבטיחו
אמר לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו
ברכוש גדול זאת היא הגזירה והבטחה וקיים אותה ולא
איחר אותה אפי' רגע ר' שהק"בה היה מחשב את הקץ והיה
משמר אותו כדי לקיי' הבטחתו והוא ליל שמורי' הוא לה' בוא
הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל להוציאם ביד חוזקה
שעה בשלם הקץ כי המלאך שביאר את שרה לחזעד הזה
כעת היה תלוי בן היה פסח שבאותו ענין אבה מצות
לתת להם לפי שהיה בפח שבפסח נולד יצחק וגזרת ד'
מצות בנה של ועבדום ועניו אותם לא היתה אלא שעה

לידת

לידת יצחק כי אלו היו גרים אחר לידת יצחק באברהם כתיב ויגר אברהם בארץ פלשתים ובלידת יצחק כתיב ויגר יצחק בגרר ביעקב כתיב ויגר יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ובאחות כמעט גרים בה וכשתחשוב ס' שנה שהיו לידת יצחק בשכולל יעקב וק"ל שהיו ליעקב ברדתו למצרים יחסר למכין ת' שנה רד"ו וכן עמדו ישראל במצרים וכן כרמו בש"ם רד"ו שמה ולא אמר ת". וא"א שיהיו ת' שנים במצרים כי כשתחשוב שנותיו של קהת שירד למצרים שהיו קל"ג ושנותיו של עמרם שהיו קל"ו וב' של משה כשיצאו ממצרים לא תמצאם ד' מאות שנה והרבה שנו' כבלעים לבנים עם האבות ע"ב ח"א להיות ד' מאות שנים אלא משת לידת יצחק כי כן כתוב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וש"ם ויהי מקץ שלשים ואربע מאות שנה אותן ל' שנים אמת מעמד בין הבתרים שהיה ליל פסח בחצי הלילה ואז נגזר עליו עבדות ושיבוי אמת היות לו זרע והקץ היה כנגזר ל' שנה קודם שהיה אברהם בן שבעים שנה והתחילו ד' מאות שנה כשהיה בן מאה שנה ואעפ"י שכשילא אברהם מחרן לא היה אלא בן ע"ה שנה כבר אמרו בסדר עולם כי שתי ילדות ילא א' בהיותו בן ע' שנה ואז נגזרה גזרת בין הבתרים ואחר וילא פעם אחרת בהיותו בן ע"ה שנה ובל דרך הפשט אותן ל' שנה היו קודם גזרת בין הבתרים ביציאה ראשונה שיצא שנאמר ויקח תרח את אברם בנו וגו' ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו עד חרן וישבו שם • ואז היה אברם בן ע' שנה ואז נשלמו ת"ל שנים עם ד' מאות משכולל יצחק • והק"ב היה מחשב את הקץ להשלים הבטחתו וכליל פסח בחצי הלילה היה מעמד בין הבתרים ובאותה שעה כשנשלם הקץ בחצי הלילה של ש"ו בכיסן היתה מכת בכורות ואז נגאלו ישראל שהבטיחם וברוך הוא שהבטיח ושמר הלילה מתי תבא ווהו ליל שמורי וכשהגיע אותה שעה נגאלם לא עכבם אפילו רגע כי אפ"פי שלא ילאו אלא ביום כי כן אמרו בגמ' הכל מודים כשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה • וכמו שפי' וזבחת פסח לה' אלהיך בערב כבא השמש מובן באתך ממצרים בערב שאתה שבת כבוא השמש אתה אוכל מובן באתך ממצרים שאתה שבוף וזהו היה בנקר אבל בחצי הלילה כשאנו גאולים כי פרעה בגזר ממעתו כשראה מכת בכורות והלך אצל משה כמו שא"ל וירדו כל עבדיך אלה אלי ואמר לו קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל א"ל משה וכי בורחי' אנו לצאת בלילה והק"ב אמר לנו לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר א"ל א"כ מה

לעשה א"ל משה קרא בקול גדול ואמור בני ישראל הלו אתם בדשות שלמכם קומו צאו מתוך עמי ומאותה שעה כשאנו גאולים וקראו הלל בחצות הלילה אחר אכילת פסח כמו שאנו עושין אחר אכילת מצה ואמרו הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה ואותה שעה שמר הק"ב שהיתה אותה שעה שנגזר גזירת בין הבתרי' שב' לו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ולכן נקרא ליל שמורים :

והיא שעמדה לאבותינו ולנו • אותה הבטחה שעמדה לאבותינו ולנו שכן אמר לו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחר כן יצאו ברכוש גדול ומיל אותבו מידם וכמו שהבטיח ואמר ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם והבטחת לקיימם לעולם וכן אנשה ולא ר' בלבד עמד לכלותנו אלא שבכל דור ודור כשדים פרסיים יונים וזולתם מהאומות והק"ב מצילנו מידם מבני אותה הבטחה שעמדה לאבותינו ולנו :

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשו ליעקב אבינו • התחלנו לספר ראש הארמיים המתחכמים עליו לכלותנו והוא לבן כדי להמשיך לזה וזוי מבימי נכורים שהם מזכירים יציאת מצרים כדי לדרוש אותן פסוקים בהגדה אשר כמו שאמרה המשנה בפ' ערבי פסחים ודורש מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה • ולשון לא ולמד הוא לשון נהוג בתלמוד לא ולמד משוק של חמורים בראשון מחגיגה ומכאן ואילך לא וחשוב וכן אחרים :

לבן ביקש לעקור את הכל שכאמר ארמי אובד אבי • וזה על דרך התרגום שתרגם לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא וכן כב' מהכתוב שהוא לא בדף אמר יעקב אלא לעקור את הכל יותר ממה שעשה פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים והניח הבנות שב' כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון וזה לבן בקש לעקור את הכל לולא שסק"ב מכשו כמו שאמר הוא עצמו ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע גלה דעתו כי לולא האזהרה הזאת היה רוצה לעשות רעה וכן אמר הוא יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואזהר לעקור את הכל כי כן אמר הבטחת בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא גלה דעתו כי הכל היה רוצה ליעול לולי אזהרת האל יתב' • ומה שתרגם אבקלוס בעא לאובדא ית אבא ל'

שהכתוב

שהכתוב לא אמר אבל אני כמו אבד זשיבר בריחיה שהוא לשון עבר אלא אובד ל' ביכוכי וירוף. הוא מדרך הדקדוק כי הביכוכי הוא אחר התחלת הפעולה הקודם השלמתה וכן היה ענין לבן התחיל לרדוף ולא לעקור ולא נשלמה הפעולה מפני הזעקה האלהית • וז"מ על דרך הפשט יעקב אבי שהיה באמת היה אובד אבלי לבנו וחר"כ ירד למצרים ולא גר' זה הפי' שיקרא ליעקב אבינו ארמי מפני שגר בארם וגם אותו גרות בעזמר היה ובנשים ובני' משם בנאתו לא ירד למצרים ונכון מה שתרגם המתרגם כי הוא מספר חסדי האל ית' מתחלה להגלות יעקב ואותנו מלבן ואח"כ בהגלותנו ממצרים ג"כ המשיך לזה אבד מצרימה ויגר שם במתי מעט וכביכול יעקב מאמרם לת ירד למצרים ואנו אומרים זה על הפרשה כולה כדי לדרוש אותה בהגדה :

ויירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב • זהו לשון הכתוב בתורה פרשת כי תבוא ואתה הוא דורש אותו פרק אחר פרק • וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור • זה האונס היה לקיים גזירת כי גר יהיה זרעך וכמו שדרשו בחבלי אדם ומשכם בעבותות האהבה שראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שקדמה זכותו במכירת יוסף משל לפרה אורבה שאינה נכנעת לילך לבית הטביחה שמושכין את בנה והיא מושכת אחריו כן יעקב ירד דרך כבוד בעבותות האהבה בגלות מפני יוסף שהיה שם וזהו אנוס על פי הדבור מי' ע"פ הנבואה משעבין והדבר אין בהם ליהוא שבגזרה גזרת כי גר יהיה זרעך :

ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם כי יעקב אבינו כשירד למצרים לא היה דעתו להשתקע שם זרעו כי כבר הבטיחו האל יתברך אבינו ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וגם בגזרת בין הבתרים באחר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכל ירידתו שם עם ביתו לא היתה אלא מפני הרעב והיו חושבי' כשיעבור הרעב לשוב אל ארץ כנען וכן אמרו לגור בארץ באנו כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן שהיא קרובה אל ארץ כנען וזה היו אומרים המתודים על הביכורים שבכלל הטובה שעשה לישראל הוא שבאו לגור ולאחוז ונשתקעו שם בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד מה אלא עלתה בלבם אלא מחבר אל כל היוש עליהם שהו שאמרו במתי מעט שהאנשים מושעים היו כמו שכתוב בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב :

ויהי שם לגוי גדול אלמד שהיו ישראל מעוינים שם עם גדול אלא היו בגרים הנפרדים אחד כאן ואחד כאן אבל היו גוי אחד בארץ מצרים ומזאר ונכבד בהוד והדר כמו בני ליון הקרים המלוינים במילת ופיות ותגלחת כן הוא ישראל מעוינים שם עם בפני עצמו מפואר ונכבד בהוד והדר אלא שהוא ז"ל במסכת יומא שמיתתן של ישראל לא לירמה שיבה מהן ירדו למצרים והיה בהן שיבה שנאמר לך ואספת את זקני ישראל והיו מתיחסים לאברהם אבינו שהיה נקרא אברם העברי וכן הם היו נקראים עברים שנאמר ה' אלהי העברים נקרא עליהם ולא שינו את שמם ולא שינו את לשונם כמו שאמרו חכמים במדרשם בזכות שלשה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את לשונם ולא שינו את שמם ולא פרצו בעריות אחת היתה בינותם שלומית בת דברי והיתה אנוסה ופרשה הכתוב אין לך ליון יותר גדול מזה וזהו שאמר ויהי שם לגוי גדול שהיא אומה מיוחדת :

גדול ועצום כמו שאמר ובני ישראל פרו ושרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם זה מאוחר והוא גלוי שלה היה חסד גדול שהאנשים בחיים לגור ורבו זה הרבוי המופלא :

ורב כמו שאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום וערה • הנביא יחזקאל הפליג בזה לבאר מה שאמרה התורה וירבו ויעצמו שהיה בתכלית הריבוי כמו עשב השדה וכמו שהיו עצומים בכח היו רבים במספר :

וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה • אחר שדרשנו הפסוק הראשון באמר לדרוש זה הפסוק השני כדי לספר גליל הפסח רבוי הטובות שעשה לנו האל כמו שהיו מספרי' מביאי הביכורים להודות תודות ושבחים לאל על כל הטובות האלו • ואמר וירעו אותנו המצרים כמו שפאמל והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף וגו' והפסוק שאמר בפרשת זאת חקת התורה הוא וירעו אבותינו מצרים ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו המצרים ולאבותינו והפסוק הנאמר במקרא ביכורים וירעו אותנו המצרים והפרם ים בין וירעו לנו ובין וירעו אותנו כי וירעו לנו ר"ל כי הגיעה רעתם אליהם

אליהו בגופותיהו אשר עברה עליהו רעתם תמיד בלבד ועבודו אבל וירעו ר"ל כי חשבוהו רעים מבלי הגעת רעה לגופותיהו אלא שאמרו שאכתהו בעצמהו רעים והחזיקוהו רעים על כן אמר כמו שבאמר הבה נתחכמה לו כן ירבה והיה כי תקראהו מלחמה וגוסף גם הוא על שוכאיהו ונלחם בנו ועלה מן הארץ כלומר הם רעים ורציים אבו להתחכם אלא יזיקוהו בדעתם כשימאו עליהו אויביהו ויהיו הם בעזרתם להלחם בנו וההתחכמות הזה הוא להתחכם למושיען כי אכתהו יודעים שיש למושיען מדה לדון מדה כנגד מדה לכן צריכין אנו להתחכם איך נמשע אותם אלא ידון אותנו מושיען מדה כנגד מדה כי אם באש כשרוף אותם ר"א כי שפטנו מושיען באש כי באש ה' נשפט • ובחרב להרוג אותם מי אמשר כי מושיעם שופע בחרבו כל בשר אין להתחכם למושיעם אלא להמעיעם במים להשליך כל הילוד היאורה והיל"ד כבר נשבע שלא יביא מבול לעולם ולא יכלה אותנו במים • והק"בה נשבע שלא יביא מבול לעולם אבל לא נשבע שבשיבבו במים שלא יעביעם במים וזהו שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם כמו שתרגם אנקלוס בפיתגמא דאשיבו מצראי למידן ית ישראל ביה דייכיבון הם השליבו בגיהם ביאור הוא השליבם בים • והאומות הם כל היום מתחכמים עליהו האחרונים יותר מהראשונים והק"בה מגילנו מידם עשו אמר שובה היה קין שהרג את הבל אחיו כדי שיהיה כל העולם ולא היה יודע כי אביו אדם יוליד שת תחת הבל כי הרגו אחיו אבל אבי אבי יקרבו ימי אבל אבי ואחר כך ואהרגה את יעקב אחי ואירש הכל • פרעה אמר שוב היה עשו ולא היה יודע כי יעקב יוליד בנים קודם שימות אבי וירשו אותו אבל אבי אמית קעבים אם כן הוא והמיתן אותו • האיך אמר שובה היה פרעה ולא היה יודע שהבנו' יפרו וירבו ויהיו כקרשים על פס ישראל אבל אבי אשמיד כולם מבער ועד זקן עף ובשיש • גוג יאמר שובה היה האיך לא היה יודע כי אלהיהם יפר עצתו אבל אבי אלחם עם אלהיהם שבאמר יתיצבו מלכי ארץ ורוזני' נוסדו יחד על ה' ועל משיחו • והאל יתברך שוחק עליהם ולועג שבאמר יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו • וכן בפרעה כיבל עצתם הם אשרו פן ירבה והכתוב אומר אל אמר פן ירבה אלא כן ירבה ובאשר יעבו אותו כן ירבה כי העיבוי הוא גורם הרבוי לא כמו שפיבם הראב"ע ז"ל כן ירבה הימים אשר לא עובה אלא ירבה יותר מהימים שלא עובה לבפר עצת פרעה הלא תראה שבא לו שהיה פנוי מעבודת פרך לא פרו ורבו כשאר השבטים כי לא כמהו אלא מבן חדש ומעלה ולא שלה מבייכם כ"א שני' ועשרים אלף ושאר השבטים בלא כמהו אלא מבן עשרים ומעלה עלה מבייכם לחמשים ושש ושבעים אלף הרי שהעבוי גרם הרבוי מדחמי האל להפר עצתו ;

ויענוהו כמו שבאמר ויבימו עליו שרי מסים למענן עבותו בסבלותם וגו' כי הבוגשים הרודים בהם היו מסכימים אותם בעלות השחר שלא יתעבנו כם כשותיהם להמעיעם וזה היה עכון שלומית בת דברי שהבוגש הוליד בעלה והוא ככבם לאחריו והיה חשבה שהוא בעלה ובעל אותה וכתעברה מאותו מקלל שמקלהו ישראל :

ויתנו עליהו עבודה קשה כמו שבאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך • ותרגומו בקושי עבודה שהיא מפרכת הגוף בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך כדי שיכחישו גופם ויתמעט לחותם ולא יזרעו ויתמעטו • ואחר שרשנו זה הפסוק התחלנו לדרוש הפסוק האחר והוא ובצעק • ויש מפרשים בפרך מלשון פרכת מחיצה שהיו מפרישין אותם מבשותיהם ובן בני עבד לא ירדנו בפרך לעיניך להפרשו מאשתו ולשון רבותינו הוא לשון קושי כמו שאומרים פרך דב אחאי וכיוצא בו' הקשה :

ונצעק אל ה' אלהי אבותיהו ויבמע ה' את קולנו וירא את עניו ואת עמלנו ואת לחצנו • זהו לשון הפסוק ואנו דורשין פרק אחר פרק למנוח לה כמך בפסוקי התורה שהקורדים במקרא ביבורים בדקו דבריהם בכל מה שאמרו :

ונצעק אל ה' אלהי אבותיהו כמו שבאמר וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה וגו' כי הם מקוים מתי ימות המלך החדש אשר התחכם עליהו אולי יקום מלך אחר ויקל מעליהו וכשראו שאחר מות המלך לא הוקל מעליהם ואם הראשון הקל האחרון הכביד אז נאנחו הרבה ולא מצאו תקבה אלא להתפלל אל אלהי אבותיהם להושיעם :

וישמע ה' את קולנו כמו שבאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב • כי לא היו הם ראויים לבך לולא זכות האבות כמו שביב' יחזקאל ואמר ואומר אליהם

אים את עקודי עיניו האליכו וגלולי מצרים אל תטמאו
ויאמרו כי ולא אבו שמוע לי איש עקודי עיניו לא השליכו
ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם
לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי לבלתי
החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם
לעיניהם להוציאם מארץ מצרים וזהו שנאמר ויזכור אלהים
את אברהם את יצחק ואת יעקב :

ויראא את עבריהו זו פרישות דרך ארץ • זה התשמים
כמו שנאמר ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך
כל הארץ • וזהו לשון עבריהו שהוא עבוי גדול כשפורשין
האיש והאשה ממלות עוכתם וכמו שדרשו במסכת שמות אם
תענה את בנותי מתשמים וזהו כמו שכא' וירא אלהי' את
בני ישראל שהם דברי' שנסתר שאין רואה אותם אלא האל
יתברך שהוא יודע מה במחשבה וזהו וידע אלהים :

ואת עמלנו אלו הבנים כי אדם לעמל יולד כמו
שנאמר כל הון הילוד היאורה תשליכוהו וכל
הבת תתיון :

ואת לחצנו זה הדחק כמו שנאמר וגם ראיתי את
הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם אלו הם
הכונסים הרודים בהם להכביד עליהם העבודה ומכחדי
כחם ואחר שדרשנו זה הפסוק כדרוש הכתוב הבא אחרינו
לסמוך כל פרק לפסוקי התורה :

ויוציאנו ה' אלהינו ממצרים ביד חזקה ובזרוע
נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים :

ויוציאנו ה' אלהינו ממצרים לא ע"י מלאך ולא
ע"י שרף ולא על ידי שליח אלא הקב"ה
בכבודו ובעצמו שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה
והכיתי כל בכור בארץ מצרי' מאדם ועד בהמה ובכל אלהי
מצרים אעשה שפטים אני ה' ועברתי בארץ מצרים אני ולא
מלאך והכיתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים
אעשה שפטים אני ולא שליח אני ה' אני הוא ולא אחר אבו
לשון הגדה • ויש לשאול בה שהרי כתיב בפרשת חקת
שאמרו ישראל למלך אדום וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים
ויש מפרשים כי זה המלאך שאמרו ישראל למלך אדום הוא
מדע"ה כי הנביא נקרא מלאך כמו שכתוב ויבא חגי מלאך
ה' • וי"מ כי זה המלאך הוא הנראה למשה בסנה והוא
מיכאל ולא בא להוציאם אלא להודיעם כי האל יתברך
יוציאם ממצרים בכבודו ובעצמו והתנדה לא דיברה אלא
שהמכות לא היו ע"י מלאך וזהו שדרשו ועברתי בארץ
מצרים להכותם כמו שנאמר כי בלילה הזה אני עובר בתוך

מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים • ודרשו שזאת היא לאות
והתעברה לא תהיה ע"י מלאך ודקדקו כן לפי שהפרשה
כולה היא מדברת בלשון משה והיה ראוי שיאמר ועבר ה'
בארץ מצרים והכה כל בכור על כן ידרשו כי ועברתי אני
בעצמי לא ע"י מלאך שלוח מאתי במגפות כענין שנאמר
בדוד ובסנחריב והכתי כל בכור אני ולא שרף כלומר כי גם
המכה תהיה ע"י הקב"ה לא כמלך שעושה נקמה באויביו
על ידי שפקלטון שלו שהם השרפים שמהם תלא אש שורפת
באויבין כענין שנאמר באליהו תלא אש מן השמים ותאכל
אותו ואת חמישיו • ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים לא
ע"י שליח השלוח מאתו יתברך לכל המעשים הנעשים
בארץ והוא המלאך הגדול שנקרא מטטר"ון כי שליח בלשון
יון מטטרון • אני ה' אני הוא ולא אחר פש"י ז"ל פירש
שהוא בעצמו עשה המכה והרמב"ן ז"ל כי' שהוא אחד ואין
אלוה עמו למחות על ידו • ויש לשאול בזה שהרי הכתוב
אומר וה' הכה כל בכור בארץ מצרים ואמרו ז"ל כל מקום
שנאמר וה' הוא ובית דינו ואב לכולן וה' דיבר עליו רעה
הנאמר על אחאב אחרי דברי מיכיהו בן ימנה שרלה השם
ונבא השמים מימינו ומשמאלו ושוד הכתוב אומר ולא יתן
המשחית לבא אל בתיכם לנגוף הרי שהמשחית היה נוגף
במצרים לא הקב"ה יהיה שפקלטון להשחית במצרים שהיתה אומה
רעה ובזויה והיה ראוי שמלאך אכזרי ישלח בם לא שימותו
דרך כבוד ע"י הקב"ה • ולתקן אלה הדברים נרץ להקדי'
מה שפירשו לנו חכמים באלה הסתרים • כבר אמרו חז"ל
בתסכת ברכות כי כל העולם כולו הוא אלא מזיקין מקיפין
בני אדם והש"י אינו נותן להם רשות להשחי' וזהו יפול
מצדך אלף וריבבה מימינך אליך לא יגש וכן אמרו בילמדנו
פר' ואלה המשפטים כי הקב"ה מוסר לשני שהוא רופא
לשומרו מלאכים ועושין לו דרך וא' מהם מכריו לפניו תנו
כבוד לבלמו של הקב"ה וא"ר יהודה בר' שלם בר' לוי אין
לך בית רובע בחללו של עולם שאין בו תשעת קבין מזיקין
והילך עשויין מ"ר לוי פורמא בפניהם כמין סמורים של
טחונין וכשעונות גורמין הפורמא נגלה והאדם כשעה
וכשהמלאך הכורז שלום האדם עותק מיד כיזוק שכא' ותקרב
משחת בפשו וחיתו לממיתים למתים לא נאמר אלא
לממיתים לאותן מלאכי חבלה שהוא כמסר להם ומכין
שמלאך כורז לפניו שכא' אם יש עליו מלאך מלץ אחד מכי
אלף אם יש מן אותם אלף מזיקין מלאך כורז עליו לפניו
להגיד לאדם יושרו אותה שעה ויחוכנו ויאמר ברעשו מרבי'

שחת מצלתי כסף ואמרו בגמ' פ' הכוסם פיון שכיתבה כשות למשמרת לחבל שוב איכו מלחין בין פרק לרשע שכאשר אתם לא תפלו איש מפתח ביתו עד בקר - וכיון שסת תשב הר המדבר רו"ל כאמר בהיתר אלו הספיקות כי הקב"ה כתן הסות לאלו המשחיתים לחבל לא ע"י מלאך לא על ידי שרף ולא על ידי שליח כי לא היו משוכים משחיתים מלאכי עליון אלא אלו המזיקין וזהו ועברתי בארץ מצרים את הוא גזירתי שגזרתי עליהם כך לתת הסות לאלו המזיקין שהם מקיימין דיכו באויביו אלו הן בית דיכו של הקב"ה בגזירתו שגזר עליהם כך ואלו הן המגיפות שכוברים בכתוב והיתו למגיפות והמלאך המלין לישראל שהוא אומר מצלתי כפר הוא ההתעסקות במלות הכפר ובתיבת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות וזהו וראיתי את הדם איכו פיהיה הדם לכד חון שהרי כתוב והיה הדם לכם לאות ולא לאחרים לאות וראיתי את הדם הוא המלאך המלין להגיד ישרכם כי אתם בסוקים במלות וכזה אכי בודה אתכם פיד המזיקין כעכין מכה' בדעהו מדת שחת ובמחתי עליכם ביהסו במכילת' מ"ל יאשיה אל תקרי ובמחתי אלא ופסעתי ודהרב' מקומו' מפתמסי' חכמים בחי"ת כמקום בי"ן כמו שמיאר הרמב"ן ז"ל בסדר ואלה שמות • וזאת הסגיעה היה שיהיה ישראל בין שני מצריים זה מזה וזה כאלו גזרת האל תלג מקום למקום ולשון ובמחתי הוא כנגד הגזירה כי כל אלה הדברים המתייחסים לאל ית' הם כנגד גזירתו וי"מ ופסחתי עליכם הוא לשון אפנה' ומכין פסח שאיכו יכול לילך ואיכו כראה זה שאם ופסחתי יתפרש לשון מכוחה והוא רמז אל הגזירה מ"כ בשתכות הגזיר' עליהם תשחיתם אלא העיקר כמו שדרשו ז"ל אל תקרי ובמחתי אלא ופסעתי והכלל כי הגזירה היתה במלות האל והגו בעצמו ובכבודו והמכה היתה בגזירתו שעשאוה אלו המזיקין שכיתכה להם רשות לחבל כי זה הוא דרכן לולי המגיע' האלהי' וכשכיתב' להם רשות כעשות הגזירה ושמירת ישראל מכני התעסקותם מיומה באויבה שקה שעברה מעליהם הגזירה דרך דילוג בחילוף חי"ת ופסחתי בעי"ן ופסעתי כעכין אתעב' בך בעי"ן לשון דילוג לה בקרא הקרבן פסח כמו שכתוב וזבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל בשלרים בנגפו את מצרים ואת בתיכו הגיל הכונף הזה המגיל כי הלגה הגזירה מכית מלגים אחד לבית מצרים שני והיהאל ביסיהם כמל :

ופירוש חזקה זו הדבר כמו שכאמר הכה יד ה' היה במקכך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד • למדנו כי מה שכתוב במקרא בסוסים ביד חזקה היא הכזכרת במצרים שהיא הדבר :

ובזרוע כטוויה זו החרב שכאמר וחרבו שלופה בידו כטוויה של ירושלים למדכו בי פטוויה כאחר על אחרב אבל לא מצינו במכות מצרים שפזכר בהם חרב וכראה שהוא כזכר בזה שאמרו לפרעה כן יפגענו בדבר או בחרב והיו רוצים לומר כן יפגענו אלא מפני סבוד המלכות אמרו יפגענו אם כן מצינו במכות מצרים שהפחידם להכיא עליהם חרב :

וכמורא גדול זה גלוי שכיכה כמו שכא' אן הכיפה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע כטוויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה ה' אלהיכם במצרים לעיכיך • הכה פירשו מוראי לשון לאיים ואיכו מסורשו כ"א מסרש ירא אבל אבקלום הוא מתרגם בכל מקום מוראי חזוכא לשון ראיה כי אלו המלות שהם גדולות מתחלפות פ"א הפעל ללמ"ד הפעל • ובכיון גלוי שכיכה הוא ראיית המלאך כמו שכאמר וה' הולך לפכיהם יומם הרי כתגלית להם שכיכה ואמרו בב"ר מ"ל אלהו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אככי גם את המצריים גם ארבע מלכיות דן אככי בשתי אותיות • ר' אלעזר בשם ר' יוני הכעי' הקב"ה שיגאל את בכיו כשיעשו תשוב בע"ב אותיו' מ"ר יודן מלבות לקחת לו גוי וכו' עבד ומורא' גדולי' ע"ב אותיות ומ"ת ע"ה אותיו' הן גוי ראשון איכו מן המכין ופירש זה כי בשם המפורש כגאלו שהוא ע"ב אותיות כילד י' עשרה י"ה חמש עשרה יה"ו כ"ו כ"ה הם מ"ו והשם כולו בכלל כ"ו עם מ"ו הרי ע"ב :

ובאותות זה המעה במו שכאמר את המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות • ובמככת אבות אמרו כי זה המעה כבראי בין השמשו' כי לא כברא בשת ימי בראשית וגם אחר שת ימי בראשית לא כברא אלא בין השמשות שהוא בין שת ימי בראשית ובין אחר שת ימי בראשית והיתה בראה כשלאה שבו כעשו האותיו' שהו' של סכפיריכו אבו' מין קשה וכבת הבל מפכיו והיו חקוקות בו המכות דל"ך עד"ש באח"ב והיה כם שעשה בו משה כל האותות ושיהכך לכתם וכסיס גדולים כעשו בו :

ובמופתים זה הדם כמו שכא' ונתתי מופתים בשמי' ובארץ דם ואש ותמרות עשן •

הכה

בדה הכתוב לומר כי מכלל המופתים הוא הדם והמכה הראשונה היתה שכהפך היאור לדם ואחר שהרשנו זה הסמוך ובדרשה לא נזכרו כל המכות אבו דורשין בזה דבר אחר :

דבר אחר ביד חזקה אתים ובזרוע נטויה אתים ובמורא גדול אתים ובאותות אתים ובמופתים אתים :

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרי' ואלו הם דם צפרדע ככים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות • ריש"ו היה נותן בהן סימכין דל"ך עד"ש כאח"ב כך היה דרכו של ריש"ו לתת סימכים כדי שלא ישנו התלמידים ומסכת מנחות בפרק אתי הלחם בשבין אתי הלחם ולחם הפנים במדת אורך ורוחב ובגובה הקרבות היה נותן סימכים וד"ל יה"ן ונתן במכת מצרים סימכים לומר כי זה הוא הסדור המדוקדק. הנזכר בתורה לא כמו שנזכרו בספר תלים במזמור ע"ח דם ערוב צפרדע ארבה ברד דבר בכורות ובמזמור ק"ד חשך דם צפרדע ערוב ככים ברד ארבה בכורות • על כן בא רי"ו ועשה בהם סימכים שהוא המסודר בתורה שזה הסדר הוא תרגום כמו שאמרו בילמדיכו בעקסין של מלכים הביא הקב"ה עליהם את המכות מלך בשר ודם כשמדינה מורדת עליו משלח עליה לגיונו' ומקיפין אות' עוסר אמת היא וכן במצרי' הקב"ה מיימיהם לדם • לא תזרו מביא עליהם מקלבי' להפחידם מקול המוחה במצרים צפרדעים א"ר יוסי בר חנינא קשה היה להם קרקורין של צפרדעים ממביהם מהשפעתם זוהו על דבר הצפרדעים דבור ממש • לא חזרו בהם יורה בהם חמים במצרים ככים שנאמר ותהי הככם באדם ובבהמה היו כמכמין בגופן של מצרי' כחני' • לא חזרו בהם מביא עליה' הערכרין במצרים הערוב • לא חזרו בהם מביא עליהם דרעסיות כלומר מלות הורגי' בהם במצרים דבר הרג מקניהם • לא חזרו ארק בהם כפם במצרים שחין פי' רבותיכו ז"ל הפרפתים בי הכפם הוא מעריח והשחין הוא מסריח וזה הפירוש אינו נכון אמת הוא כי בערבן וכפם מרתיחין אבל פירוש זה למדנו אותו מי ראינו ספיכה אחת של בוערים הקיפוה דגיחות של ישמעאלים והיתה מלחמה גדולה ביניהם עד שלא נשאר לבני הספיכה כלי מלחמה ולקחו כדי חמאה של בחורה שהיו בספיכה והרתיחו אותם חרקו' עליהם וכעשה בשרם אבעבועו' ונרחו להם וזהו ארק זרק עליהם כפם רותח וכעשה שחין • לא חזרו משליך' עליהם אבני בליסקרות' במצרים

ברד • לא חזרו מגרה בהם אוכלוסין הרבה במצרי' ארבה • לא חזרו אוהבין בבית האבוסין במצרים חשך • לא חזרו הרג גדולים שבהם במצרים בבורים שנאמר וה' הכה כל בכור על כן בא ר' יהודה לתת בהם סימנים שזה הוא בעקסין של מלכים • ולהודיע לנו כי כל מכות שהביא הקב"ה במצרים הוא עתיד להביא על עכ"ום שנאמר לאשר שמע למצרים יחיה לשמע בר אר"א כל מקום שכתוב טור מלא בטור המדובר הכתוב מדבר בכל מקום שנאמר בר מסר ברשעה הכתוב מדבר שהיא מגיה לישראל מי שברע מן הראשונים יברע מן האחרונים • במצרי' בדם ובעכו"ם ופתתי מופתים בשמי' ובארץ דם ואש ותמרות עשן השמש יהפך לחשך והירח לדם • במצרים פצרעים שהיה קולן קשה ובעכו"ם קול שאון מעיד קול מהיכל במצרי' עפר כל הארץ ככים בעכו"ם וכהפכו כחליה זפת ועפרה לגפרית • במצרים דבר ובעכו"ם וכשפתיה אותו בדבר ובדם • במצרי' שחין ובעכו"ם המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהם ולשונו תמק בפיהם • במצרים ברד ובעכו"ם ונשם שוטף ואבני אלגביש • במצרים ארבה ובעכו"ם בן אדם חמור לפור כל כנף ולכל חיה • במצרים חשך ובעכו"ם וכעה עליה קו תהו ואבני בהו • במצרים כנף ובעכו"ם שמה כסיכי פפון כולם וכל מידונים א"ל מחיר אומר הירדו ראמים עמם וירדו רומים עמם • במצרים פרע מאלהיהם ואח"כ מהם בעכו"ם מן שר אלהם תחלה ואח"כ מהם שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה ע"כ בילמד. • ולפי זה נתן בהם סימנים ר"ל שזהו הסידור הנאות שיהיה כעקסין של מלכי' ויביאם הקב"ה בעכו"ם • עוד הועילנו ר"ל שחילק אותן לשלשה חלקים דל"ך עד"ש באח"ב כי כן היו • שלשה בידי אהרן שהיו באהרן דם צפרדע כנים ואהרן היה כמו באהרן • ושלשה על ידי הקב"ה שהם עד"ש שהיתה בהם הפלאה ולא בהן יד למשה ולאהרן אלא להקב"ה וכנגדם בהן שחין שהיה ע"י שלשתן פיה הכבשן שהוא מאהרן ע"י אהרן וחרקו משה ביאויר שהיה שולבו באויר והקב"ה שהפלאה שלו היה ביישראל • ושלשה ע"י משה שהיה שולט באויר הם בא"ח • והאחרונה מכת בכורות שהיתה בה הפלאה אלא נמסר אלא להקב"ה • והנה המכות היו שלשה ע"י אהרן דם צפרדע ככים • ושלשה ע"י משה ברד ארבה חשך ושלשה ע"י הקב"ה ערוב דבר מכת בכורות שהיה בהם הפלאה ערוב שנאמר והפליתי ביום ההוא את ארץ

נוסן אשר בימי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב למען תדע כי אחי ה' בקרב הארץ • דבר והפלא ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר • מכת ברורות ולכל בני ישראל לא יחרן כלב לשונו למאדם ועד בהמה למען תדעון אשר יפלא ה' בין מצרים ובין ישראל • והעשירית ע"י כולן לשחין פיח הכבשן לאהרן זריקה לאויר למשה הפיכתו לשחין שם בו הפלאה להק"בה מה רמז ר' יהודה בחלקו אלה המכות לדל"ך עד"ש באח"ב :

רבי יוסי הגלילי אומר מכן אתה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות במצרים מהו אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים מהו אומר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וכו' כמה לקו באצבע עשר מכות אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות עד כאן לשון ההגדה • ופירושה ר"י הגלילי דקדק כ"א מכות מצרים שלא היו אלא באצבע אחת ממה שאמרו החרטומים אצבע אלהים היא ובאות' אצבע הי' עשר מכות א"כ בים שנאמר יד וביד ים חמש אצבעות ס"כ היו חמש פעמים עשר מכות שהם חמשים • אבל במשנה אבות שביבו עשר מכות הביא הק"בה על המצריים במצרי' ועשרה על הים ומקרא מפורש הוא שהיו חרבה מכות בים שנאמר בשמואל אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר זהו מדבר ים סוף • ובמכילתא אומרו שהם כנגד עשר מפולות שבפרשת שירה וכן היא באבות דרבי נתן • א' רמה בים • ב' ירה בים • ג' טבעו בים סוף • ד' תהומות יכסיומו • ה' ירדו במצולות • ו' תרבץ אויב • ז' תהרוס קמיך • ח' יאכלמו כקש • ט' כסמו ים • י' בלבו כעופרת • ובא רבי יוסי הגלילי ודקדק כי מלשון אצבע שנאמר במצרים ויד הנאמר בים יש לומר כי כל מכה מהם היתה מחומשת :

רבי אליעזר אומר מכן שכל מכה ומכה שהביא הק"בה על המצריים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם צרה משלחת מלאכי רעים עברה אחת וזעם שתים צרה שלש משלחת מלאכי רעים ארבע אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתים מכות • ר' אליעזר הודו לר"י הגלילי שבים לקו חמשה פעמים יותר ממה שלקו במצרים כתוספת יד עם אצבע והוסיף כי כל מכה היתה של אצבע לפי שכל הדברים הם מורכבים מד' יסודות ואומר כי כל היסודות כולם לקו ובמכה אחת לקו ארבעה יסודות וברי במצרים מ' מכות ד' פעמי' ובים שהיו מתוספות הם מאתים מכות • והפסוק הזה נאמר בתלים על מכות מצרים במזמור ע"ח :

רבי עקיבא אומר מכן שכל מכה ומכה שהביא הק"בה על המצריים במצרים היתה של חמש מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצר' משלחת מלאכי רעים חרון אפו אחת עברה שתים וזעם שלש וצרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש אמר מעתה במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו מאתים וחמשי' • ר' עקיבא סומך על ר' אליעזר כי עשה חרון אפו אחת וד"א לא עשאה פרע אלא כלל לכל המכות והם חמש מכות כי גם היסוד החמישי הוא הגלגל הפתיות היסודות התייבר חמשים ולדברי רבי עקיבא יהיו במצרים חמשים מכות ועל הים מאתים וחמשים מכות • וכשנערף כל החשבונות לר' יוסי הגלילי חמשים מכות ולר"א מאתים מכות ולרבי עקיבא מאתים וחמשים מכות יהיו חמש מאות מכות במכין דל"ך עד"ש באח"ב ואין שם יותר אלא אחד ואותו אחד כי כל הפרעים עולים לכלל אחד :

כמה מעלות טובות למקום עלינו וגו' לפי שאחר שאלת הכן מה נשתנה הלילה הזה • הוצרכנו להתחיל בגרות ולומר עבדים היינו לפרעה במצרים והוצרכנו לסיים בשבח ולדרוש פרשת מקרא בכורים והיא מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה ודרשנו אותה עד ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וגו' ובסוף אלו הפסוקים יש ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת וגו' • ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' על כן אנו מתיימין בשבח כמה מעלות טובות למקום עלינו קודם שהבאנו בגרגיר זה של תאנה או אשכול זה של ענבים והק"בה מהרסה לנו במתנה קטנה כזאת פרפון לכל הטובות שעשה עמנו קודם שהבאנו הפרי הזה וזה מרחמי שמים המרובים ואומרנו כי הרבה טובות יש למקום עלינו עד שבאנו אל בית המקדש להביא לו זה הפרי • והטובה הראשונה היא ההוצאה ממצרים והיה די לנו בזה השונה וכפלה עלינו לראות נקמה בשונאינו לעשות בהם שפטים והיה די לנו וכפלה עלינו כי עשה שפטים באלהיהם שהיו בוטחים בהם • והיה די לנו בזה ועוד כפלה עלינו שהרג בבכוריהם • והיה די לנו בזה ועוד כפלה לנו שנתן לנו את ממונם והם שתי טובות בדרך הלאחת וגם ידשת • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שקרע לנו את הים

ועשה

ועשה לנו שביל בתוכו • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שלא נתלבלבנו בעיר והעבירנו בתוכו בחרבה וכמו שאמר ישעיה מוליכם בתהומות כסוס במדבר כבהמה בבקעה תרד רוח ה' תניחנו וכן אמר המשורר ע"ה ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהומות כמדבר • ודי לנו בזה וכפלה לנו שסיקע לרגלנו בתאנו שתי עובות החוב מולל במים ואחרנו הולכים בנחת בתוך היס • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שסיפק לרגלנו במדבר ארבעים שנה כמו שנאמר זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר • והיה די לנו בזה אפי' אכלנו עשבים וכפלה לנו שהאכילנו את המן שנאמר המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שנתן לנו את השבת כמ"ש חז"ל מתנה עובה יש לי בבית גנזי ואני בותנה לכם ראו כי ה' נתן לכם השבת שיש לנו מנוחה שביעית משא"כ לכל המלאכים ובמן בראה לנו זה שברכו במן שירד לחם משנה ביום הששי וקדשו במן שלא ירד בו • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שקרבנו לפני הר סיני אחר ישראל עם מחנה המלאכי' ופסקה ממנו הזוהמא שהטיל הנחש בחוה כשבא עליה ממה שכתו' הנחש השיאני קרי בי' השיאני בש"ן וישראל שעמדו על הר סיני אחר שהתקדשו שם וכבלה עליהם הק"ב פסקה זוהמתן שבתלבשו בושת פנים וירא' חטא כמו שכתוב כי לבשבור נפות אתכם בא האלהים ובשבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו מכאן אמרו בברייתא דאבות שלשו פנים לא עמדו אבותינו על הר סיני וזהו שאמרו בפרק מלות חליפה כשבא נחש על חוה הטיל בה שזמה ישראל שעמדו על הר סיני פסק זוהמתן והעבו"ם עדיין הם בזוהמתן • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שנתן לנו את התורה שהיא כלי חמדה שבו בברא העולם וזהו שאמרו במס' אבות חביבין ישראל שנקראו בנים למקום כשפסקה מהם הזוהמא וחביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה שבו בברא העולם מה שלא עשה כן לגדיקים הראשונים חכון אתושלח שם ועבר והאבות • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שהכניסנו בארץ ישראל שהוא מקום השכינה • והיה די לנו בזה וכפלה לנו שבנה לנו בית המקדש כי בלי וירוש לפניו כי אדם אין פדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ולריך כפרה והק"ב בתשלום כל העונו' בנה לנו בית המקדש ואם כן הדבה עובות יש למקום עליהן בפולות ומכופלות מיליאת מצרים עד שבלה לנו בית הבחירה לכפר על כל עונותיהן ובזה השלמנו לדרוש מאדמי אובד אבי לספר ביציאת מצרים :

רבן גמליאל היה אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא י"ח ואלו הן פסח מצה ומרור • זאת המשנה היא בפ' ע"פ והיה אומר רבן גמליאל כי בכל בדור והגדה הוא לומר שלשה דברים אלו ואם לא אמרם לא יצא י"ח והגדת שעפ"י שבשאלת מה בשתבה מזכרו שלשה אלו אינו אלא לענין השנוי שיש בין זה הלילה לשאר הלילות אבל לא לתת עיקר הטעם בהן לא יצא י"ח אם לא אמרם בסדר :

פסח שהיו אבותיכו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה על שום שפסח הק"בה על בתי ובו' רבן גמליאל שאמר שלשה דברים אלו איכו רבן גמליאל הזקן שהיה בזמן הבית כמ"ש במסכת שבת הלל ושמעון גמליאל ושמעון בהגו בשיאותן בזמן הבית מאה שנה וזה שיה בן בנו והיה אחר החרבן כמו שבראה בפ' כל כתבי ובפ' כל אלו מומין ובפ' בתרא דיבמות ועל זה אמר אבא אלפתא לרבן גמליאל האחרון זכורני בל"ג הזקן אבי אביך שהיה גומד בל גבי מעלה בהר הבית ובזמן ד"ג זה אחרב הבית ורבן יוחנן בן זכאי שאל מאספסיאנוס שלא יפסיק הבשיאות משלשלת זה של רבן גמליאל בבאבר בפ' המזיקין ובודאי כי זה רבן גמליאל ראה הבית בבניינו וביומיו היו עושין פסח כמו שבזכר בראשון מבהדרין וכן אמר רבי לדוק בפ' כיצד צולין שאמר לעבי עבדו לא ובלה לנו את הפסח על הקסבלה ור' לדוק שסיבר זה המעשה ראה החרבן כמו שבזכר בפרק הבזיקין • אבל מצה זו בשבית אחר החורבן על בן פסח שהיו אוכלין אבותיכו בזמן שבית המקדש קיים בל שום מה על שום שפסח הק"בה בי' שפסח שפסע מבית המצרי זה לבית המצרי האחר והניל בית הישראלי שהיה ביניהם וזהו שאמר שפסח על בתי בני ישראל בבגפו את מצרי' ואת בתיבו הניל כי הפסח הוא המגיל שלא בדברי האומר כי פירוש פסיחה היא מבואה מלשון עור ופסח שאינו יבול לילך ואם היתה לו מבואה לזה הבוגף בבתי בני ישראל היה בוגף אותם אבל הענין הוא כמו שפירש ז"ל אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי ובבר כתבתי זה למעלה :

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותיכו להחמיץ עד שבגלה עליהם מל"ה הק"בה וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרי' עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם לידה לא עשו להם כי אם יכלו להתמהמה היו מחמיצין בצקם כי לא החחרו על אכילת

מפני שריין אלא בשעה שאכילת מצה אינה על אכילת הפסח שנאמר בלי שם ומצות על מרורים יאכלוהו ולפי שאין יכולין להחמיץ בקמץ שנאמר ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ על כן הוזהרנו מאכילת חמץ ובתחייבנו באכילת מצה בכל זמן בליל ראשון מן התורה שנאמר בערב תאכלו מצות :

מרור זה שאנו אוכלין על שום מה על שום שמררו המצרי' את חיי אבותינו במצרים וכו' מצות שרור לא היתה אינה כשם אכילת הפסח זכר ליומרו את חייהם בעבודה קשה ובזמן שאין שם פסח אין שם מצה מן התורה לאכול אינה מדרבנן ושאנה דברים אלו חייב אדם לאומרם שהם שלש מצו' בלי שם ומצות על מרורים יאכלוהו :

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנא' והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרי' . זאת ההלכה נאמרה בגמ' אחר המשנה של ר"ג לומר כי הוא זה ממצות ההגדה שחייב אדם לומר לא את אבותיו בלבד הקב"ה אינה אף אותנו גאל עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו אל הארץ אשר נשבע לאבותינו וכבר אמרנו אל התינוק השואל מה נשתנה ואלו לא גאל את אבותינו ממצרי' הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדי' היינו לפרעה במצרים :

לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות ומצער לשמחה ומאבל לי"ט ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה . זאת לשון המשנה אחר משנת ר"ג וז"ש מתחיל בגנות ומסיים בשבח שאין ראוי לנו שנחיה כפויי טובה להקב"ה שעשה כל הנסים האלה ולא נודה לו הטובה לפיכך אנו חייבין להודות להלל וכו' . וזש כאן שאנה מיפי הודאו ככנר ארבעה נסים שעשה לנו הוציאנו מעבדות לחירות אחר ומצער לשמחה שני ומאבל לי"ט שלשי ומאפלה לאור גדול רביעי וכמו שסובות האל היו כפולות עלינו כן ראוי שבודה הודאות כפולות על אלו הנסים שאנה הודאות על ארבעה נסים . וי"ח שאין ראוי לומר לקלס שהוא לשון בזיון וכן אמר רב עמרם גאון ז"ל לפי שבתוב לענ זקלס אבל רבותינו ז"ל הם מפתחוסין בו לשון שבח במדרש קדמו שריש אחר מוגנים כי ישראל היו מקלסין להק"ב תחלה ואחר המלאכים ואחר הנסים

שנאמר בתוך עלמות תופפות . וכן בכל המקומות מזכירין מקלסין להקב"ה והוא מלשון והוא במלכים יתקלס לשון שבח וכן לא היתי בזוכה לקלס אתכן לשון שבח וכן בפ"ו שעוברין אותה ברגימה אומרים אנני בית קולים כי כן היו קוראין אותה עובדיה לשון שבח ואנחנו מכינין אותה לנבאי מרקולים כלומר הפך קולים כי בלשון רו"ל מר לשון תמורה והפך אמרו בנבוכות בפ"בד כמה מוכן תרבה באסמא במר תיתא פי' שהיה מוכר חלב אמור בתמורת חלב התיתא שהוא חלב מותר וכן בפ"ג"ה נבילה במר דשחוטה כלן לשון תמורה וחלוף וכן מר קולים הפך שבח . אם כן נכון לומר לקלס לשון שבח ואין לחוש שיהיה לשון לעג וקלס ויגיד עליו רשו אחר המלות שהם לשון שבח ואלה ההודאות כולנו אנו חייבין בהם למי שעשה לאבותינו ולנו כ"א לא נגאלו הם היינו משועבדי' לפרעה ולבאים אחרי עד היום ומה הם הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות והוא הדרש וכיון שיצאנו מעבדות לחירות יצאנו מינון לשמחה כי מי שיש רשות אחרים עליו הוא בינון ואם יצ' לחירו' יצא לשמח' וכמו שאמרו בראשון מע"ש כי עבדים עברים בינינאתם לדרור היו אוכלים ושותים ושמחים ושנרותיה' ברשותם וכן יצאנו מאבל לי"ט כי הענבר הולך יחף כאבל ובאתו לחירות יצא מאבלות לי"ט וכמו שכתו' מנעי רגלך מיחף ופסוק הוא במגילת אסתר מינון לשמחה ומאבל לי"ט וכן מי שהוא עפר הוא ממשם בהרי' כאשר ימשם העור בנפלה ובאתנו לחירות הוא אצל לאור . ומה שאמר לאור גדול ולא אמרו אמת כי אותו אור אינו אור זה שנם העבדי' מנתמשין בו אינה אור אבבוד כמו שכתו' בי החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך נראה על כן נאמר לפניו הללויה הוא הענבר היותר גדולה שנספר תלים שיש בו שבח וזכר שם האל יתברך כשם שאמרו באחרון מפסחי' אחת הפתיחה הוא בשיר ברכה לקריאת ההלל :

הללויה הללו עבדי ה' . אמרו בגמ' הלל זה מי אמרו ר' יוסי או' אלעזר בני מו' משה וישראל אמרוהו בשעה שעברו על הים וחלוקין עליו חבריו לומר דוד אמרו ובראתן דבריו מדבריהם אפשר ישראל שחטו את פסחיהם ונטלו את לולביהם ולא אמרו שירה ואעפ"י שבכתב בספר תלים בכר אמרו בגמ' דתנרא כי ע"י עשרה זקנים אמרו דוד שהוא חיבר כל שירו' שבעולם עם שבו ועשרה זקנים הם אהר"ן ואחרה' הוא איתן האזרחי ומלבי מדן ושמה והימן וירותון ואסף וב' בני קרח

כלם

כלם מפורסמי׳ הם בספר תלים • וי"ל כי אד"ר אמר מזמור שיר ליום השבת וכן הוא במדרש קהלת אבל בגמרא דסנהדרין אמרי׳ ר׳ עקיבא ותדע אמרו אד"ר לפי שנאמר גלמי ראו עיניך שהיה גולם בעת הילדה ומשם למדו שלשון אדמי היה מדבר לפי שאמר לי מה יקרו רעיך אל ל׳ תרגום • והלל זה קראוהו בגמרא בדלות הלל מגדלה שקורין אותו על גאולת מצרים ואמרו עליו הקורא אותו בכל יום כמו שקוראין בימים שגומרין את ההלל הוא מחרף ומגדף שאינו אלא כמלאך כיון שאין קורא אותו על פה אבל על פסוקי דזמרה אמרו שהקורא הלל בכל יום מובטח לו שהוא בן העה"ב והוא שהמזמורים שהם תהלה לדוד עד סוף הספר שהיו חביבין לדוד שהוא חותם בהם כמו שכותח בהם כמו שאמרו על המזמור הראשון שפתח בו באשרי האיש ואתם בו אשרי כל חוסי בו • כי למה רגשו גוים איכו ראם מזמור וכן אלה המזמורי׳ פתיחתן ותתימתן באשרי הראשון תהלה לדוד ואותם תהלת ה׳ ידבר פי אלא שלפי שהוא חותם ויברך כל בשר שם קדשו אנחנו אומרים כי אנחנו גם כן נברך יה מעתה ועד עולם שהוא פסוק בזה ההלל כדי לחתום הללויה לשלשל בו הללוי׳ הללו נפשי

וכל אמר המזמורי׳ פותחים בהללויה וחותמים בהללויה ע"כ אמרו כי כל מקורא בכל יום הלל זה של פסוקי דזמרה שהוא בן העולם הבא ואלל הגדול לא תקנוהו אלא על כם גדול כגון ירידת גשמים אחר עצירה לפי שים בו כותן לחם לכל בשר וכן על כוס חמישי לתוספת הודאה וברכה ובקרא הלל הגדול לפי שהקב"ה יוסד ברומו של עולם ומחלק מזון לכל בריה ואריב"ל הכי פ"ד כל"ח בכגד כ"ו דורות שברא בעולמו ולא נתן להם התור׳ ון אותם בחבדו ואמרו מאחר דאיכא הלל אכן מ"ש אמרינן הא הלילא מפני שיש בו חמשה דברים הללו יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים ושעבוד מלכיות • יציאת מצרים דכתיב בצאת ישראל ממצרים וקריעת ים סוף דכתיב הים ראה ויבס מתן תורה דכתיב הברים רקדו כאלים תחיית המתים דכתיב אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים שעבוד מלכיות דכתיב לא הלכו ה׳ לא הלכו איכא דאמרי לא הלכו ה׳ לא הלכו זאת מלחמת גוג ומגוג ר׳ אחאן בר יצחק אחר מפני שים בו מליצ׳ כנסת של צדיקים מגיהנם שנאמר אבא ה׳ מלבוא נפשי אבי"ל :

ת"ו ש"ל ב"ע

והשלמתי זה פירוש ההגדה אשר קראתיה אחיקומין אני שמעון בבה"ר צמח זלה"ה בהיותי בחני אחרי הנסי משנת שמונים שנה מסכותי והיתה ההשלמה יום שליבי בעשרה ימים לחדש אלול לדודי ודודי לי משכת ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ותנא אחריה לחיים ולשלום לכו ולכל ישראל חברים שכת יפיסות מבני אדם הוצ"ק חן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם • לדוך הוא ודרוך שמו לעולם ולעולמי עולמים אמי"ן :

גבורות ה׳ מ״מהר״ל פראג

הא לחמא וכו׳ ה״ג • ולא כהא לחמא • דהא קרא כתיב למען ירעו את הלחם אשר האכלתי אותם וגו׳ • מאמר זה סדרו חכמי ז״ל • שיאמר כדי לפרש׳ ענין הלחם הזה ושהוא לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים שמפני שקבעו לפרד הגדה על הלחם כמו שדרשו לחם עוני׳ עליו דברים לפיכך מתחיל בלחם וקורא קורא׳ לו הלחם • כדי שיהא נראה שכל מה שיאמר אח״כ הוא על הלחם שהתחיל בו ולפי שאין זה רק דברי בעל הבית שקורא את הכל על הלחם כדי לספר עליו הגדה הוא בלשון שדרך לדבר אל בני ביתו בלשון ארמי הא לחמא עניא כו׳ • ופי׳ הדבר הזה שהמצה נקרא לחם עוני הפך מצה עשירה שנאפה שמן ודבש נקרא׳ עשירה כי הדבר הזה מעשי׳ הלחם וזה כי העני אין לו אלא עצמו ואין לו מזון רק עצמו ונפשו והמצה ג״כ כאשר אין בה רק עצם העיסה שעצמות העיסה הוא המים והקמח ובזה הוי לחם עוני ואם יש בו שאור או חמץ טעם השאור והחמץ הוא נוסף על עצם העיסה • ואולי יקשה לך מה ענין העניות אל החירות והלא שני הפכים החירות והעניות • הלא דברי זה אין קשיא כי העניות בעצמו קורא על הגאולה שאין ענין הגאולה רק שיצא ואין לו סוס לירוץ אל זולתו לא כמו העבד שאינו עומד בעצמו ויש לו לירוץ אל זולתו הוא האדון לכך הדבר שיש בו עשירות אינו עומד בעצמו רק יש לו לירוץ אל קונו ואין זה גאולה עכן לחם עוני הזה הוא בא על עצם הגאולה לחירות בהסתלק ענין הלירוץ וכאשר אין כאן הצערפות או כמצות גאולה ומזה תבין מה שהיה גאולתם בחדש הראשון דוקא וזה כי אין גאולה רק כאשר נבדל מזולתו והאדם הראשון שאין בו התחברות זמן רק שהוא ראשון כי החדש השני בעבור שהו׳ שני יש כאן חבור זמן כלל הדבר כל ענין הגאולה הסתלקות מזולתו לעמוד בעצמו ולא יהיה להם לירוץ ואיבור אל זולתו • ועוד תדע ענין לחם עוני כי העני שאין לו דבר וזהו ענין פשיעת פשאר הוא עומד בעצמו והפשיעה הוא מכל עולם תפשע ואין בו הרכבה והגאולה הזה היו נריכים אל הגאולה ולא היתה הגאולה מכל העולם הזה שהוא עולם המורכב ואמר די אכלו אבותינו בארעא דמצרים אע״ג שהיה ראוי לומר די אכלו כו׳ בגאתם ממצרים רק כשאכלו הלחם הזה עדין היה בארץ שלא היו יוצאים ממצרים מיד עד שתהיה סעודה ראשונה חוץ לארץ מצרים שהרי אותו היום לא בא למדבר עד ויחנו באית׳ בקצה המדבר וקודם זה הכל נחשב בשם מצרים : ואמר הסתא עבדי הוא לשון ארמי לשנה הבאה הוא לשון הקודם שלא אמר שתא דאתית והטעם כי רצה לומר לשנה הבאה יחדש לנו גאולה כאשר היה שהי׳ אחרת ומפני שבלשון הקודם נקראת שנה מלשון שנוי כלומר שהשנה נשנית פעם שנית לכך אמר כי לשנה הבאה שינוי השנה יגרם גם כן שינוי זה שנהיה בארעא דישראל וחלוק יש בין שנה ושתא כי שנה מלשון שנוי וכל השנה נקראת על שחור הזמן ולפיכך כאשר היה אומר על שנה העומדת אומר השתא עבדי וכאשר יאמר שיחדש השנה שנוי שיגאל אותנו יאמר לשנה הבאה מלשון שנוי שתחזור השנה פעם שנית ואז יהיה שנוי גם כן של גאולה ואפשר שכך הלשון השנה הבאה נקרא בלשון שנה מלשון שנוי שיהיה חוזר השנה ושנה העומדת נקרא שתא ואפשר לפרש השתא מלשון התלשות השתא אתיכא מלשון עכשיו שאין לומר השנה עבדי שאולי בזכה ובשנה הזאת כהי׳ בני חורין ולפיכך השת׳ אין פירושו השנה הזאת :

הנה במאמר מה שנתנה לא זכר ד׳ כוסות כי לא זכר דבר שהוא תקנת חכמים כמו ד׳ כוסות שהוא תקנת חכמים לגמרי אבל מצה ומרור אינו תקנת חכמים אע״ג דמזכיר כלנו מצוים שהוא גם מדרבנן כיון שהסינה היא למצה שהיא מדאורייתא שהרי מצה צריכה הסבה שפי׳ שואל על זה וכן כ׳ עבולין אע״ג דעבול ראשון מדרבנן וגם החרוסת בעבול השני מדרבנן שואל עליו דפירושו בלילה הזה שני עבולין ובעבול אחד יש מרור שהוא מן התורה אע״ג דחרוסת גופ׳ מדרבנן הוא כיון שהחרוסת הוא למרור שהוא מן התורה שפיר שואל עליו מה בשתנה אבל ארבע כוסו׳ שהוא מדרבנן לגמרי ואין בו

דבר מן התורה אינו שחל • ושו׳ דגם בשאר לילה צריך
חדש לשתות ואין זה שיכוי מה ששותה ארבע כוסות •
ושעשה שמתחיל מה כשתבה הלילה וכו׳ ולא מתחיל לספר
ביציאת מצרים לומר עבדים היינו בלא שאילת מה כשתבה
כי הידוע׳ היא נקבה מן המורגש אל המושכל והמצות הם
למו מולם לעצות בהן אל הידועה הפליא׳ ולכך אם
להתחי׳ מן המורג׳ מה כשתבה וכן עבדים היינו כו׳ :

תנן בערבי פסחים מתחיל בגנות ומסיים בשבח מתחי׳
בגנות רב אומר מתחלה עובדי ע״ז רבא אומר
עבדים היינו ופי׳ כי אין ראוי להתחיל בשבח מיד
בלי שיספר תחלה הגנות שלו משמע שהית׳ הולחה במקו׳
שכן קרה שנעשה עובה זאת לישראל שלא כיון הפועל אל
הפעולה אלא במקרה הגאולה כי יש שני פועלים האחד
הוא פועל במקר׳ והשני הוא פועל בעצם הפועל במקרה
משל זה הנית שהוא טורף ובא מטר וכבה את השריפה
המטר פועל הכבוי והוא פועל במקרה שלא היה מכוין
לכבות ואין המטר נמשך אחר השריפה כלל השני פועל
בעצ׳ ובמונה כגון מי שרוחה ביתו נשרף ומכבה אותו זה
פועל בעצם כיון שהיה כוונתו הראשונה שהוא כבוי מפני
השריפה • לפיכך יתחיל קודם הגנות ויאמר בשביל
הגנות שהיה לישראל הק״ב עשה עמהם מה שעשה וזה
פועל בעצם שהיה מכוין על המעשה שעשה להגיל אותם
מן הגנות : וכאש׳ תבין כוד תדע עוד כי השבח
שקודם לו גנות יותר שבח במו שתראה כי היוסף קודם לו
הגלה וזה מפני כי השלימות איב׳ במצ׳ בהתחלתו בעה״ז
וכאשר יגיע לבמלא שלימות מה לא אפשר שיהיה לו אותה
המעלה בתחילתו כאש׳ הוא מדרגי׳ עליונה אלקית שאין
המקבל ראוי אל מעלה הגחל׳ האלקית שיהי׳ כך מהתחלתו
לפיכך המעלת האלקית יוקדם לה גנות ולבסוף יעלה אל
מעלה האלקית כי כך ראוי אל מעלה האלקית של חסרון
המקבל איכה כמצאת בו תחלה וזה כמשך אל היות העולם
אחר שאין בתחלתו במצא מעלתו אבל התחלתו הוא
בשפלות ומתעלה באחרונה ולא היה כדאי העולם הזה
לקבל המעלה הזאת שיהיה ראוי בתחילתו כי ראוי הוא
מעלת המילאות לכך יוקדם לו לילה ולפיכך תמצא ג״כ
כי העה״ז היה נוטה בשפלתו מתחלת בריאתו דומה
לגיל׳ עד שבא אברהם אבינו שהוא היוסף שאברהם היה
כמו אור היו׳ וחזו שארו״ל אלפים תוהו כלומר שהמילאות
חייב להיות תוהו בראשונה להיות כמשך אחר ענין העה״ז
אשר התחלתו תוהו ואין בהתחלתו המעלה העליונה

ולכך הכר זה עור׳ על המעלה האלקית אשר היה להם
תחלה גנות ואח״כ היה הק״בה מעלה אותם אל מדרגה
האלקי׳ :

ומעם מחלוק׳ שלהם כי לדעת רב מתחילה עובד׳ ו
ע״ז הוא הגלות שזהו גנות רבא בנפש בי
בודאי שאין הגוף מקבל פחיתת הע״ז כי אם הנפש
ומעשם רב שתשב גנות נפש גנות יותר שהגנות אשר רבא
בנפש גורם אבדון כי הנפש אשר תלא מן אשר ראוי לנפש
פוף תלך הנפש לאבדון כדכתיב ואבדתי הנפש וגו׳ ומפני
שהוא מכיא׳ העבד נעו׳ ראוי להיות כאשר זה גנות יותר
ורבא סובר שהגנות אשר היא דבק בגוף הוא יותר שגנות
שלו גנות כמלא וכראה אתה ולפיכך עבדים היינו היא
עיקר הגנות גם מי הגבר דבק יותר בגוף כמה שהגוף הנא
בעל חומר וגנות דבק בו אבל הנפש אע״ב שהגנו בנפש
מביאה לידי העדר בגוף אין זה דרך גנות כמו שהוא בגוף
שהגנות שייך בו במה שהוא גוף שפל בעצמו שייך בו גנות
זה יהוש וי״מ כי לדעת רב מתחלה עובדי ע״ז היה
אבותיהו הוא הגנות שזה הגנות קודם שבא אברהם אבינו
ואח״כ קרב הק״בה את אברהם לעבודתו וראוי להזכיר
התחלת הגנות שכל רבא בונה שהגנות אשר אמר במשנ׳
יתחיל בגנות ומסיים בשבח הוא גנות הבנים ודי שיספר
הגנות שהיה לבנים וזהו עבדים היינו לפרעה אחר
שתחלת הגנות שהיה לבנים ואין צריך להתחיל גנו׳ קודם
שבא אברהם רק שגנות שהיו לבנים אבל פי׳ ראשון עיקר
בשאר תבין עיקר הדברים ובודאי הק״בה עשה לישראל
שהיה שמיל אותם מגנות הנפש ומגנות הגוף גם כן
שהיו מתחלה עובדי ע״ז והיה להם גנות הנפש ואח״כ
המיל אותם ג״כ מגנות הגוף ולא פליגי רק איזה אחר
גנו׳ ודבר שהוא יותר גנות ראוי שיהיה התחלה ואנו קיימת
לן כרבא ולפיכך אנו מתחילין עבדים היינו וכו׳ ונשף
רבא מודה שגנות נפש יהיה לנו ולפיכך יספר אחרא
מתחלה עובדי ע״ז וגו׳ ואפשר לומר דאף לרב דאע״ג
דעיקר הגנו׳ הוא מתחלה עובדי ע״ז היו וגו׳ יש להתחיל
בעבדים היינו לפרעה במצרים אפני שראוי להתחיל
לספר קודם העובה שעשה הק״בה עם ישראל שבשביל זה
ראוי לספר ביציאת מצרים וכל הדברים אר מתחל׳ עובדי
עבוד׳ אלילים שפש הוא מתחיל לספר הגנות הוא
הקדמה למה אנו חייבין לספר ביציאת מצרים במצא
כי התגדה הזאת הוא בין לרב ובין לרבא בסדר
לגמרי :

מעשה שהובר אל״ה לומר למעלה • אבלו
בלנו חכמים כו׳ והנה לתרץ קושית
הרשב״ם למה אין אנו מברכין ברכה על מצות מיפור י״מ
ארבי׳ תורנו לפי שבריך להזכיר י״מ בפרשת ציצית וא״כ
כבר יצא ידי חובת המצוה ע״י אמירת פ׳ ציצית בק״ש ולמה
פירשו המצוה עליכו לספר בי״מ דהיינו ביוס משוס דכתיב
עם׳ ציצית ודאיתם אותו דמייבי ביוס בזמן רבי׳ וכל
המרבה לספר גם בלילה הרי זה משובח מדכתיב כל ימי
חייך לדבות הלילות ומביא רבו׳ מהמעשה שהיו חכמים
נדגליס והיה מספרים כל הלילה והי׳ מחביבי המצו׳
ולכך הוצרך לומר שהיו מבוגין בבני ברק שלא יחמר כי
לא לסם מצוה של בלילה הזה היו מספרים כל הלילה
ביציאת מצרים רק בשביל תלמידים שהיו רוצים ללמוד לכך
אמר שהיו מבוגי׳ בבני ברק ואם היו לומדי׳ היו לומדים
ומוסקים בבית מדרסם ועוד ראי׳ שאמר עד שבאו
תלמידיהם ואלמלא שהיה עוסקים כדרך העוסקים בתורה
וללמוד ודאי שהיה התלמיד׳ אוכלם בשעת לימוד רק באמר
שהיה רק לקיים המצות שיפות בכן לא היה התלמיד׳ עמס
אלא באו לסם רק להזכירם שהגיע זמן ק״ש ושלא תקשה
האיך היו מוכני׳ את הסיכה מעיניהם ביום עוד אומרו
שלא היו להם נער כי מחבוב המצוה היה הזמן להם קצר
מאוד שלא הרגישו עד שעלה עמוד השחר ובאו
תלמידיהם ואמרו כבר הגיע זמן קריאת שמע של
שחרית :

ברוך המקום וכו׳ מבקשים בזה למה נתן השבח
במקום הזה על בתיבת התורה שבנגד ד׳
בנים דברה תורה ויותר הוא ראוי לתת השבח שנתן לבן
הבות מלה ופסח ומרור ועוד קשיא למה קרא אותו כאן
בשם מקום והוי ליה לומר ברוך הקדוש ברוך הוא ומה ענין
המקום שזכר כאן יותר ועוד קשיא מה ענין ד׳ בנים שהיה
ראוי לומר אחד צדיק ואחד רשע ולמה אמר חכם
ורשע ופי׳ המאמר הזה אחד שהגיע כמה גדול ציאת
מצרים עד שהתורה ואם מדרכה בכמה מקומות שלא
להאריך בכמה דברים שהם נוע׳ המצות כאן לא קראה
מלהשי׳ לכל אחד ואחד תשובה בפני עצמו וזהו שהגיע זה
אלו ופתח ברוך המקום קרא הש״י מקום כי המקום בן
אומר הדבר אשר הוא מקום לו והמקום עודף עליו והוא
י״ת מקומו של עולם מפני שהוא כולל הכל בלתי נמצא יוצא
מתוכו ועוד׳ עליהם מבלי תכלית לכך ראוי לקרותו מקום
ובשל הדבר לומר המקום ברוך הוא לתוספו׳ ברכה שיהיה

ברכה לפני הזכרת שמו י״ת ובברכה שהבעובן אתה כך
ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא וכמו שבקרבה
מקום בעבור שהוא כולל הכל כך נתן הק״בה תורה
לישראל שכולל הכל ולא יאמר דבר אלא יהיה כמו׳ בתורה
ולפיכך נתן השבח על התורה במקום הזה כי זה נראה
מעלת התור׳ הכוללת הכל :

מה שאמר החכם אשר טוב ה׳ אתכם אין זה שאינו
מן הכלל כי דבר שהוא אשר בשלוח כרשע
שאמר מה העבודה הזאת לכם הוא שאל על העבודה
ומוציא עצמו מן הכלל שאמר שהעבודה הזאת היא לכם
אלא לו לבל זה שאמר אשר טוב ה׳ אתכם מיך יהיה זה
הוצאה מן הכלל אחר שהוא מודה כי הש״י טוב המצוה אבל
יאמר שטוב ה׳ אתכם ולא לו שאם טוב הש״י המצוה טוב
לכל אז לא טוב לגמרי לכך זה שאמר אשר טוב ה׳ אתכם
אי אפשר לומר ולא לו ומה שאמר אשר טוב אתכם ולא אמר
אשר טוב ה׳ אותכו הוא חכמה גדולה שאלו אמר לכו היה
משמע שהיה קשה עליו את מצות ה׳ ואינו חכן בהם ולכך
הוא אומר מה המצות אשר טוב ה׳ אותנו כלומר למה
טוב הש״י אותנו מצות אלו שאין אני חכן בהם אבל כאשר
ישאל על אחרים העושים המצוה אי אפשר שהיה מתרעם
על מצות שנתן הש״י להם כי למה לו להתרעם על מצות
שאינו עושה הוא דבר מאחר שהוא מודה שהמצות הם
מהש״י ועוד כי החכם עומד על המצות מפני שרואה עושי׳
המצוה ולכך הוצרך לומר מה העבדו׳ והחקי׳ והמשפטי׳ אשר
טוה ה׳ אלהינו אתכם כלומר אתם שעושי׳ המצו׳ מה העבדו׳
והחקים וגו׳ והוצרך לומר אתכם כי אם יאמר מה העבדות
והחקים והמשפטים אשר טוב ה׳ היה הלשון חסר לגמרי
כי במה ידע שיש מצות ה׳ ולפיכך הוצרך לומר אשר טוב
ה׳ אתכם אחר שאתם עושים המצות אבל הרשע כיון
שאמר מה העבודה הזאת למה לו לומר לבם כי מיד שאל
על העבודה הזאת מעצמו ידוע שהיא לכם שהרי הם עושי׳
העבודה ולכך מה שאמר לכם אינו רק להוציא עצמו מן
הכלל ודבר זה גם כן נכון בלי ספק • ואנו ס״ד בנים
נכתבו הרשע ופתינו יודע לשאול והתם בפ׳ בא בשלם
פרשיות זו אחר זו כי תחלתים להסיר דעת הכפיר׳ קודם
הכל ואח״כ ללמוד כל מ׳ לפי הסגתו שכל זמן שיש בלב
כפירה לא יבא להכיר האמת ואח״כ נתן הדעת לשאינו
יודע לשאול ואח״כ לתם ומשלה אותו יותר בידיעה ונפרט
ואתחכן לבן החכם שמעלה תמיד בידיעה ובכלם נאמר
בכך תון מן הרשע שכאמור והיה כי יאמרו אליכם בנים

כי בלך הוא מיוחד והחשוב אבל הרבע אין מיוחד לבך
מאמר הדבר כללות והיה כי יאמרו אליכם בכיפס וכתבאר
הד׳ בנים :

הנה קדא דכפ׳ ואתחנן דכתיב והיה כי ישאלך בכך
מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר
צוה ה׳ אלהינו אתכם ודרשו במכילתא כפ׳ בא מה העדות
ר׳ אליעזר אומר מכיון שאתה אומר שאם היתה חבורה של
אבמים או של תלמידים שריבים לעסוק בהלכות פסח עד
הנות לבך כאומר מאמר את העדות • ובראה לי פירושו
המדבתיב מה העדות והחקים והמשפטים על כרח׳ אמירי
קרא שיודע ענין המצוה שהרי לשון עדות משמע מצוה
שהיא לעדו׳ על דבר כגון פסח שהוא מעיד על שפסח
הקדוש ברוך הוא על בתי ישראל מצה על שלא הספיק
בצקת אבותינו להחמיץ ומרור על שם שמררו חייהם
בעבודה קשה בחומר ובלבנים ומאחר שיודע שהמצוה היא
לעדות על דבר אם כן קדא אמירי בתלמוד חכם שהוא
יודע המצוה רק שהוא מתעסק ביציאת מצרים ואין לומר
הכתוב מדבר בבן חכם ולא בחכם הוי למכתב מה המצוה
הזאת כי אצא ליה לבן החכם הזה שמצוה היא עדות
שאולי היא חוק בלבד אבל מאחר שבזאל ומחלק בין מצוה
לעדות לומר על אמת שהיא עדות ועל אחת שהיא חוק
ואחת שהיא משפט אי אפשר לומר רק שהוא מדבר בחכם
שודע כי יש מצוה שהיא עדות שלא בא רק להעיד על דבר
כמו שאומרו וים מצוה שהיא חוקיכמו שמצות הפסח דוקא
מה ולא בקר כן שכתו ולא כן שתים ודבר זה חוק שאין
עשה בדבר וים שהיא משפט כמו כל ערל לא יאכל כי זה
הקרבן ראוי לישראל דוקא ובמשפט המצוה זאת שייך להם
כי אותם הנאים מהו משפט ומאחר שמחלק בין
מצו׳ למצוה אם כן חכם גמור הוא ובא ללמד שיש
לספר כל ענין מצו׳ הפסח אף דבר שודע כבר וזה כדי
לספר בי״מ :

וירד מצרימה אמנם על פי הדיבור • דע כי
ענין יעקב היה כל דבריו שלא
במקרה שאלו היה דבריו של יעקב במקרה דהיינו הירידה
למצרים אי״כ הגאולה במקרה היה והיה עיקר סדר העולם
במקרה שהרי ירוע׳ ומפורסם בודאי כי הגלות והגאולה
הוא עיקר מענין העולם וסדר שלו • וכמו כן העשבה
דתן ואבירם לא היה במקרה שהרי מדבר זה בא הגאולה
שע״י זה בא למדין וכשא את יתרו ונגלה לו הסכינה
ולאשר אבו ישראל לשני אנשים נבדלים מכלל ישראל

במעלה והם משה ואהרן גם זה לעמת זה ב׳ אנשים
רשעים נבדלים לרעה מתנגדים תמיד אל משה כדאי
במדרש תנחומא בקשו ישראל במדבר למנות דתן ואבירם
במקום משה ואהרן שאומר כתנה ולא זכובה מצרימה
ונה גרם לעכבם תפתח ארץ ותבלע דתן ואבירם על עדת
אבירם ע״כ • וכאשר היה תמיהת משה על שיעבוד ישראל
שראה בהם שראוי להיו׳ בני תורין כי ישראל כבדלי׳ מענין
אחמרי ורלוי להם המעלה הפנימיות מבלי גשמיות ואין
הרוחניות מקבל התפעלות ושעבוד וכל זמן שהם במדרגת
המעלות הפנימית אשר אין שם גילוי וכל דבר שהיא כמת׳
יש לו מעלה העליונה כי הא׳ יש לה ענין פנימי בעבור
הא׳ שהוא מן אותיות העלומות ותמיד הא׳ נעלמה
בקריאה כמו קדא הא׳ נעלמות והרבה כזה וזהו שאומר
משה אכן כודע הדבר ח״כ״ן בני׳ ע״ל כ״ן שהוא שבעים
במספר כנגד ע׳ אומות הא״לף שהוא אחד כנגד ישראל
אומה יחידה זהו מלת אכן והא״לף במלוא׳ הוא אותיות
פלא והוא לשון העלם׳ • וכך אמר משה אכן כודע כי
אומות העכו״ם אינם במעלה הנעלמים והם במדרגת
כ״ן וישראל שהם נגד הא״לף ראוי שיהיה דבריהם פלאי׳
ונעלמים ולאשר ירחו ממדרגה זאת לגלות הסוד מה
שעשה משה למצרי בכן ראוי׳ לשעבוד כי הגלוי מדרגת
גשמיות ובה השעבוד ומ׳ תראה שכל מה שאירע לישראל
לא היה במקרה לכך דרשו וירד מצרימה אמנם על פי
הדבור ואבר שם מלמד שלא ירד להשתקע פי׳ אלו ירד
להשתקע ח״ו היו מנעלים הגאולה כי כל זמן שלא היה
רק כמו גרים כי גר הוא כמו אורח נטה ללון ולמחר יוצא
בך היו ישראל במצרים ובשביל כך זכו לגאול׳ ושלא תאמר
כי הם ירדו במחשבתם להשתקע רק המצרים לא קבלו
אותן רק כמו גרים לכך מביא מקרא זה לבוד באמרן
באמנו :

במתי מעט כמה שאומר בשבעים נפש וגו׳
רמז בזה כי רוקא בשבעים נפש
הו ראוים לרדת מצרים • והתחיל השעבוד מעת
שהיו ע׳ נפש כי כאשר היו י״ב שבטים לא היו משעבדים
לשום אומ׳ למעלת השבטים לא היה להם שום שתוף עם
מצרים עד שהיו ע׳ נפש אז היו יכולים המצרים לשעבדם
כי המספ׳ הזה נמצא לישראל שתוף עם האומות כמו
שדרשו רז״ל יצא גבולות עמים למספר בני ישראל נבולו׳
עמים הם ע׳ אומות למספר בני ישראל הם ע׳ נפש יעקב
נגבין ואשר היו ישראל ע׳ נפש אז אומות מצרים שהיו

לאחת ושם׳ לאומות שמתנגד להם מלך אשור שביניהם ולכן
לזה יעקב לבדו׳ לותו לאחר מותו לארץ כנען לאחר שבבדל
הצירף לזה שהיה בכלל בע׳ נפש וזהו לאחר מותו וכן
עמו׳ השבטים העלו לארץ ישראל כי האבות והשבטים
מלד קדושת העליונים ראוי להם הארץ הקדושה רק מלד
שבכלל יעקב והשבטים עם ע׳ נפש בלו מלריחה כי לת
בלו מלרים רק לותו רגע שהיו בנ׳ נפש לבד שוכב׳
מלד׳ בין הלותו׳ והשלים׳ ע׳ נפש לת הקדי׳ ולת
ליחד׳ :

וירעו אתנו כו׳ כמה שנלמר הבה בו׳ עבד
ויעבדו לת בני ישראל בפרך
כי מה שלמר למעלה :

ורב כמשמעו ורבים מלת ולכ׳ למו רבבה כלמות
הפרה כתתיך • כי כמו שהלמחו ליכו יבלת
בלת לחד למות • אלא כולפים כלחד כך היו מתרבים
בלחד כי ורב מגזרת הכפולים כמו רבבה שהיא ג״כ מגזר׳
הכפולי׳ • וכרלה כי אלו שלשה דברים וכן ישראל
עם גדול עלומים ורב בזכות שלשה לבות :

גדול הוא בשביל חברים • ועליו כלמר ולמעשך
לנוי גדול לפיכך זכו להיות בנים
גדולים : **ועצומים** הוא בזכות יחס שנלמר
לו לך מעמנו כי עלמת ממנו מאד • וזהו ועלום :

ורב בזכות יעקב שתרלה שהולד בנים עשר׳ בני׳
תכונים : שלא היה בכל האבות שבבדך
ברבני כמו יעקב • וכתיב ולא מרי יבבך לותך ויפרך
ורבך • ומן הלבות אשר הם כמו סולם כמשך אל הפנים
שלשה דברים אלו וזהו מובן לתבמים לך אלו שלשה דברים
פלו מן האבות אל ישראל והבין זה הטיב מלו׳ • וכנגד
שבלרו ג׳ תשרי׳ בישראל הם גדול הב׳ עצום הג׳ רב
פתלו עליהם ג׳ דברים : כי מפני שכל דבר שיש לו
התנגדו׳ בלבד לת יתבבה כי הנגדות לאחד הוא מעבב
לאותו דבר שהוא מתנגד לו ולפיכך מה שלמרו הבה
פתחכמה לו הוא התנגדות ובשביל זה היו מובדים המלרי׳
שמוב לת יתרבו כאשר יבאו ישראל הם שוכלים להם ובשביל
כך יהיו ישראל מלרים ויבלים מהם • ולת יהיו בנחת
רק בלבד ובשביל כך לת יתרבו ומפני שלמרו עם גדול
מלבו לעבות כי כל בני הגוי הזה שפלות מלשון עני הפך
הגדולה ומפני שלמרו שהם עצומים תשבו לתת להם עבוד
קשה שבזה הם נחלשים שיש עליהם עבודה קשה המשבר
פחם ולת הוחם :

ונצעק אל ב׳ אלהי׳ כי׳ ממה שנלמר ויהי בימים
הרבים ההם וגו׳ ויזעקו ותעל שועתם אל׳
ויבא אל אלהים לת נאלקתם • ויזכור אלהים לת בריתו •
הנה מזכיר ג׳ שמות מחולקי׳ אצל׳ • שוע׳ • נאלקה •
ויראה אל דעת הבותיכו ז״ל אין כי׳ ויומת מלך מלרים לא
שבלערא כי מפיבו לשון מיתת׳ אל מלערא כדכתיב אל בת
תהי כמת וכך אמרו ז״ל כיון שבלערא אמרו לו ההרשומים
אין לו רפואה • עד שיהיה שותה מלח ואלי ילדים בבוקר
ומלח ואלי ילדים בערב ורוחץ שני פעמים ביום בדמם •
כיון שמתו ישראל גזרה אחת היו נאלכים ע״ב ויש בעב׳
רשעים אלו החרשומים עבה גמוקה מאוד שיראין בדם
קבני ישראל ואות דבר שנלא כי הדם הוא מעה׳ את
המלערא נמה שהמלערא הוא כמו מת והדם הוא חי
הבני׳ • ולקח דוקא קשבי ישראל מה שנאמר עליהם
חי׳ כלב׳ ולא שכו״ם ובדבר זה רלה לטהר ולהחיי׳ אותו •
ומספר שלש מלות הוא דבר מופלא בחכמה שיש בו חיות
בעבור שיש בו שלשי׳ שהוא אינו אבא כי הבני׳ כל אחד אבא
ומה שיש בו אבא יש בו סוף שהוא המיתה • אבל הלמבע
הוא שאין לו אבא והוא סוד יעקב אבינו לא מת במה שהוא
שלשי׳ לאבות והוא אמבעי כאשר ידוע לחבמי׳ וכתבתי׳
בס׳ נור אריה בפ׳ ויחי וכ״ו דבר החרשומים ובין ששמעו
ישראל גזירה זאת היו נאלכים ומקוננים ואין ויזעקו אלא
לשון קינה שנאמר אנק והילל בן אדם • ותעל שועתם •
כמו שנאמר ובשם אלל תשוע ושמע אלהים לת נאלקתם
נאק׳ חללי׳ • כדכתיב נאק׳ חללים תשוע ועוד כתיב
מעיר מתי׳ יצעקו ומה שכתיב ותעל שועתם אל אלקים מן
העבודה אע״ג שעל דעת רז״ל פירושו שהיה שותה
בנהם חזאת השוע׳ עלתה אל אלקים וא״כ מאי מן
העבודה דקאמר כך פירושו כי השוע׳ הזאת שבוא נאקת
חלל עלה אל אלקים מן העבודה ובשביל שני דברים יחד
דהיינו שועת חלל והעבודה ושמע אלקים לת נאקתם
ויזכור אלהים בריתו • שאל״כ שאינ״ב שהיה שועת חלל
לא היה בור׳ רק שיהיו כטולי׳ מן הריב׳ והחיב׳ בכיה׳ אבל
עכשיו שעלת׳ מן העבודה היה בור׳ השוע׳ שיהיו כטולי׳
מן העבודה ואם לא היה בלא׳ חלל לא היה נכנס נעקת׳
לפני אלקים פי שנ׳ חלל קרוב לכנוס לפני ה׳ יותר מן
העבודה : אמר ויזכור אלקים לת נאקתם ויזכור
אלקים לת בריתו לת אבראם בבו׳ • ויראה אלקים לת
בני ישראל • ודע אלקים הרי אריבע דברים • ובכל א׳
זכר השם ולא כולל אריבעתן יחד אבל דבר גדול כי הוא
אריבע

אמנע דברים עד שהיו ישראל מושגחים אחר שהיו נענשים
וקרבם אליו והדבק אליו בכל אבדע דברים • והתחיל
בשמיע׳ שקבל תפלתם וחת״כ הקשיבה כי מאד החפץ יש
לפקוד אותם • שאף אם איכו בדין הוא מאד החסד ולפי׳
שזכור אלקים את בריתו וכו׳ כי זכיר׳ האבות על בנים
הוא חסד גמור • וכן בקנו ומאלף אלפי אבות • כי
בשביל אבות בחוב להתהבר ג״כ עם זרעם ברכתיב נולף
חסד לאלפים וח״כ אמר בגם הדין היו נותן כך וכגד זה
אמר וירא אלקי׳ שראה בחדת הדין מה שעשה להם הרעה
עול וחמס ואם וירא כי הרוון׳ כוחם עיכו בדבר מאד הדין
ונעשאו המגרים שכתן ה׳ שיכו בם להשה אלא לטובה •
ועוד אמר וידע אלקים בגד חדת הרחמים שראוי היו
ישראל לרחם עליהם אלא מאד הרחמכות כדכתיב ורחמתי את
אשר ארחם • אמ״ג שאין בו דבר מאד הדין ראוי לרחם
עליה׳ ואם וידע אלהים שהוא בגד המדה חדות כי האוהב
בקרא מודע ובקרא רחמיהו כי האוהבים מרחמים זה לזה
ובאמת ידע אות׳ הוא עם זה האהב׳ והרחמכות והכפ
בפכוק ושמע ה׳ את קולכו הוכיר הסם המיוחד ובכמוק
ויבמע כאקתם הזכי׳ שם אלהים והטעם מפני בקול שייך
הסם המיוחד כי הסם המיוחד אלהי יעקב אמר אמר עליו
הקול קול יעקב והכן זה מאוד אבל שם אלהים כאמר אמר
אמר׳ אלל בשמע במד׳ הדין וזהו שבמל׳ פקד פקד מה
אמר מדוע כל מה שיפקוד עליהם • ר״ל דהייכו הכעל
הפ״א הוא א׳ ובעלם הקוף • הוא ר״ף ובעלם
הדל״ת הוא ל״ת הדי א״ר״ף ל״ת • ר״ל ל״ת
הוא שלשים ומרבע מאות שכה אמר ישבו במדרים : ר״ף
הוא שני הבעבוד הקשה משכולד מדים עד שיאלו היו פ״ר
שכה • כי חסר בלשר יאמר היה בן שתים ואחרון בחכים
ושלשה ובדי׳ בת שתים ושבה ומשכולד מדים התחיל
ויחדרו את חיהם • ולפיכך בקרא׳ מדים על שם משבדד
והוא״לף כבגד שכה אחרוכה שבחם פרשה הילדים עד
שבשביל זה היו בלחחים מן העבודה וזה היה בשב׳ הראשוכ׳
שהרי מיד המיב את כאקתם :

ויראא את עכיכו • זו פרישת דרך ארץ • כאמר
אב׳ כו׳ דקשו המקרא הזה וירא את עכיכו ואת
עמלכו ואת לחצכו על פרישת דרך ארץ • ועל הבכים •
ועל הלחץ • ואע״ג שבראה לפי פשוטו דחוק להיו׳ שבאמר
בא על פרישת דרך ארץ אבן עמלכו על הבכים כי לפי
פשוטו בר׳ עמלכו העבל והגיע שתיה להם בעלאב׳ דע

כי הפשוט ודאי עכיכו עמלכו לחצכו הם שלשה דברים
התכוי הוא העבדו הטוב ואלו אמר פכותיכו היה פירושו
כמו בגמתו כבבלותם אבל עכיכו פירושו עוני והעוכי
המסתן העוב ועמלכו פירושו דבר שהוא עמל בעיכיו ואין
כפשו נחה בו והוא עורח ומשא עליו ולחצכו הוא כמשמעו
לפיכך פי׳ הז״ל • כי העוכי שהוא מורה על חסרון
העוב אי לפשר לפרש על האלאב׳ והשבודה שאין זה כתשב
עובד רק בעד וקושי אבל הבכוכי הוא מה שהוא חסר מזל
וחמו שהיו סורמים מבטותיהן כי בזרו עליהם לעשו מלאכה
בשדה כדכתיב ובכל עבודה בשדה ולא היו לבין בבתיהם
כדי להסרים אותם מבטותיהן ולא היו פרים ורבים וזהו
בקרא עכוי שדאי מלד חסרון והוא פרישת דרך ארץ ואת
עמלכו אי אחסר בלרוש על האלאב׳ ולא פרישת דרך ארץ ואת
לחצכו אי אחר מאמל׳ ואבל דרשו ז״ל ואת עמלכו אלו
הבכים׳ פיר׳ כאחסר זרקו הבכים ליאור היה זה עמל בעיכיהם
וזה בקרא עמל שכל דבר שהוא קשה על האדם ואיכו בח
בה בקרא זה עמל אבל אין פירושו כמו שמלבדים מפכי
שתולדו׳ הבכים בקר׳ זה עמליכו שאין דבר כך אלא פירושו
כמשמעו מה שהיה עליה׳ לעורח ועמל בשיכיהם בקרא זה
עמל ובדכתיב חדפיכם ומועדיכם שבח׳ כפשי׳ היו עלי
לעורח כי בדבר שהוא קשה בעיכי האדם הוא עליו לעורח
ובעמל חדיקת בכיהם ליאור הוא עורח עליהם שאין זה
בקרא לאן רק עמל והלאן הוא כמשמעו ובתה יהיה כאן
שלשה דברים עכיכו עמלכו ולחציכו הראשון הוא חסרון
דבר השבו יותר מחסרון שהוא עמל ויגיע השלימי הוא לאן
והוחק ברעל עד שהוא רוצה לדחות את מציאתו ולחסרו וזה
בחחשוכתר והעמל דבר ממולא בין הבני׳ ואחשר תבין
דברי חכמים תמצא כי התחיל במדרגה התחתוכה שראה
הק״בה מה מרעות דרך ארץ וחת״כ הבכים וחח״כ לחיצות
כפש לעבוד את כפשם ממקום מדרג״ הכפ׳ והכן זה
ולכך דרשו אלו שלשה מלות עכיכו עמליכו ולחציכו ג״
דברים אלו לחבדיל כי מתחיל במדרה של פרישות דרך ארץ
והוא ודאי וחח״כ בבכים וחח״כ בלחיצת כפש׳ והכן זה
הטוב והבדיל הראשה לפרישות ד״ח מן ודאי אלהים כי אין
ודאי את בכי ישראל על הבכים אלא שייך בזה וירא את
בני ישראל כי אין לאחבתב ודאי הריגת בכיה׳ ועל הלחץ לא
שייך ג״כ דהוי לאחבתב וירא לחציה׳ כדכתיב גם ראיתי את
הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם אבל על הפרישה של דרך
ארץ שייך וירא את בכי ישראל כי הפרישה איכו דבר רק
שהוא חסר דבר שייך בזה וירא את בכי ישראל מה שהיה

חסר

אשר לבנו ישראל וגו״ו שיך וירא את בני ישראל כלומר
מראה את ישראל מה שהם תפרי׳ בעצמם :

ויוציאנו ומומר והכפ ים לדקדק במאמר זה
שאמר ועברתי אני ולא מלאך והכיתי
כל בכור אני ולא שרף וכו׳ דמכון דבר זה לדדוש דהא לאו
קדא יתידם • וי״ל דהוקשה להם דהוי למכתב ועברתי
להכות מצרים ולעשות שפטים ולא יכתוב ועברתי בארץ
מצרים והכיתי • דהא אין כל אחד ואחד דבר בפני
עצמו דהא ההענרה היא להכות ולעשות שפטים ובן
נמרם שאחר זאת כתיב ועבר ה׳ לנגוף את מצרי׳ ולא כתיב
ועבר ה׳ ויגוף מצרים לפי שהעברה הוא לנגוף ולכך
דרשו רז״ל דלכך כתיב ועברתי והכיתי אעשה לחדדם
ועברתי ולא מלאך והכיתי זלא שרף בכל אלקי מצרים
אעשה שפטים אני ולא המלאך :

והנה אומר באותות זה המטה ובמופתים זה הדם
ובאור הדבר הזה בשבון אות ומופת דכתיב
בקרא ונתן לך אות או מופת ובספרי בפרשת ראה ונתן
לך אות בשמים וכן הוא אומר והיו לאותות ולמועדים או
מופת באחרן וכן הוא אומר אם יהיה על הגיזה לבדה
ועל האדמה תהי׳ ויעש ה׳ כן בלילה ההוא וגו׳ ולפי׳ זה
קשיא מה שאמר כאן באותות זה המטה אע״ג דאין זה
אות בשמים אבל יש לך לדעת כי כל שפני אשר נראה בפועל
נקרא אות בגון שיאמר הנה הפועל הזה יפעול כך וכך
הה נקרא אות והשכוי אשר הוא במתפעל שיאמר כי הנה
זה מתפעל כך וכך וזה נקרא מופת ומפני זה אמרו
חכמים ז״ל כי אות בשמים ומופתים בארץ ופי׳ כי השמים
הם פועלי׳ ואינם מתפעלים והארץ מתפעלת ואינ׳ פועלת
ובאשר יתן אות בשמים שיהיו פועלים כך וכך יקרא זה
אות והארץ היא מתפעל׳ אם יש שכוי בה זה נקרא מופת
לכך המטה שהוא פועל הנכוי שיש בו נקרא אות שהרי
נראה שכוי בפועל כי מטה שהוא עץ יפעול כך וכך וזה
נקרא אות אבל השכוי אשר הוא במקבל הפעולה שאמר
ראה דבר תבוש כי הבל זה ראוי להיות נעשה בו כך
וכך הנה יהיה נעשה בו דבר זה נקרא מופת ואין בכל
מבות שכוי במתפעל שאמר דבר זה נעשה בו חדוש כמו
אדם שנעשה מן המים דם שהרי הוא נראה שאינו בדרך
הטבע אבל אחר מכות שבע המים שהרי׳ נמרדים אין
כאן חידוש בהתפעל שהרי כל יאו׳ דרך להארץ נמרדים
וכן דרך כל ארץ להארץ כנים וא״כ אין זה שכוי במתפעל
וכן הערוב כבר כי הע פעול׳ אחיות הדורבות אבל שאריך
להביא׳ על מצרים וכן הדבר וכן הכחין וכן הברד וכן
הארבה והחושך אע״ג שאין רגיל להיות חשך בעולם מ״מ
אין החשך רק העדר האו׳ ולפי׳ אין שכוי זה אל המתפע׳
רק שצריך שנה מיבא חושך לשלם דהייבו דבר המבטל
האור ומא״ש מכת בכורות אינו כלל שכוי במתפעל רק
שצריך שנה פועלת את מיתת הבכורות לפיכך לא תמצא
מכה שתקרא מופת רק דם שהוא שכוי במתפע׳ שאין
מצר המים שיהיו דם וכאשר נהפכו היא שכוי במתפעל
וכאשר תאמר המטה הזאת עתה בזמן החורף תמצא חטה
חה בודאי שכוי אבל אבל אין שכוי זה במתפעל שהרי החטה
היא מוכנת למזרע ולגדל חטה אבל שכוי במתפעל הוא זה
שתאמר הנה מן הקטנית תצמח חטה זה בודאי אין שכוי
בפועל אבל השכוי הוא במתפעל שאינו ראוי הקטנית
לזה והשם יתברך במצרים פעל שכוי על ידי שני דברים
אלו שהרי אין ראוי שיהיה המטה פועל לפרדעים וכנים
וברד וארבה וחושך שהיה המטה פועל דברים אלו לכך
אומר באותות זה המטה ושכוי זה מן המתפעל שאינם ראוי לזה המים
והשם יתברך רצה לחדש במצרים שכוי מצד הפועל ומצד
המתפעל וזה באותות ובמופתים ודרשו באותו׳ זה המטה
ובמופתים זה הדם וכבר הקבא׳ ענין זה ועיין בפרק
שאחר זה תמצא עוד מבואר שהד׳ נקרא מופת ולא שאר
מכות וזה עניקר הפלאים כאשר תבין דברי חכמים כלל
הדבר כי הנסים הם שכוי גם בפועל והוא יקרא אות גם
במקבל הפעולה וזה יקרא מופת ומפני שהמכות שבאו
במצרים היו לשני סבות האחד להכות אותם על חטאם
כדכתיב ונגף את הנהר אשר יעבדו רק אנכי והב׳ להראות
בפלאותיו כדכתיב כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו
למען שתי אותתי אלה בקרבו • ולמען תספר באזני
בנך ובן בנך אשר התעללתי במצרים וגו׳ לפי׳ בראשי
הכתוב שהם״ הבאיל עונם עליהם עד שלא היה דבר
במצרים שלא בא עליהם מכה והפסד לפיכך וכה ברחמוב׳
בנד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול אלו ג׳ כולם מורי׳
על הכאה שבאה עליה׳ כי אלו ב׳ דברים שולאי׳ כל מיני
מכות אם מכה שהיא בלא פעל בא׳ והם״ מספר׳ פעמ
והם כפרדי׳ ומה שכתב ביד חזקה זו הדבר הנמצא בא׳
הטבע׳ עליה׳ ביד חזקה כאשר הטה ית׳ מסלק כבודו מן
הנמצאים נראה מכה גדולה וחזקה על המצאים עד שהם
לאין ברגע אחד וזה מבואר ואם מכה שבאה מצד הפעל
לא מצה שבא עליהם מצד המתפעל לא מכה שהיא מצד

הפעל

הפעל ויעד המתפעל פירוש שנה ירלה על המקבל ובלשון
הזכיר הכתוב שכלו שבות עליהם בכל בלשון שתיבחר לומר
גם כן שנעשה הקדוש ברוך הוא כיבים וכפלות בומרים
לשון הודיע שמו לכך אמר הכתיב בלשון וכמופתים
אותות זה המעה פירוש שהיה פופל במעה דבמים שלקן
ראלן בעבע ובמכהו של עולם שיפעול פועל זה וכמופתי׳
זה הדם פי׳ שכוי מעד המתפעל שנעשה להיות דם ולין
ראוי שיהיה המים נעשים דם וכל שכוי לו מעד המפועל לו
מעד המתפעל בלשון הבתיב והו פי׳ המלאר בלשון תבין
אמיתת דברים אלו וכדי שתדע להבין דברי נפתר מרשם
לך בזה בדך דרש ומשה תבין הדברים לשון אמרנו ביד
חזקה זו הדבר שהיה מן מלאך המות וזהו בזכות לאברהם
ומזרעו שהרי אברהם נתנס בעשרה נסיונות ועמד נגד
הסטן שהוא מלאך המות כדאיתא בפ׳ אלו נתנוני בזרוע
נטויה זו הרחב זו זכות ילחק ומזרעו שנעה מוראי להיות
נשתנו מן הרחב בזכותן הניח הק״בה על מצרים הרחב
ומזרע גדול זו גלוי שכינ׳ בזכו יעקב ומזרעו שאנלו בלשון
כי שם נגלו אלו הלקים בברחו מפני אחיו:

ובאותות זה המשה תקון בזכות משה ומזרעו
שמה המעה הוא שלו ולאלו נתן להזות
פועל בו כדכתיב ומעה הלהים בידי ובמופתים זה הדם
בזכות יהושע תלמידו שנתן אלו הקדוש ברוך הוא לפפוך
דם העכו״ם כמו שנעשה לעמלק מיד ולכל מלכי כנען וגם
לישראל בדם מילה שאמרו המולים דם חתן דמים עליכם
בערבר והוא היה דם מילה של יהושע וע״י אברהם יצחק
ויעקב נתן להם הארץ ושל ידי משה הוציאם מארץ מצרים
ועל ידי יהושע הכניסם לארץ כנען ולשון אמר תבין המלא כי
נרמז לך בזה הדרש שהשם יתברך בה אדות אלו אשר זכרנו
כי פועל בהם נורלותיו כי באלו המדו פועל בהם נורלות
יתברך והבן מאד דבר זה:

דבר אחר ביד חזקה שתים וכו׳ הנה כל לבאר בסו׳
זה של ביד חזקה בענין אחד ופתיחם כאחד
מכוכים שאין פי׳ אחד מותר האחר ובלשון תעיין בפסוק
תמלא כי ה׳ מכות ראשונות לא היה הק״בה מחזיק לבו
אלא בה׳ מכות אחרונות היה הק״בה מחזיק לבו שמזה
תראה כי ה׳ מכות אחרונות הם כפולות על הראשונות
ובלשון בא עליהם בכל מכות לא היו יכולים לעמוד והיו
מגלתים את ישראל לכך בלשון הנוגע לשם אחרונות כאשר
ויחזק ה׳ את לבו שמזה תבין כי המכות כפולות היו על
מצרים ובלשון תעיין בחלק שהמכות היו כפולות לגמרי

שהרי המכ׳ הראשונה מן ה׳ הראשונות היתה דם מכה
ראשונה אלו האחרונות הענה שחין שאין שאחין רק תולעים
דם ואין חלוק ביניהם רק שהמכה הראשונה מן ה׳ ראשונו
היה דם בתחתונים והשחין הוא בלשון שהרי הדם הוא
התחלת העליונים שהרי יש בו הנשמה מן העליונה ודבר
זה מבואר הוא המכ׳ השנית מן ה׳ הראשונות כפרדעים
שרץ הבא מן המי׳ בתחתונים המכ׳ השני׳ מן ה׳ אחרונו
נרד שהוא מן המים העליונים כדאמרינן בפרק קמא
דתענית ובבראשית הנה נערכת בראשית שהמקבר מן
מים העליונים וכן הנבר בודאי מן מים העליונים הם שאין
חלוק בין הנה ובין נרד שאין נרד רק הפרי שנקפ׳ שבה
עליונית מן הראשונות כנ״ל ... והם שרץ הארץ והארבה
הוא שרץ השוץ דכתיב כל שרץ השוץ ההולך על הארבע
שרץ הוא לכם לך לת זה שתאכלו מכל שרץ השוץ לא הארבה
למיכו וכו׳ הנה כי לף העתודים כקדמי שרץ העוף וכל שכן
העופות שבקדמים שרץ השוץ אין הנדל ביניהם רק
שהכנים הם שרץ הארץ שאין למעה ולארבה שרץ השוץ
למעלה מעופף בשמים שאין מלאכה ומשכנו בארץ אלא
מעופף בשמים שכו׳ ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע
השמים ... מכה רבעי׳ מן הראשונות עדוב מן החיות
המלא למעה ובנגה זה לתבלה בתוסך ולדוע כי הקדוש
הרעות המסלת בלילה ובתוסך כתפיך בארה תשת
חושך היה לילה בו תדמוש כל חיתו יער תזרח השמש
יאספון ואל מעונתם ירבצון ויצא האדם לפעלו ועל
עם עבדו מן חיות רעות ובה׳ החושך גם כן נקרא ערב
הפך היום שנקרא בוקר ויהיה המפרנים כי הלילה נקרא
ערב לפי שהו מתערב הפל ואין ואנדל בין דבר לדבר
הנקרא בוקר בקר בל שם שיפול לנקר בין דבר לדבר
לביקר הנעוב למעה מן עדוב חיות הרעות דומה אל
תוסך שהוא עדוב שנא מן שקיעת השמש מלמעל המכה
הה׳ מן הראשונות היה הדבר למעה נבהמות נעילת
נמה המכה הראשית מן האחרונות היה מכת בכורות
נעילת נשמת האדם שהוא מן עליונים הרי לך ה׳ מכות
הראשונות נגד ה׳ מכות אחרונות כי התחתוני׳ והעליוני׳
שקולים מצטרפים זה לזה מתחברים זה לזה בלשון זרוע
אין אחד בלא שנגדו בלשון זרוע מאוד למצריי׳ וה׳ מכו׳
ראשונות מן התחתונים וה׳ מכות אחרונים מן העליונים
ומפני שהעליונים והתחתונים מתחברים זה לזה דרשו
ביד חזקה שתים ובזרוע נטויה שתים כי המכו׳ שנרפים
מזרגים יחד ובלשון תבין זה הבין לזה בזכות אחרונות

לא

ו היה מחזיק לבו ולבו במכות חלחלות היה הקדוש ברוך הוא מחזיק לבו שכל עוד שלא הגיע המכו׳ למדריגה האדם שכל ה׳ מכות הראשונות הם בתחתונים לבד ולא הגי׳ למדריגת האדם כי מדריגת האדם התחלת העליונים היה פרעה מחזיק לבו מעצמו ונוגר על המכה עד שהגיע באדם בעצמו ואע״ג שהכני׳ היו ג״כ באדם אין זה באדם לגמרי שהרי הכני׳ בא מן החוץ אבל השחין התחלתו באדם ומשו״ז לא היה יכול לעמוד אם לא היה הק״ב מחזיק לבו שגם חזק המכות כי המכות היו מתחזקים שלא יותר ממה שהיו יכולים לעמוד לכך כנגד זה היה הקדוש ברוך מחזיק לבו ומבל שכן במכות אחרונות שהם עוד יותר ממדריגת האדם אם לא היו הקדוש ברוך הוא מחזיק את לבו היה שולח את שראל לכך הולך הק״ב לחזק את לבו והגה אתבאר לך מדלם זה ותעיין בו הטיב כי לריך הוא עיון לעמוד על בוריו:

ראלן מכות כתן ר׳ יהודא בהם פיטנים ד״ל״ך ע״ל״ם בא״ח״ב ויש לדקדק מה חדש דבי יהודא בסימן הזה ומה לריך לסימן הזה ובודאי כאשר רש׳ דבי יהודא בלנו מכות דבר מסודר כתן לסדר שלהם בדר כאשר זה שדאה כי היה מכו׳ הדם בהתרא׳ מכת בפרדע בהתרלה ומכת כני׳ בלא התרלה ואחר כך חזר לסדר הראשון מכת ערוב בהתרלה ומכת דבר בהתרלה ומכת שחין בלא התרלה ואחר כך חזר לסדר הראשון מכת ברד בהתרלה ומכת ארבה בהתרלה ומכת חושך בלא התרא׳ ומכה אחרונה שהוא מכו׳ בכורות ג״כ בהתרא׳ לסדר הזה כתן סימן ד״ל״ך ע״ל״ם בא״ח״ב:

דעוך דע שהיו המכות תמיד משולשת והוא ענין בבלא יותר ממה וזה כי באשר היו שלשה מכות הראשונות בתחתונים אין התחתונים מן אחד לגמרי עד שיתאחר שכאשר היתה המכה פחות אחד בכבר היתה בתחתונים אבל התחתונים הם חלוקים זה מזה עד שמפני זה היו המכות שלשה כי בשפר שלשה יש שתי הקצות והמעולה בין שביהם לפיכך מכה הראשונה דם כי דם יש בו טבע אשי וחמימו׳ וזה יהיה ושכנגדה הצפרדעים שהם מטבע המים ולוש כי הלש והמים הפכים והשלישי אשר הוא בין שביה הוא כנים כי אינם רק מגג שפר׳ אין לחות וחמימות שמזה גדלי׳ הכנים כי אין הכנים רק מן לחות אם כן קצת חמימות ולפיכך ענין הכנים ממולע בין ענין הלש ובין ענין המים הרי כי בתחתונים היה המכות דבר והפכו ואשר מעולע בין שביהם וכן אותן שלשה מכות שהיו בחלל שבול׳ זהם ערוב דבר שחין ברוב כי הערוב קשה דשות העורבות בשביה׳ והוא בקרא השחתה שמשחיתם חיות רעות וזה איכו פועל טבעי שאין מעשה חיה רעה פועל טבעי ולפיכך נאמר אחל הערוב תשבת הארץ מפני הערוב שהיו החיות הרעות משחיתם וזה פועל איכו טבעי אמנם מכת הדבר הפך זה שהמיתה הוא דבר טבעי לעולם כי המיתה טבעית לבכרא׳ התחתונים הרי הפרד בלתי טבעי לגמרי והדבר הוא טבעי לגמרי אמנם׳ השחין הוא ממולע כי הוא איכו טבעי לגמרי שהרי השחין הוא יולא מן הטבע והוא מותר הטבע ואיכו גם כן בלתי טבעי לגמרי רק הוא מן המותרת הטבע וזה כמו ממולע בין דבר שהוא בטבע ובין דבר שהוא בלא בטבעי כי השחין כעם׳ מן הטבע שהרי בדרך הטבע כעשה אמנם שהי׳ איכו ראוי שיהיה כמלא השחין אם האדם ע״פ הטב׳ היפל יש בו דבר שאיכו טב׳ לכך הוא ממולע בין שביה׳ והמדריגה השלישי הוא דרך אחרת תוסך וזה וזה כי הבכר לדוב כובדו יורד מן מעלה למטה לארץ והעוף לקלות תכונתו להפך משוסף מלמטה למעלה לכך שמים זה לשון עוף דכתיב וכני דשף יעביהו עוף והוא לשון נוכה וכן פיטם רש״י זכר לברכה על כתובפות ראש לו בפרשת בלק עפיפות לשון גבוה ונקרא עוף בשביל שהוא מגביה עצמו אמנם החושך הוא מכה אחרונה השמים שלא ישמשו המאורות להם והם מתכוששים תכונה שביית שהיא תכונה למעלה ולמטה שהרי המאורות עולים וירדים ואל יקשה הרי לא היה החושך רק לבני אדם לא למאורות בעצמ׳ אין זה קשיא דסוף סוף החושך הוא לקות המאורות שלא היו מושלים ומשמשים להם אמנם המכה העשירית מכות בכורות עומדת בפני עצמה שקול׳ נגד כל המכה ומפני שהיא מכה לבכורות שבקרלים דאשית אמנם שכל דבר ראשית שקול נגד הכל מפני שהוא ראשית הכל כאו שמבואר למעלה ומזה תבין סדר המכות דם לפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חושך בכורות שתים בהתרא׳ ושלי שית שלא בהתרא׳ וזה כי שתי מכו׳ הראשונו׳ הי׳ כאן חלוף מכ׳ שהרי דם יש בו עני׳ אש ולפרדע ענין מים ומפני שכל אחד ואחד ממולקת מן השביה והיה לריך להבי׳ מכה חדש׳ עליו היה מתרה בו מחדש אבל מכה אלשית מפני שהיא בין שתי המכות הראשונות ואין ענין חדוש מה שלא היה אלא שהיה כבר לא היה כאן התרלה חדשה ולא היתה המכה השלישית בא רק להשלים שלשה מכות שהיו המכו׳ בכל החלקים דהיינו האש והמים שהם שפכים והמורכב

מהנשים אבל לא היה הברחה גמורה בלשון לפי פחין
פחין דבר אחר להתהות ובכל זה כלל ה׳ יחודה נמיון אלו
בכתן דל״ך כל״ ב״ם בחת״ב כאשר אמרנו ובוד יש לך להבין
כי הבלשי בצבור שהוא לעולם ממוצע בין הצדיק והוא
פנימי לא היה בגלה מקודם בהתרחה עד שבאה הוכה
ובאשר התבונן בדברים אלו אשר אמרנו לך למבלה תדע
שלא כאמרו הדברים מסגרת הגע ליתן טוב לדבר אחל
אין הדברים לך כי כל הדברים אשר אמרנו מבינן אלו
העבו׳ כלם דברים ברורים והעמים אשר אמרנו הם כלם
דברים אמתיים ואע״ג שורלה לאדם שהוא עצם אינו עיקר
אין זה אך אל הכל הדברים עיקר וברורים ומכוונים אמנם
הוא המשכיל יש לו לדעת כי הכי׳ אשר אמרנו שבדר הם
לקרדע בינים שהדם הוא בלבן שבע אם והלפרדע שבע
מים והבינים מלרכב מסגיה זה הדבר יש למשוך בכל הבלר
העבות ב״כ בחמות ערוב דבר פחין ובאמר ברד אלרבה
חוסה עבורות כי הכל הוא ענין אחד כמש׳ בכל המכות
וזהו דעת ר״י שבתן בהם ביעבים דל״ך כד״ם בלח״ב ובוד
יש לך לדעת ג״כ כי כאשר הניח הק״בה על המצרים
המכו׳ חבה אותם בכל חלקי השולם שבמו אמרנו שבאו
עליהם מכות למטה ולמעלה ובחלל השולם כך היה בלה
עליהם המכות בכל חלקי העולם ג״כ וחלקי השולם הם
עשרה והם י׳ חלקים שברא הקדוש ברוך הוא בששת ימי
בראשית ולכל חלק אחד מאמר אחד בפני עלמו והם שבר׳
מאמרות שבה׳ ברא עולמים כי בראשית ג״כ מאמר הוא
כדאיתא בתהכת רחש השבה ואף על גב שלא היו המכות
בלות עליה׳ בבדר מאמרות שבה׳ ברא הקדוש את עולמו
מפני שלכל אחד ואחד הדר ואיחוד זה כי לענין הכאת
המכה תמיד המכה שהיא מלמעלה יותר קשה ואין להביא
מכה קשה ואחר כך שאינה קשה כל כך ולפיכך היו עולי׳
מלמטה למעלה וזה שגורם שהוא בבד מאמרו׳ ומכל מקו׳
תמצא מבאר שכל אלו המכות היו כנגד עשרה מאמרו׳ אשר
שתמצא באמר האחרון ויאמר ה׳ הנה נתתי לכם את
כל עשב זרע זרע וגומר לאכלה וזהו האמר הבשורי
שבתן הבשר יתבדר לבעלי חיים שבבפת מזון׳ אבל אחי
שהמזונות באכילת אנשים לדם ובאשר הם דם מהם יתברכו׳
הנבא׳ אחי בישוב הדם אחלק בסוד ותן הדם יתברכם בכבש״ן
והיה תשותו ושכה הק״בה אמר הזה איה׳ כל בישו׳ דם
וכמו שהיה בעל להם המאמר אם היה חבר בדשת דם מה
שראוי להיות מרבבת׳ כך בחשב בשם׳ ובקלקו׳ כאשר היה
עופות דם אבל תוספת וכל גרשון שום אות שבת בדבר׳

הוכה מלמעלה שרמנו המים בדרן הבשם חיה ובזה בעל לחם
מאמר ערך בשם חיים שהיה כאן תוכחות כי הטובפת
והמגרת אביה׳ כאחד שוים בבשר בשלחת כאשר יש לבשה
מן הבדר המאמר וכאן היה שבו עבדר הטבעי המכה
הטלטלת כמים שהיה שפרם בנים שלקה מאחיך יקון הבלם
ותרחה הדבה ובכשיו לקה הבשר שהוא עפר הארץ להיו׳
בנים אחין עפר אלא מקום הדלות ליהוב שזה בקפא עפר
שאחר הארץ בקבאת ארץ אבל עפר מאמר כל האמן
המילבת בדעוכח בפרק בבוי הבם עדוב תולי׳ הארץ בשם
היה שבבה הק״בה המאמר שזה עד שבאו להבחית לעמדי
דבר נגד והוא מאחרות ברקיע המים מבלבם הוא אבל
המעבינים כי הבתחדם׳ הדבר בא מן בפלות הבוכבים אבר
יחדם בבבעיה׳ ומקם יחדם שבו הלא׳ ובעבמו מן נגון
הבוכבים כן אמרו המעבינים ולפיכך הדבר בעבא עליהם
הוא מבה בבאמר יהיו מאורות ברקיע המים הבחין הוא
מבה בבאמר בעבא אחדם בבלמיבו כי בבר הבבאר לך
למעבלה כי שבחין מבבם דבוקה בחד׳ ולא אולבו דבוקה
בחד׳ אולת זה ומפני שבתוב בזה המאמר בעבה אדם
בבלמבו בבלם אלקים ברא האדם בהבחית הבחין בהלך
תאדם ובלמם שלא היה להם דמות ובלם מפני הבחין
הדבק בחם כי הבחין היה מבחית תאר האדם שלא יהיה
ברואה לו תאר ודמות ולבן בבי בבוי הת לר אלהם היו
מתבאים החבעמים לעמוד בבני עבם ואחדרן בשבא
עליה׳ הבחין׳ כבל בבר הו׳ ברקיע בתוך המים ויהי
מבדיל בין מים למים ובמאמר הזה בתחדם פעל בוסף
ברקיע ובא ממנו הבדר שלא כדרך שבא ומבהגו של עולם
שהוא בבוי בבאמר יהי ברקיע בתוך המים כי מן הרקיע בא
הבדר׳ אבבה כבר תולה הארן בין פרי בבומה פרי כי
מלבבה הוא הוא הבמבה בבאמה הוה דוקא כי האבבה
אחר מיוחד מכל אחר התולעים שהוא מבחית הפרי
לדבתי׳ ודע הו תולי׳ הבר׳ ומבבו תלבה כי אחבלבו הארב׳
ועוד בחמר בל עבב ופרי אדמתך יהיה הבלבל מהוה
תראה כי האבבה מיחד שהוא מבחית הבן והפרי וחע״ג
שהבבר ב״כ היה בבבה כלן בין הבדה אין הבאחד לבן
הבדה שבם בחתה ואדם היה מבה הבבר אבל האבבה לא
היה מיוחד כ״ל לבן דלפרי וזהו הבחתת הפרי בחשב ביחוד
החבר הוא מבה אל המאחר יהי אור • מבת בבורות
לאמית שבבה הוא כבר מאמר בראשי׳ שבבבור ראשי׳ לבאי׳
אחרון והוא כבר מאחר בראשית שהוא ראשית הבראה ג״כ
ובאמה׳ ראשית הם ובמו מבבות בבורות שבולם בבר כל

שמכות כך מלמד בראשית שקל נגד כל המלאכות שכן יש
מדרשות הנה נגלה עשר מכות הובו בכל עשר
חלקי העולם שהם כוללים כל העולם עד שהוכו
בכל:

ובמדרש בזכו׳ שכתבה לאברהם בעשר נסיונו׳
הביא הק״ה ׳ עשרה נגעים על
מצרים ונראה אי כי עשרה נסיונות נתנסה אברהם כדי
לבחון לחיות עצמו כי לבעבוים מראה האדם עצמו לדיק
ואינו בחיות לדיק רק שבראה כך והיה הנסה יתברך בוחן
את אברהם בעשרה נסיונות כדי לעמוד על חיות עצמו
כי עשירי עצם הדבר כמו שהתבאר ולכך נתנסה בעשרה
נסיונו׳ כך שהיה נבחן שיקר עצמו ובזה היה נבחן
לגמרי וכמו כך כאשר הביא הק״ה המכות על מצרים
הביא עשרה מכות כדי שתהיה המכות בחיות עצמן של
מצרים והמכה העשירית הביא המכה לבל׳ מצרים והיא
מכו בכורו׳ כמו שהתבאר ורחוי על הדים המשכיל להוסיף
בזה השכל ודעת כי לא אמר לפרט כל דבר בפירוש רק
יובן המעיין בזה מדעתו:

רבי יוסי זכו׳ המאמר יש לדקדק שאמר על הים מה
בחזה וידע ישראל את היד הגדולה והרי במצרי׳
שלחתי גם כן וידעו מצרים כי אני ה׳ בנטותי ידי עליהם
ועוד ושלחתי את ידי וגו׳ ועוד באמר הנה אני ה׳ הויה
במקנך וגו׳ וידע׳ שדקדקו הם מלשון היד בה״ש הידיעה
דאשמעא כל היד אבל הנה יד ה׳ הויה במקנך ושלחתי את
ידי וידעו מצרים כי אני ה׳ בנטותי ידי עליהם נקרא יד
על הק״ה אף על גב שהמכה עשה באלבע ויקרא ההלך
נעשה הכל מה שאין כן בקריע׳ יש הקש שכתוב היד הגדולה
בה״ש הידיע׳ עשאנו כל היד ופור כי ושלחתי את ידי אין
זה רק לשלוח היד להכו׳ גו׳ ולא היתה המכה בכלל היד
אלא בחלק היד ואין בנטותי ידי ולא היתה המכה רק בחלק
היד אף על גב שהיתה הנטיה בכל היד ואין הנה יד ה׳
הויה במקנך אף אי רק שתהיה היד במקנך אבל עיקר
הכאה היתה באלבע לבד אבל וידע ישראל את היד הגדולה
אשר עשה ה׳ במצרים הנה באמר על המעשה שעבדת
היד המעשה הזה ולפיכך קריע׳ יש סוף היה בכל היד
אמצרים לקו באלבע עשרה מכות ובזה תדע להבין עמוק
חכמה הא כי המכות היו במצרים עשר מכות והתבאר
לך דבר זה בפני הדב׳ אחור הבנה שהיו המכו׳ עשר מכו׳
שהנה במקום הזה יתבאר לך שבר ותן דעתך ולכך אל
תמרים אלא דע כי העולם הזה הוא עולם הטבע ואשר
בהיות הנפש יתבדך הנפשים על שמרים הבנות אותם מעולם
העליון הוא עולם הנבדל אשר מפש בלשם הנבים כמו
שהתבאר לך בהקדמה ולעולם תמצא כי הדבר שהוא קדום
ונבדל לגמרי הוא העצירי כי העשירי תמיד קדום לה׳
(והענין הזה אשר היה הוא קדום אין כאן מקומו לבאר)
ומפני כך כאשר הביא הנפש יתבדך הנפשים מן העולם
הקדום הנבדל אל עולם טבע החומרי היו עשרה כי מדרגי׳
עולם הנבדל שהוא נבדל מן עולם הטבע נחשב עשרה
נגד עולם הזה כי הנעירי הוא הקדם אמנם מה שאמרנו
כי העולם הנבדל נחשב במדרגות עשרה נגד עולם הזה
והוא חלק נשה שהוא נבדל בלבד לא חלד מדרגת שלמותו
לגמרי כי אם מדרגת אחרת עתה עליונה ולכך הביא
עליהם עוד מכות המדרגות שלמות עולם הנבדל אם
מדרגי׳ אחרת עתה עליונים והוא שלמותו׳ ל״ל כל הים באשר
זרח ישראל את היד הגדולה כי היד יש לה שלמות אלא
כך הלבע והיד שלמות׳ על ידי המכה הנבטות וזה כי
המפר אה יש בו שלמות כי האחד אין בו שלמות כלל לפי
שהו׳ חסר התפסנו׳ לגמרי ומכפר שתי׳ כאשר תבין אותם
לא בעשה על הים רק הקו בלבד כאשר שבין שתי נקודות
זו אצל זו וכל קו הוא כריך אל האלף׳ בעבור שאין לקו רק
התפסנו׳ אחרך ולא ברוחב אבל מכפר ד׳ יש לו התפסנו׳
באורך וברוחב כי כאשר תבין מרבע נקודות נוכחי׳ אין יש
כאן שטח מרובע אמנם דבר זה אבל הכדרין המחולקין
והם מרבע בלבד שאין כאן כל מחולק יותר הבל מבר
אחרות אלו מרבע כדרין אינם מתאחדי׳ הכדרין המחולקי׳
רק על ידי האצעי שהוא נתובה שהוא אינו בר בפני עצמו
והוא החמישי והוא אחדות הסטה ולפיכך יש בשטח בחיבו׳
מחולקים עד המכה מרבע לחרבע כדרים אשר כל בר הוא
בפני עצמו והחמישי הוא אמצעי שאינו בר לגמרי ועל ידי
מרבע הכדרין מתאחדי׳ חה אמרם זכרונם לברכה בחשם
לבות מבין חמשה שפבו ושוברים בתורה שביבה ביניהם
ת״ל ואגדתו על אין יבדה עד כאן: וזכן הוא הנעלם
הנכון׳ עשו בחוביה בבוגה בחשבונות דקי׳ ודוקרים
אלוה הגבורה בחמשה דוקא וביינו כי מרבע מפני שהם
מחולקים כי הכדרים הם מחולקים אם מזה ובאחר יש המכה
הוא לגוד אחד ע״ל אחצעי בחוחד את המרבע כי בחשר
יש אמצעי על יזה מתאחדים כל הד׳ ולפיכך תמצה הם
לגוד ומה שהוקשו התובבו׳ ומשמש פס נמי אחוב דחף
בכחות מחמשה הוא לגוד ומרחי אף בפחות הוי הגוד אבל
אינו לגוד אלא כי המכה הוא חגו׳ אלא. אין קשיא כלל

ולפיכך

ולפיכך הי״ד שים נה חמשה אלבעות הוא כלל שלם ומפני שבמקרים שהוא מקום פרטי היו המכות פם עשר מכות נלבד מכה שהיו המכות בחים מן עולם הנבדל כאשר עשרה אל עולם הזה אבל לא היו המכו׳ מכה שלמות עולם הנבדל ולפיכך נקראו המכות אלבע אלקים ועל היש שהוא אינו פרטי כמו מאמרים כי תמצא בעולם מקומות הרבה ולא כן היש כי היש הוא אחד ולפיכך המכות אשר בו פם מכה שלמות עולם הנבדל ושלמו׳ הדבר הוא המם כמו שבתבאר למעלה ולפיכך היו המכות בהם חמשי׳ כי מכל שהמכות פם מעולם הנבדל בלבד הם עשרה כמו שהתבאר ובפה שהם מכה שלמות עולם הנבדל המכות הם חמשים וזה חמיתת פירוש זה ואין כפק בו. אמנם מה שאמר ר׳ אליעזר כל מכה ומכה שהבי׳ הק״בה היתה של חמש דבר זה הוא יותר עמוק כי המכות היו בחים מעולם הנבדל לעולם הטבע שהוא עול׳ הדבר ולכך הדבר שהוא בא מעולם הנבדל לעול׳ הטבע הוא מתרבע׳ כי כן ענין עולם הזה שבו הדבר ושבר לפי אליעזר שי חלקי הדבר הוא אלבע וזה מבני שים לאמר אלבע חילוק ורבוי כל הנדרין ולפיכך כל מכה ומכה מבא׳ מעולם הנבדל אל עולם הדבר היה בא אלבע מכו׳ שהבי כל דבר שהוא בא מעול׳ הנבדל הוא מתרבע׳ בעולם הזה ולדעת ר״ע היתה כל מכה ומכה של חמש מכות וזה כי אע״פ שאלבעי הוא בר׳ כל דבר שבעולם אף שים בו לבדי הרבוי אוא מתאחד כמו שהתבאר למעלה ובאלבע אין רבוי מתאחד רק מחולק אבל מספר חמש הוא רבוי מתאחד ולפיכך כל מכה ומכה שבאה מן עולם הנבדל אל עולם הטבע היתה הנכה של חמשה מכות שהוא רבוי מתאחד ולאשר תתבונן בדברים אלו תמצא עומק העחלוקת כי בעולם הטבעי יש בו חמשה דברים אבל אינם בענין אחד כלל כי האלבע יבודת הם אלבע והחומ׳ המשותף לכלם שהוא החמשי להשלים ולאח׳ אות׳ ואינו עמהם בענין אחד כלל ואין לפרש יותר בדברים העמוקים ואתה אל תאמר שהדברים האלו הם רחוקים מפשט המאמר או לא כיונו עליהם החכמים רש״ז אחם לא ידענו הביאור בכך הוא דעת החכמים בראו׳ בחרות שאין להאריך לא אמרנו דבר זה אבל דברים אלו הם ברורים והם דברי׳ העמוקים יוצאים מחכמה בבחינת אמנם מה שדרש ר״ח חרון אשו עברה וחמה ומרה משלחת מלאכי רעים הרי נתנו שבעה לכל מכה ומכה שהיתה בעולם מן הד׳ מכו׳ לר״ח ולר״ע חמשה אריך לדעת מה ענין אחרון אחרון עברה ומה ענין ושם וכן כל אחד ואחד מן השמות הבאות להורו׳ על המכות. והגירסא הנכונה הוא כך בדברי ר״ח גרסינן עברה אחת וחמה שתים ומרה שלש משלח׳ מלאכי רעים אחרבע ובדברי ר״ע גרסינן אמו אחת עברה שתים וחמה שלש ומרה אחרבע משלחת מלאכי רעים ה׳ וכך פירשו כי האמה אחת נתנו בשם חרון אפו ואחר כך ביאר הכתוב כי המכה אחת נחלק לד׳ מכו׳ עברה וחמה ומרה משלחת מלאכי רעים גר״ע מודה גם בזה שצריך להיות לשון אחד מוכח על גוף המכה שבל דרש חרון בפני עצמו על גוף המכה ואפו בפני עצמו על מכה אחת מן חמשה מכות שהיתה המכה נחלקה לחמשה ופיר׳ אלו ד׳ מכות כך הוא כי המכה היא קשה מאד ד׳ דברים האחד מאד שהמכה היא מתפשטת בכול׳ ואינה מכה בדבר מה כגון מכה באב׳ אח׳ השני מאד שהמכה היא בכח גדול מאוד הגלגלי מאד הירא׳ והשחר שהוא דבר בפני עצמו כי אם באה מכה על אחד ופתאום קבל מיתה אין קשה כל כך כמו שבי׳ עליו הכחר והנגר׳ מן המכות וזה הוא דבר מיוחד הרביעי הוא התמדת המכה שאין פוסקת. וכנגד הראשון שהיתה המכה נכולו לא במקצת אמר עברה כי עברה נקרא כאשר הוא חרון אף לגמרי כאשר הוא עובר נכולו נקרא זה עבר׳ ר״ל כאשר היה המכה שהוא החרון הכא מן הי׳ מכה לגמרי ושם נאמר על כח החרון כאשר הוא בכח גדול והמכה באה בפעף ובוטם ודבר זה ידוע ובנגד הירא׳ והשח׳ אמר מרה כמשמעו שהיו בגדה גדולה וכנגד התמדת המכה אמר משלחת מלאכי רעים ר״ל גרוי מלאכי רעים ולא נקרא גרוי רק כאשר הגרוי תמיד לא יתן לו מנוח כלל רק מגרה תמיד בו שלא יהי׳ לו שעה אחת מנוח זה נקרא משלחת מלאכי רעים ר״ל גרוי הרי ד׳ דברים כל אחד ואחד בפני עצמו אבל ר״ע אומר כי היה שוד כאן מכה חמשי׳ והחמשי׳ זה לא הי׳ אם מיוחד כי אין החמשי מיוחד כלל רק שהי׳ תמיד שוד תוספת מכה ולפיכך דרש ר״ע אפו אחת שאין ספק כי מן האף יצא אם הכעס והוא מחדש דבר ולא נזכר בו דבר כלל. אים לך לדעת כי מדרש זה מי שיודע דרכי החכמים יודע ענין זה בפשיטות מאד ואין צריך לו לאריכו׳ ביאור כאשר ידע על מה הם מורים אלו השמו׳ עברה וחמה ומשלחת מלאכי רעים אך מי אלא ידע דרכי החכמים ודבריה׳ באריכו׳ לו מה שאפשר לו לדעת ומ״מ דברי׳ אלו הם אמת כנו׳ על דברי׳ אמת הם דרכי החכמים ומהם לקוחים.

כמה מעלות טובות אחד שכפר במצות שהביא הק״בה על המלרים עד שהוציאם ממצרים חזר להעביר כל הטובו׳ ובתמדים שעשה הק״בה עם ישראל וקרלם מעלות טובות כי כל אחת ואחת מעלה נוכבות בלמו המעלו׳ שכל אחת ואחת יש לה מעלו׳ יותר מן הראשונ׳ הב היו אלו המעלו׳ כל אחת ואחת תופסות מעל׳ ומדרגו׳ עד שהגיעו אל תכלי׳ המדרגה היא ובכה לכו בית שכחיבה לכפר על כל עונותיכו וכלם הם ע״ו מעלות נחשבון זה אל תאמר שהיה במקר׳ כלל כי בחשבון ומספ׳ זה במלא שמי׳ מצוקות נשים לעזרו׳ ישראל ע״ו מעלות והם בעצמ׳ נגד חמשה עשר בזה המעלות נכפר תהלים והילם שהוא שעול׳ חמשה עשר ומים עד תכלית מלואה שכל זה רמי׳ שהתעלות הוא חמשה עשר מעלת ולא יותר והוא כנגד שם י״ה שעולה חמשה עשר נמספר וזה כי שם י״ה נרא בו שכי עולמים העולם הזה והעולם הבא שלמר בן ביה ה׳ בוד עולמים ומאחר שנשם הקדוש הקה נרא שכי עולמים תוכל לדע׳ כי המעלות מגיעי׳ עד חמשה עשר לא יותר כי בכח השם הזה נרא הכל לפיכך עלוי העולם עד חמשה עשר לכך כל עלוי והתעלו׳ הוא עד ע״ו כי כל עלוי דומה כמו עלוי עולם ובמו שתמלא זה בכלל העולם שמדרגתו ומעלתו הוא עם ע״ו כנגד השם שנו בר׳ הכל כך כל עלוי מגיע עד ע״ו ושזהו הענין העלוי לכך נ״כ כאן הי׳ ע״ו מעלו׳ שהעלה הק״בה אותם עד המעלו׳ הע״ו היא מעל׳ קדושה נגדלת שהמעל׳ הע״ו היא ובנה לנו ב״ה שבדי המקדש קדוש בודאי והעלה אותם עד שהגיע ישראל למדרג׳ הקדוש׳ ולכך היו נ״ב ע״ו נמעלו׳ עזרת הנשים עד עזר׳ ישראל כי יש לדעת כי מדרגת הנשים היא המדרגה היותר שפל׳ נגד׳ אל החמריה ועד עזרת ישראל ע״ו מעלו׳ בין המעל׳ החמרי׳ ובין המעל׳ הנגדלת ע״ו מעלו׳ ליכ׳ אמרו שם כאשר ירדו מן המעלו׳ הסבו פניהם אל הקדש נאמרו לי״ב שיטיבו הזכיר שם הב׳ כלומ׳ אבותיכו היו בנבחי׳ אחר הדברי׳ השפלי׳ והיו משתחוי׳ לחמה וכיולא בזה מן הדברים הנשמיים ואתו שיטיבו לי״ב שאנו בולבים אחר הקדוש ברוך הוא המתעלה על כל המעלו׳ ועליון על כל ותבין עוד כי חמש מעלו׳ הראשונו׳ בעלמם יבוא שכל אחת יותר מן הקודמת כי הראשונ׳ היא עליה בלבד וכן משמה בהם שפעים שהוא יותר מעלה לישראל מאלו היו יוצאים בלא שפעים שעשה בהם ועוד כי עשה באלקיהם שהוא יותר משפעים שעשה בהם והוא נגלי להם יותה ועוד כבו בבוריהם והם נקבלים רחמים

תוכם וכבר התנגלו למעלה כי הנה בדבר שהוא ראשית הוא יותר קשה מהכל ועוד שנתן להם ממונם וזהו דבר יותר מעלה שכל המעלות הראשונות לא קנו ישראל דבר אבל ונתן להם מתנם קנו ישראל ממון שלה׳ וה׳ מעלות הראשונות בלם ג״כ מה שישראל קנו מן המעלה שהיו מתעלים על הנבב וכל אחת ואחת מן הראשונה כי קרוב׳ הים הוא מעלה לישראל מה שלא היה בכל המכו׳ נמצרים שהיה הים שהוא מח׳ ממכיות העולם נחרב ויבש לא כמו אחר נסים שהיו נמצרים שהיו המכות בדברים פרטי׳ ממכיות העול׳ אבל הים שהוא שבוך המים אין זה פרטי ונחרב הים לע״ג שהכה הים בדם ובצפרדעים והארץ נכנים הברש גדול יש שעיקר המכה מה שהיו הכנים שולטו׳ בארץ מצרים והמכה נקראת כנים לא הפסד הארץ כי אין זה חורבן והפסד נחש׳ לארץ ומה שהוא׳ הלאור אין היאור נחשב כמו הים כי הים הוא נחשב יסוד המים עליון אחר הכתוב אשר לו הים והוא עשהו וקיבל הים הפסד ונחרב הים לכך נקוב המים הוא עבין יותר נפלא שהיתה המכה בדבר שהוא עיקר העול׳ לכך נמצרים היה פועל נאמנה בלבד כי האמנה תורה על פרטי׳ אבל הים הית׳ המכה דוד כמו שכתבאר לך הטעם כי בכל הוד המכה כללית לא פרטי׳ וכן כל הדברים הנמשכים אחר זה הוראה על מעלה זאת שישראל אינם מפורי׳ תחת שבעי׳ העולם כלל וכן העבירנו בתוכו בחרבה שהוא מעל׳ נפני עצמו שאפשר שהיה נשאר קצת מים מן הים ולא היו עוברים בחרבה ולא היה נעל שם הים לגמרי שבדי יש כאן יש בדון אבל שהיו עוברים בחרבה הוא מדריגה בפני עצמו שבעל שם הים שקוב לרינו בתוכו וזהו תוספו׳ מעלה כי קרוב׳ יש בוף אשר קרע להם הדברים הטבעיים ואלו שוכיהם של ישראל כטבעו נס כי דברים הטבעיים נבקעים ונפטרים לבני ישראל והבלתם ולא עוד אלא פועלים לאבד אויביהם והנה הם פועלים דבר והפכו וזה יותר בלתי טבעי ואח״כ המעלה אותם מעלה אחרת ונסיע לנכם במדבר ארבעים שנה כלומר מקום מדבר שהוא בלתי טבעי להיות לאדם שם ארבע שם ארבע בת בשם ארבעים במדבר ארבעים שנה שתראה בזה כי ישראל נוהגי עמיהם שלת על פי הטבע אחר שנמשך ארבע ארבעים שנה כל כך זמן רב שתראה מזה כי הנהגתם לגמרי אינה טבעית ואח״כ האכילם את המן שהוא מזון שאינה טבעי לגמרי וכמעט שהיא אינה גשמי בלל שהוא היה נבלע באבנים והי׳ מתנדל ומוכרח מסתיית בשמרי לגמרי והנה שה׳

מעלו׳

הגאלו׳ הראשונה׳ לא היה אל ישראל התעלות כי כלם היו
סגולה מעלה׳ אלא זה נחשב רק שהיו יוצאים לאור שלים׳
המלאתו׳ שקודם זה היו נקראים שהם נבלעים לגמרי כי
אם בחמש מעלו׳ המעלות שהם היו התעלות ישראל ואחר
ב׳ המעלות זכר ה׳ מעלו׳ קדמו׳ שעל ידם הדבוק עם
הש״ם יתברך והקשורה בין המשה נתינת שבת מעוה
חלקית והיא הברית בין הק״ב ובין ישראל בה יתדבקו
בהקדוש ברוך הוא וזה ידוע ואחר כך שקרבם לפני הר
סיני זה בעצמו הדביקת מה שקרבם לפני הר סיני גרם
להם דבוק בו יתברך ועל ידי זה פסק והחת כחם שבת על
תוה כדאיתא בגמ׳ ושתר מזה שכתן התורה הוא דבק יותר
ויות׳ מזה שהכניסם לארץ ישראל כי הארץ הזאת הו׳ לחלקו
של הק״ו וכמו שאמרו״ל כל הדר בחוץ לארץ כאלו אין לו
אלהי וזהו הדבוק יותר ויותר שנכ׳ להם כי׳ הבחיר׳ והש״
שוכן אתם לגמרי והכן הדברים הללו:

ויש לומר על דרך דברי הגדה פסח מצה ומרור
להודיע כי בזכות אבות עלו ישראל ממצרים
ונשביל זכו ישראל אל הגאולה הפסח זה תמים שבקרו יעקב
בחור שבאבות ולפיכך הפסח זה תמים שבקרו יעקב שה
כזורה ישראל ובמדרש רבו׳ בפרשת ויחי אל נא תקברני
במצרים למה אמר יעקב כך אלא כך אמר יעקב נמשלתי
כשה שבאמר שה פארה ישראל והמצרים נמשלים כחמור
שבאמר אסר בסר חמור בסר׳ ובאמר כל פטר חמור הכלה
שה לכך אל נא תקברני במצרים שלא יהיו כפרים כי
המצרים לעתדמו מזה שיעקב נקרא שה ונכנדו הפסח שהיה
שה תמים מדור בנד יפחק שהיה בחרון׳ שהה שיעבו
מלכו׳ ואמר במדרש רבות בפרש׳ תולדו׳ יפחק חדש
יכורים אמר לפנין רבונו של עולם אדם מת בלא יבורין
עתיד כך מדת דדין מתוח׳ בנגדו מלוך שאתה מבלא
עליו יבורין אין מדת דדין מתוחה כנגדו אתה מיך עליו דבר
טוב תבעת ומשך אני אתחיל מתחלת הספר עד כאן אין
כתיב יבורין ויין שעתיד יפחק נתן לו יבורין שנ׳ ויאמר כי עתה
יפחק ותכתב שיבוי מדרות:

מצה נגד אברהם בשביל שהמצה נבלל מן הסלאור
וידוע מה שאמרו חכמים למה הזהירו התורה
על אוכלו׳ הגר בבתה מקומות מפני שסורו לב ופי׳ פורו
דגן השאר׳ שבו רע כי עכו״ם יש בהם השאור ונקל תוזר
לבורו כך אסור להוטות אחרו ואחרהם היה בכלל מן
השאור של אחרו׳ כמו המצה שבבלל מן השאר׳ לכך אמרה
עקדת מצה שבו׳ יש לו לאחרתם בכין אחר ארחי להקרא

אחלה וכמו שהתבאר במקומו עיין שם אבל רז״ל בתחדש
רבו׳ בפרש׳ בא הם פירשו שם **פסח מצה ומרור**
נגד האבות בענין אחר וכמו שבתבאר ג״כ שם ושם
האריכנו אך כאן יש לקצר הכה אלו שלשה דברים הם זכרון׳
של אבות פשאר ברלה ברור וארבע כוסו׳ המתחברים
לזוך נגד אברהם אחתות ובכר אמרנו לך כי הסתייה כמשך
אחר האכילה ושפל הסתיה אבל האכילה ומאחר
שפסח מצה ומרור נגד זכות אבות בלו שתיעב
הכוסו׳ נגד הנסים שהם גם כן עשלים אבל האבות כי
בזכות אבות ואמהות ולקו ישראל שבאמר קול דודי הנה זה
בא מדלג על ההרים מקפן על הגבעות אמר הק״ב הא אם
אני מסתכל לאעשיהן של ישראל איכם נגאלים אלא לאי
אני מסתכל לזכות אבותם שבאמר מדלג על ההרים ואין
הרים אלא אבות שנא׳ שמבו הרים ריב ה׳ ועד כאן ולפ״ז
אני׳ פירש מקבן על הגבעות בזכות אבות ואלו ד׳ כוסות
נגד זכות ד׳ אמהות על שם אשתך כגפן פוריה בירכתי
ביתך׳ ויש במדרש כל האלו׳ מקבלי׳ הרבה׳ עם
שאינו מיבו אין מן הגפן וזה שאמר אשתך כגפן אבל
מין אחד נתיה בנועה בירכתי ביתך מן האמהו׳ לבועות
הין ועל הין מברכין בפ״ה ולפי׳ ד׳ כוסו׳ מברכין עליהם
בפ״ה רמו לזכות אמהות ולבניתן ובמדר׳ לא יפי׳ עליה
לבוכה לפי שהאמהות נקראות לבוכה שבאמר ואל גבעת
הלבונה ווו אפרשה דדרכיהן לכך לא ישים עליה לבוכה
הרי שנשתלמה האמו׳ בפרש בלבישו׳ כי שיקר שבח בחש׳
ומדריגתם העליונה הוא הבנינו׳:

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כי אבל
אדם חייב שיראה עצמו בלבו אלא ממצרים ויש
לו לה״ן כה לשבת לפאר ולרומם על זה כמו שאמרו׳ ולפיכך
אנחנו חייבים להודו׳ להלל וכו׳ ואין זה דומה למה שאמר
את״כ לא את אבותינו גאל אלא אף אותנו הבאים לומ׳
בכל דור ודור חייב לראות בעצמו כאלו הם היו יוצאים ולא
יביע הדור הבוא לדור שיבאו אחרים ישאר ג״ב רק ידאה הדור שיבוא
אינו מבלי שיביע אחרים ישאר ג״כ כי כל דור ודור
בפני עצמו הוא ולכך ראה כאלו הוא יוצא ולא יביע אל
זולתו ולכך חייתי קרא בעבור זה שנה לי ולא כתיב לנו
כאלו הוא היה יוצא אבל לקמן אמר לא את אבותינו בלבד
ומו׳ רבה לומר כי הש״ם יתברך הוא אינו אמר אבו׳ והקבה
יגאל ולפי׳ אמר לא את אבותינו גאל אלא אף אותנו ורבה
לאמר כודאי מאד אמקבל אמנו הדור ראה כאלו הוא היה
בעצמו מבלי שיביע אל אחרים אבל עבד הק״ב שהוא בושל
הגאלה

תגאולה הוכיח הכל ליחד ׳ופירש דבר זה שחק״ב גאל
את ישראל בכללות שלהם כי כאשר גאל הק״ב את
ישראל היתה הגאולה לשם כלל ישראל שלא יהיו ישראל
פרשות מצרים ולפיכך היתה הגאולה לבנים כמו לאבות
שאלו היה רוצה הק״ב שיהיו בגאולים תדור שיאמו ממצרי׳
ואילו׳ כלבד הביע לו היתה הגאולה אל אותו הדור בלבד
אבל הק״ב היה רוצה לגאול את ישראל בכללם ושם ישראל
בשוה על כל ישראל ולפיכך חף אותם גאל עמהם ולפיכך
ראוה כל אדם שבמו כאלו הוא יצא ממצרים ישאקשים מה
אחיל לנו הימלה הרי אנו משועבדים בשאר מלכי׳ דאלה
שבת מלכיות מצרים משאר מלכיות ודברי הנביא הם כי
כאשר יגאו ישראל ממצרים קבלו הטוב בעצם עד שהיו
דאגי׳ בעצמ׳ להיו׳ בני חורין מכל מעלת׳ וזאת המעלה
עצמית לישראל שהם ראוים להיו׳ בני חורין מכל עצם
מעלתם ודבר מקרי לא יבטל דבר עצמי כלל כי עדין על
ישראל המעלה האמת שהם בני חורין בעצם עם תשעבו׳
בחקל׳ כי אחר שקניה חק״ב את ישראל ממצרים זקתן
אותם בני חורין ולא כבר אלא אף מלכים שבאחר ואתם
תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש והנסם הוא ליישראל
בעצם והמעלה והחשיבות שים בזה לא נתבטל בגלותם
שהוא במקרה ולפיכך אומרים חכמי ישראל כל ישראל בני
מלכים הם אף בגלותם אה מכל המעלה והחשיבות שקבו
ישראל בעצם לא נתבטל במקרה כלל ואין ספק שכמה
דברים הם נמשכים אל ישראל מן המעלה והחשיבות אחר
שהם בני חורין בעצם ולא יגרע כחם מה שהם עבדים
בעקר׳ דבר פשוט הוא זה ואין להאריך בדבר שהוא מבואר
לפי שהבין דבר זה לפיכך חייבים אנחנו וכו׳ הגדפה
שתגאלתי בסדרי אשכנז והיא בכוב׳ אלי מאד לפיכך אנחנו
חייבים להודות להלל לשבח לשאר לרומם להדר ולעלה
ולקלס למי שעשה נסים וכו׳ והם ע׳ שבחים ואחר לפנים
הללויה והוא שבח עשרי וברוכה שהם י׳ שבחים נגד י׳
שבחים שבאחר מהן ספר תהלים ובפרק ערבי פסחים
בעשרה מיני זמר באחר ספר זה בנוגן בנגון במזמור
בשיר בהלל בתפלה בברכה בהודאה באשרי בהללויה
ובגדול מכולם הללויה שכולל שם ושבח בתיב׳ אחת עד כאן
ולפיכך אחר כאן ע׳ מיני שבחים ובאחר לפנינו הללויה הוא
השבח העשירי שהוא היותר גדול בעשרה שבחים והכי
גרסינן הוסיפו תעבדות לחירות מינון לשמחה ומחבל
לי״ם ומשעבוד לגאולה ובאחר לפנינו הללויה ובאחר דבר
אם תעבדות לחירות פירש שהיו עבדים משועבדים למצרים

מולה על שפלות שלהם שהיו מצרים שהיה הק״ב שולח
אותם לחירות ועוד שהיתה העבודה בפריכה המשבר את
מחם וכבגר זה אמר מינון לשמחה כי מפני שהיו משועבדי׳
בהם בפרך בשבר רוחם ובא להם יגון כי היגון תולה בזה
ובהשבר לשמחה ומחבל לי״ם נגד וימררו את חייהם כי
המרירות הוא אבל שבאמר ואחרית׳ כיוש מר בהפך לי״ם
שהוא הפך האבל ואילו׳ יש כאן ויעבדו את בני ישראל
בפרך ובין וימררו את חייהם כי המלאכ׳ שהיא עתד מלאה
שהאדם יכול לבטל הוא עבודת פרך המשבר כחו של אדם
ומזה בא היגון אבל המרירות מגיע אל החיים כאשר החיי׳
של אדם איכם על מבהנם וזהו וימררו את חייהם ומבכי
שאחילו׳ הוא אל בטל החיים לגמרי לכך אמר על המרירו׳
שהגיע אל החיים ומחבל לי״ם :

אשר גאלנו וגאל את אבותינו אותם בגאולה
ליתן ברכה והודאה על הגאולה ומפני
שהגביר שהשם יתברך יגאל אותנו לעתי׳ ג״כ אמר
הנעבנו הלילה לאכול בו מצה ומרור כלומר שזכינו אל
הלילה שבו גאלנו ולעבוד עבודתו שעבו בשביל הגאולה
כן יוצא כו לרגלים אחרים ומפני שהרגלים ומני שמחה אחר
שיהיו בשמחה שלימה שבהי׳ שמחים בבנין עיר ושמים
בעבודתך כמו שאנו מקיימים עבודתו במצה ובמרור וכו׳
ואותם בגאולה :

הללויה הללו עבדי ה׳ את שם ה׳ בראש זה עבר
שהם עבדי ה׳ שהם להקדוש ברוך הוא
שהרי משה כיסים עמהם והוציאם מצרה לרוחה ובזה הם
שעבדי ה׳ כי כל דבר הרוחה שהושיעם מצרה הרי הוא
משועבדים לאחר ובזה שבאלם הם עבדי ה׳ כי הוציאם
מרשות אחר ולפיכך יש להם להלל ויש להלל את שם ה׳
כלומר הלול המיוחד לשמו יתבר׳ והיה די כשיאמר הללו
עבדי ה׳ את שם ה׳ אלא שר״ל מכל שהם עבדי ה׳ ראוי להם
להלל כמו העבד אשר הוא מהלל לאדון שלו כמה שמעיל
עמו ועוד יוסיף בהלל להלל את שם ה׳ לפי שהושיעם
מצרה לרוחה ובזה ראוי להם להלל את שם ה׳ השמה
להם דבר זה לפיכך חלק אותו לשנים כי מכל שהם עבדת
ה׳ ועושה עמהם טובות ראוי להם להלל אלא יהיו כמו
שובה אבל אין מכל אחד שיהיה מהלל הלול המיוחד
אלא יתברך אבל מכל שהוא שמה עמהם כיסים והוציאם
מצרה לרוחה שדבר זה מכל אמיתת שמו כי כל גאולה
מצרה לרוחה הוא מכל שמו של הש״י כלבד ובשבי׳ זה
ראוי להם להלל שם זה שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם

ואחרי לאחר כך לספר בגבורות הקדוש ברוך הוא בכל שלש
עולמות יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם הוא עולם
עליון כי לכך כתב מעתה ועד עולם כלומר עד עולם
אחר עולם הבא ולהיי להבין לשון יהי שהוא לשון עתיד
והוא רמז על עולם הבא נמלא כי ברכה זאת היא מן שלש
עליון כמו שתקנו יהא שמיה רבה מבורך לעלם ולעלמי
עלמיא • וזהו עולם עליון כמו שמלאנו בסדר קדושה
שקדם בעלם עלמיא ודבר זה יהוא ואחר כך בנגד העולם
הבא לאחר ומחזרת שמש עד מבואו מהלל שם ה׳ וזהו נגד
קדיש בשמי מרומא כי מה שאומר מחזרת שמש עד מבואו
מהלל שם ה׳ הוא כי מן השמים כאשר הלוא אל השם
יתברך כדכתי׳ השמים מספרים כבוד אל כי מגד התבונה
הזאת שהוא התבונה מחזרת עד מערב מורה על המגיע
בכחו והוא נותן התבונה לתבונה לפיכך מחזרת שמש
עד מבואו מהלל שם ה׳ כי אחר שם כאן מתבונה אין
מתבונה בלא מגיע ומלך זה הוא מהולל בכולם הבני • •
ואחרו ז״ל השמש הוה מפת ארתתו ומה שקיעתו הולכת
ומקלבת להקדוש ברוך הוא שנלאחר מחזרת שמש עד מבואו
מהלל שם ה׳ • הנה שילרו דבר זה כי אחר התבונה
שמקבלת השמש מן השם יתברך המגיע הגל הולכת
ומקלבת כי התבונה הזאת מורה על כח עליון המגיע
השמש לכך הולכת ומקלבת להקדוש ברוך הוא וזוקא
השמש ולא שאר הכוכבים כי היא רשמוכה יושבת בעלבות
ולכובך היא ביחוד מורה על כח השם יתברך ומקלבת
לאל״ה בעולם השלישי זכר הגיל שלו שמש שהוא רם על
כל גוים שלף על גב שהם לאומות מחולקת הוא יתברך רם
על כלם ואת כל הוא עושה בהם כרצונו הנה זכר באלו
שלשה עולמות כל שבח ושבח לפי הראוי לו וכדי שלא
תאמר כי הוא יתברך עשותף לתחתונים ואין הדבר כך כי
השמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם אמר ה׳ על השמים
כבודו שהוא גבהל מן התחתונים כי על השמים כבודו אל
כיוצא שלא תאמר מאחר כי כבודו למעלה מגד השפלות
שם בתחתונים היה כבודו הם ובלום אינו בלם לכך אמר
אף על גב מי רם על כל גוים ה׳ על השמים כבודו ואין
שלעתיד הכבוד אל התחתונים וזה עיקר הסידוש באמר
תבין ושוד יש לפרש שבח ליתן ההגול אל הקדוש ברוך הוא
בשלשה הגדים האחד מגד הנחות שאין הפבח אלא •
השני מגד שהגול שלו בגבל מקום • השלישי שהוא
גדוממות על הכל • וכנגד הנחות אמר יהי שם ה׳ מבורך
מעתה ועד עולם כלומר שהוא נחי בלל. ומן שוא מבארך

ומין הפבח ואחר כך אמר שהגול שלו בכל מקו׳ בכל העולם
כי מה שאומר ממחזרת שמש עד מבואו נא לומר • כי בכל
העולם מחזרת שמש עד מבואו מהלל שם ה׳ והוא כולל על
הבעלם שהוא מחזרת שמש עד מבואו ואחר בך אמר רם
על כל גוים כי אחר שאמרו כי שהוא בלמי ובכל העולם
אמר כי לשבח שלו עליו ורוממות שהוא מתרומם על הכל
לכך אמר רם על כל גוים ה׳ כי הגוים מחולקים לשבעים
לשונות והוא מתרומם על הכל בזה תדע רוממות שלו
ותרכי אם לא היה רוממותו על הכל לא היה רם על כל
גוים חלופי הלומות ומלך שהוא רם על כל גוים אשר הם
מחולקים הוא גבוה מן כל המלאכים כי המלאכים מכנס
רמים על כל גוים אך לכל אחת ואחת מן האומות יש מלאך
ממונה עליהם והוא יתברך מושל על כל גוים בזה נדע שהו׳
רם על כל המלאכים הרמים כמו שאמר כי הוא מלכי
המלכים ואדוני האדונים וכסא בהא עליון כך אמרתו
בשמים ממעל וזה שאמר על השמים כבודו כמלא לפי זה
הגלגל הוא בשלשה מקומים אם מגד הנחות בכל הזמנים
אם בכל השולם ואם בתכלית העליון והרומם שהוא
מקרומם על כל ופירש רשון עיקר כאשר תבין האות
מי כה׳ אלקינו המגביהי לשבת וכו׳ הוכיח חמשה ודי״ן
המגביהי המשפילי מקימי להוציאי מוציאי ובראה כי מפני
הי״ד בכוח הוא המשך המלה מלרוך להמשיך האות וכדי
לחלק בין אלו חמשה דברים אמר בין מגביהי ובין המשפילי
ובין מקימי ובין להוציאי ובין מוציאי כאלו ממשה ודי״ן כי
בהיותך התיבה נמשה חלוק ביניהם בלשון ובא לומר כי
אלו הפעולות הם מחולקים כי מגביהי לשבת הפך משפילי
לרלות כי מגביהי לשבת רצה לומר בכל הנמלאים
הגבוהים והרמים הם תחת רשותו והוא מגביהי לשבת
עליהם ומם כל זה אינו עוזב את הפחותים ואינו משפילי
לרלות ואחר שאמר שהוא יתברך מגביהי לשבת ומשפילי
לרלות בגשמים ובארץ לדבר מעלות שלהם הן שהגבוהים
הן ברצונו הן שאינו עוזב את הנפלים על זה אמר כי
יתברך ומבדר מעלות שלהם על ידי חלוק הכהנות שהם
על ידי חסד ודין ורחמים וברהם מנהיג עולמו על ידי שלשה
דברים אלו ולפיכך אמר מקימי מעפר דל שהקדוש ברוך
הוא מקים מעפר דל ואינו נמשפל׳ כי לשון הדל כל כך
בפעל בר הארץ ולפיכך כאשר מקים אותו הוא נמשפט
ונמדת הדין אבל דבר זה מה שהוא מהשפת אדם ובינו
להוציאי עם נדיבים עם נדיבי עמו הוא על מה שאמר הדין די״ן שאינו לבינו ודי״ן כמו שאמר בני אדם אבל מה

שבוא

בהקות מוציא אותו בין בריבים אהו חבר גמור • ולפיכך המשך הי״ד מורה זה כיש חילוק ביניהם זה מלך הדין וזה מלך החסד כמו שה נבחר למעלה • אמנם נגד הספירות מהות הרחמים אמר מוציאי עקרת הבית אם הבנים ממחה וזה אינו חבר ואינו דין כי אינו חבר שהרי כל אשה בברחת להיות לה בנים בשבע ואינו דין כי הדין כמו מקימי מעבר לל שהגיע אליו ספלות עד שהוא פחות ומכל מפלה נפל אדם • ולאוי להוציא אותו בדין אבל זו אינו לם בנים אין זה ספלות רק שאין לה הברכה מה שהו׳ לשאר הנשים והנהגה הזאת כלולה קצת מלד הדין וקצת חבר והוא הרחמים שהקדוש ברוך הוא מנהיג בו עולמו ובאלה שלשה מחות הק״בה מנהיג עולמו דכתיב אני ה׳ עושה חבר משפט ולדקה בארץ לכן עושה אלוק ביניהם בהמשך היודי״ן שאחר שאמר המגביהי לשבת המספילי לראות כי הקנאתו בכל היא ומנהיג עולמו בשלשה דברים והם החסד והדין והרחמים הרי יש כאן חמשה דברים שבהם ישלם ההנהגה האחד שהו׳ יכול על הכל אף הנשגבים ואם לא כן לא היה חם ושלום כח בידו להנהיג וזה המגביהי לשבת שיושב בגבהי מרומים להנהיג כל הנמצאים השני כי אינו עוזב את הפחותים והשפלים וזהו המספילי לראות בשמים ובארץ שזכר אינו דבק אל המספילי לראות כי אין השמים והארץ שפלים רק פירוש המספילי לראות ואת כל רואה כל אשר בשמים ובארץ • ואחר כך זכר שלשה עדות שבהם הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו והוא חסד והדין והרחמים כמו שהתבאר ולכך מחלק בין״ר המשך בין כל אחד ואחד ומאמר הלוויה כדי לשמים בהלל הלל בתהל׳ והלל בסוף • מורה לך שאין בכל מעשיו רק הלל וכן תמצא בהודו לה׳ שמתחיל בהודו וכשים המזמור בהודו וכן בהלל הגדול פתח בהודו וכשים בהודו :

בצאת ישראל ממצרים משם לועז כל השבח היה בכבוד היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו גבן הים ראה ויסוג הירדן יסוב לאחור וכן ההרים רקדו כאלים בגבעות בבני צאן וכן בכתוב המזמור מלבני אדון סולי ארץ מלבני אלוף יעקב וכן ההוספי הכור אגם מים חלמיש למעינו מים כפל הלשון נזה אחר שהאדם הנהגת הקדוש ברוך הוא את העולם בדבר שהוא הנהגת העולם ואינו יוצא מן הטבע התחיל אחר כך לבקר בדברים שהם למעלה מן הטבע אשר הם יתנהג מחדש בעולמו וכל הדברים אשר זכר אחר כך כולם הם חדוש ונפלאות אשר עשה הקדוש ברוך הוא בעולם והתחיל בצאת ישראל

מצרים בית יעקב מעם לועז פירוש זה כי יש לישראל שתי שמות ישראל ובית יעקב שם יעקב כמה שהם לומה ואת בלבד אמנם שם ישראל מלד מעלתם נחשבתם שדבק בה׳ פה עליון וכן אומת מצרים וזה לשם ב׳ שמות שם האחד במה שהם אומה בלבד השם הפנימי מה שלבנו בה כח שליון שכל אומה דבק בה כח שליון רק כי ישראל דבקבבח קלוש שהם חלק הש״י והאומות נכח שר של מעלה ואינה שליח העבוד לישראל במה שהם ישראל תחת יד אלהי׳ ומבית בית יעקב תחת עם לועז וכאשר יצאו ממצרים אז כשעם ישראל להקדוש ברוך הו׳ לעם להיו׳ יהודה שהוא ראש ונשיא לישראל לקדשו כי מאחר שהאחר שכם יהודה למלבים בכה הוא לקדשו למשות ממנו מלכים בשמן קדש והקדושה הזאת עורה על קדושת אלקות ואחר לבון בקיבה היתה יהודה כי ר״ל שהיתה יהודה לשמו יברך כאשה מקודשת לבעלה כך היתה יהודה מקודשת לשמו ועוד אמר כת היה יהודה לקדשו היה תם ושלום משמע שיהודה קדוש אצל הקדוש ברוך הוא • וכל קודש הוא יותר במעלה אמו שמוא קודש לו שדבר שהוא קודש אל האדם יותר במעלה לכך כתב היתה יהודה לקדשו מקדושתו של יהודה שמקבל הקדושה מן השם יברך כמו שנקיבה שמקבלת הקדושה מן הבעל כן יהודה מקבל הקדושה ישראל ממשלותיו שממשלתו של הקדוש ברוך הוא על ישראל פי בקרא אלהו ישראל בפרט ומאחר שהיתה הגלויה הזאת בדרך שכוי מן מנהגו של עולם וכל הדברי הנעשי אלה בתנאי אל עולם הם יותר במדרגה ובמעלה מן הדברי אשר נעשו במנהגו של עולם מפני כך היו כל הדברים שנעשו מן הגלויה כפולים להוות מדרגה על מדרגה היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו וכן הים ראה וינוס כולם כפולי להורות על דבר זה כי היתה הגלויה למעלה במדרגה מן מנהגו של עולם והבן הדבר הזה ומה שאמר הים ראה ויסוב הירדן יסוב לאחור אף על גב שלא היו ישראל אצל הירדן פילם רז״ל כיון שלקה גבורתה שהו׳ הים שחה לקה עמה ודבר זה כתבאר למעלה אצל ויבקעו המים ויבקע הים לא בלמר אלא ויבקעו המים וזה שאמר הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור ומה שזכר ההרים רקדה כאלים גבעות בבני צאן יותר ממה שזכר אחר הלמלות שבא לומר כאשר עלו ישראל ממצרים היה זה על ידי הש״י אשר הוציאם ולפיכך לא היתה הגלויה בטבע מנהג אל הכל יוצא מן הטבע שהיה פועל הק״בה ניסי ונפלאות וכאשר ההוצאה ע״י הק״בה שהוא קדוש לפיכך הנפלאים כמו הים והירדן

נוראים מפני קדושתו יתברך ואלו הכמלאים רחוקים מן קדושתו יתברך וזה כי אלו הכמלאים כמו היס והירדן נוקים לענין החומר והם רחוקים מן הטורה כמו שכבר נתבאר ולפיכך דבר שאין לו טורה כלל ואין לו שלימות כלל אל טורה כמו המים לא יוכלו לעמוד מפני הקדוש והנכדל וכן ההרים בעבור שהם בעלי חומר אם אין עמידה להם בפני הקדוש ובגדל ולפיכך אלו שני מניעות היס רחה וכנום ההרים לקדוש כאלים גבעות כלומר שאין עמידה לכמלאים בעלי חומר בפני קדוש גדל ואלו שתי מניעות בפרע הם חומרים אם היס מצד שהמים הם בלתי מרה כי המים אין להם שלימות וכן ההרים בעלי חומר גם ולפיכ׳ אמרו ו״ל בפרשת בא בשמות רבה הארץ משה כברלית מן העפר שתחת כסא הכבוד נעל הק״בה חרקו על פני המים ונעשה ארץ. ולהורות קשים שבה כעשה הרים והגבעות שנאמר נשקת הרים ויזבון ותרבים ירבקון הלי כי נחשבו ההרים והגבעות חומר גם כמו מרורות והם אין להם יחוס אל הסס יתברך בעבור קדושתו אל הקדוש ברוך הוא שהוא נבדל מן החומרי וכאשר הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים הוציא אותם בקדושתו שהוא נבדל מן החומר הטבעי לכך היה עושה עמהם נסים ונפלאות נשמר שבע העולם לכך מפני קדושתו היס רחה וכנום הירדן יהוא לאחור וכל שכן הזה כי היה עלוי ישראל ביציאת מצרים למעלה מדרגים החומרים הטבעיים עד שכל הדברים החומרים הבלתי נבדלים נחשבים אין זהה היס רחה וטום הירדן יסוב לאחור וגומר מה לך היס כי תנום הירדן תסוב לאחור וגו׳ מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב. פי׳ לפני האדון המחולל הארץ כי מאחר שהוא אדון אין מעמתף יחד האדון עם מי שהוא אדון לו ולפיכך האדון אין עמידה לה עם מדרגת האדון אלה וגם כן לא יעמדו היס והירדן ושאר הכמלאים במדרגת שמו יתברך ודבר זה איבוגורס רק שבוי בלבד אבל שבוי היס לגמרי עד שלא כמנה וכן הירדן יסוב לאחור לגמרי אין זה מצד שהוא יתברך פועל והכמלאים מקבלים הפעולה רק דבר זה מלפני אלוה יעקב שהוא קדוש נבדל מן החומרי כמו שאמר והקדישו את קדוש יעקב ולפיכך הזכיר אלוה יעקב לפי שבקדוש אלוה יעקב על סס הקדושה כמו שהתבאר בפרק אחד עשר ואחד עשר סס. והופני הנור אגם מים אלמים למעינו כלומר מפני קדושתו הופך הנור החזק אל אגם לעשות מעינו אגם מים שהוא דבר כמם כמו המים וכל זה מפני שלא יוכלו הכמלאים לעמוד מפניו ונאורים

חזקי׳ כהפכו מפניו למים כי כאשר יאמר על דבר שיהפו׳ חזקו ותקפו אלא דבר כאמר ויהי למים כדכתיב ויומם לבב העם ויהי למים ובשביל זה היה היס בורח וההרים לקדו כאלים שלא יוכלו לעמוד מפני קדושתו ומפני הודי״ן כוספי׳ חולי ההופכי בא לחלק בין פשולה לפעולה כי אלוק ים בין אשר מחולל את הארץ ובין אשר ההופך המור אגם מים וכמו שהמומור אשר לפני זה בא ה׳ יודי״ן לחלק בין הפעולת כי המומור הראשון מיוסד כי הנהגת המציא׳ הוא בחמשה דברים המגביהי המשפילי מקימי מעפר דל מאשפות יריש אביון להושיבי עם נדיבי מושיבי עקרת הבית אם הבנים ולומר כי בחלו ה׳ דברים יושלם הנהגה החלקית כמו שהתבאר ולכך מחלק את ההנהגות בחמשה יודי״ן לתת הגדל ביניהם ועל ידי מספר זה יושלם הכל כי אין זה כזה והם כנגד הה״א שבה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם וראוי שתהיה ההנהגה בה׳ דברים ומומור זה על שני דברים כמו שהזכרנו לתעלה שכל הדברים המזכרים במומור זה הם כפל כי מומור זה בא על שבוי הטבע וכיפים שנעשה בעולם וכבר אמרנו כי כל בם בעשה למעל׳ מן הטבע והוא במדרגה שניה לכך מחלק בשני יודי״ן בלבד והבן הדברים כי הם אמתיים בלי ספק ומה שהוסיף וי״ו על למעינו מים שהיה לו לומר למעיין מים הוי״ו להמשיך הדבר להפסיק וכך פי׳ כי הוא יתברך ההופך חלמים המעין ולא שיהיה הדמון בוא לעשות מעין להשקות האדמה ובשביל כך פועל דבר זה להפך החלמים למעין רק שמפני קדושתו ורוממותו הכל נמס וכעס׳ למים שהמים הם דבר נמס וכמו שאמרנו כי כל הכמלאי׳ נעשים לפניו לאפס לכך גם היס והירדן נסב והרים רקדו כאלים והלל זה נחלק לשנים קודם הסשוד׳ ואחר הסעוד׳ והטעם כדי שיהיה נאמר ההלל על פסח והמצה ויהיה ההלל כולל עליו לפניו ולאחריו ובזה נאמר ההלל על פסח זאלו היה לפניו או לאחריו הכל לא היה נרא׳ שההלל הוא על הפסח ושנשיו לנו אכילת מצה במקום פסח ולפיכך יש לחלק ההלל קודם הסעודה ואחר הסעודה • ואותם בגאולה לומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ליתן ברכה והודאה על הגאולה ומפני שהזכיר שהם״ י גאלנו וגאל אבותינו ולא להזכיר שהם״ י גאל אותנו לעתידנ״ ל אמר הנעבו הלילה לאכול בו מצה ומרור כלומר שזכינו אל הלילה שבו גאלנו ולעבוד עבודתו שבונו בשביל הגאולה כן יזכינו לרגלים אחרים ומפני שהרגלים זמני שמחה אמר שיהיו בשמחה שלימה שהיה שמחי׳ בנכון ערך ושבים בעבודתך

שמו שלכו מקיימי׳ עבודתו במלה ובמרור וכו׳ וחותם בגאולה :

כום רביעי מברך עליו ההלל ומתחילין לומר תחלה שפוך חמתך אל הגוים וכו׳ כדי שיהיה קלי עליו לא לנו ה׳ לא לנו כי רז״ל מפרשים לא לנו על מלחמת גוג ומגוג בעשה הקדוש ברוך בשביל שם כבודו ולפיכך התחילין שפוך חמתך אל הגוים וכך כתיב אכל גוג ומגוג והיה ביום ההוא בא גוג על אדמת קודש תעלה חמתי באפי ובקנאתי באש עברתי ונומר ולפיכך מתחיל בשפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו :

לא לנו ה׳ לא לנו • מפני כי בתחלה בשני מזמורים הראשונים נתן הלל על הנהגת הקדוש ברוך הוא שמנהיג בלי עולמו כמו שזכר מקיש מעבר דל אשפות יריש לאביון וגו׳ • ובמזמור שלאחריו נתן הלל על הנפלאות חון מפגע של עולם אשר הקדוש ברוך הוא מחדש בעולם למען יראו • במזמור הזה בא להודיע הסבה שהוא עושה כיפוך לפיכך אמר לא לנו בכל הלשון שלא יהיה משמע לא לנו אף על גב שיש לעבות לנו אין אנו מבקשים שתעשה לנו אלא בשביל כבוד שמך לכך בכל לא לנו ה׳ לא לנו שאין לנו שום זכות שתעשה בשבילנו אל׳ בשביל כבוד שמו • ורבותינו זכרונם לברכה דרשו לא לנו ה׳ לא לנו אמר הקב״ה • כי לשמך תן כבוד אמר משה • על חסדך ועל אמתך אמר עזריה • למה יאמרו הגוים אמרו כולם כראה שהם מפרשים לא לנו ה׳ לא לנו כלומר בשבילנו אל תעשה רק בשביל כשם חייב שהוא לעבור כן יאמרו ידענו רמה ובשביל זה תעשה • לכך אמר לא לנו ה׳ לא לנו אמר מבניה והשני מלך כבוד שם קדשו יעשה לכך אמרו • לשמך תן כבוד אמר משה שיעשה בשביל כבוד שמו • ועזריה אמר בשביל אמרו יאמרו יעשה ועוד יש לפרש והוא נכון כי לא לנו ה׳ לא לנו אבר מדת הדין שלא יבא מדת הדין מקומרת למה יעשה להם דבר זה לכך אמר נגד זה לא לנו ה׳ לא לנו שאין אנו מבקשין בשבי׳ עצמנו כלל כי יודעין אנו שאין אנו ראוין אומשלא אמר נגד מדת הרחמי׳ כי לשמך תן כבוד בשביל זה שיעשה בשביל כבוד שמך שתגדל ויתקדש כי שמו הוא שם בן אחתנו אותיות הוא מלא״ן בא״ת ב״ש והוא בראמים נמספר להודיע כי השם המיוחד מנהיג ברחמים ויחוש לחכמים כי השם המיוחד הוא שם בן ארבע הוא מדת הרחמים נאמר כי יתן כבוד לשמו ויהיה הנהגה ברחמים

ועזריה דבר נגד מדת הדין ויש לדיקים דבקים במדת הרחמים ויש לדיקים דבקים במדת החסד ואלו שמות הלדיקי׳ חכמי׳ משאל ועזרי׳ דבקיתו במד׳ הדין ומוכ׳ עליו שמו שבקהוא מדברים למדת הדין חכמי ה׳ חכמי וכן תקנו חכמים הון העולם בחן בחסד וברחמים והבן דבר זה הטיב • משאל הוא דבק במדת הרחמים ונקרא משאל לשאלת הרחמים • ועזריה דבקיתו במדת החסד כי הוא יתברך העוזר ביד ימינו ודברים אלו מופלאים והם ידועים ולפיכך היו מבקשים כל אחד ואחד נגד מדתו שהיה דבק בה בכלל הדבר אשר רמזו וברוכים לברכה מזכי שלשה דברים נגד ג׳ מדות ועוד אמר למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם הוא מבין הגיעי שדאי לעשות בשביל שלא יאמרו הגוים איה נא אלהיהם ובשביל הטעם הזה ראוי הקדוש ברוך הוא שיעשה ובשביל שאינו דבר מיוחד רק שלא יאמרו איה נא אלהיהם לכך כולם אמרו זה ודבר זה נפלא מאוד להבין אשר רמזו חכמים וזכרונם לברכה ובמו כן יש לפרש על מלחמת גוג ומגוג שלא יגיע הקדוש ברוך הוא בשבילם רק לא לנו יעשה ובזה לא יקבדנו עליהו מדת הדין בימי גוג ומגוג אז לימות המשיח ויעשה עמנו ברחמי׳ למען שמו ויתן לנו חסד למען תהרו ואמיתו ואמר ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה כלו׳ שהם אומרי׳ איה נא אלהיהם שלו׳ שאין יכולת באלהיהם להושיע ואין הדבר כך רק אלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה עליהם כסף וזהב מעשה ידי אדם רצה לומר כי איך נותן הדעת והשכל שהאדם יהיה עובד למעשה ידיו כי ראוי שיהי׳ עובד אל העלה שהוא עלה אליו והנה עליהם עלולי׳ מן האדם שהם מעשה ידי אדם ואין הדעת נותן שיהיה האדם עובד לדבר שהוא עלול ומאוס • ואחר כך אמר פה להם ולא יהבהו פי׳ הנה הראה שכל דבר שהוא נברא אף מן הנפלאים לא נברא שיהיה דבר לבעלה שכל אנשי האדם אין אחר מהם לבעלה שלא תמלא אחר שלא יהיה מגמם דבר ויהיה לבעלה לך כולם הם לפוך ולשימום ואלו יעשה לעצביהם אחרים ואין פועלים באחרים שנראה כי מעשיהם יולא מן השכל והמוכרח הראוי כי השומים המאות דומים להוריד רוחניות הכוכבים מה שהם מכוונים אליו לעשות אל שיהי כוכב שיבאה לעשות מדה בעה ובעיבים ובכל האחרים כלם והנה אחר שאלו האמרים אין פועלים בהם דבר אם כן מעשה זה בחורה מרוחניות הוא דבר אי לי השכל והדעת נותן שיהיה כל דבר בעצם ובראשונה נמשל

לעצמו

בעצמו וחלו העושים הגורות ועושים להם אברי האדם
אין האברים אשר להם הם להם בעצם שאין הפה בעצם
רק לדבור ואין להם הדבור רק האברים יש להם להורדת
הרוחכית ואין דבר זה בעצם ודבר שהוא כך איננו נחשב מן
הנמצאים כלל כי כל הנמצאים נמצאים לעצם ועוד כי מה
שאין להם אלה הדברים אשר זכר יורה כי הם חסרים כי
כאשר נמצא להם אלו האברים אשר זכר ואינם פועלים
בהם הנה הם חסרים בודאי ואיך יהיו עובדים לדבר חבל
וחבר חסרונם מתחיל בגדול ובקטון כלה מתחיל בתחלה
בדבר שהוא החשוב יותר והוא הדבור שלא נמצא לא לאדם
ולא לאין בהמה ומפני זה חשוב על הכל והוא קרוב אל
השכלי יותר ולפיכך הולך לא יוכל לדבר בעת שכולך
מפני שאינו בן דעת ואחר כך זכר העינים שהוא הראות
שהוא כח בלתי גשמי אחר הדבור והוא יותר נכבד מן
השמיעה שהאדם רואה יותר בראוק ממה שהוא שומע
ולפיכך הסכימו שהראיה היא יותר ראוקה מן הגשמית
מן השמיעה ועוד הניחו ראשות הרבה מאוד כי הראיה
יותר מופשטת מן הגשם מן השמיעה ואחר כך הריח שהוא
פחות מן השמיעה ששומע יותר מרחוק ממה שהוא מריח
ולפיכך השמיעה יותר מופשטת מן החומר מן הריח וזה
הסכמת הכל ואחר כך זכר המישוש לומר ידיהם ולא יניחון
וזה הדבר הוא יותר גם מן הראשוני׳ שלש וזה כי הראשוני׳
פועלים מרחוק ואלו המישוש מפני שצריך להיות דבק
בזה שהוא ממשש איננו כמו הראשונים אשר כלם פועלים
מרחוק ואחר כך רגליהם ולא יהלכון עוד פחות מזה
שאפי׳ המישוש שהוא ממשש אחר לכל הפחות הוא ממשש
באחר. ופועל באחר אבל ההליכה אינה כך ואין
דבר זה באחר אלא בעצמו ולפיכך הוא יותר פחות
מכל אשר הפעולה באחר פעולתו יותר חשובה ואינה כל
כך כח גשמי ואחר כך זכר ולא יהגו בגרונכם הוא עכין
אחר והוא דבר נפלא הוא הקול שאינו דומה לראשונים כי
הדבור הוא חתוך הלשון והוא ראשון במעלה אבל זה רצה
לומר הקול בלבד והוא יותר פחות מן ההליכה כי כח
ההליכה אעפ״י שאינו פועל בזולתו הרי הוא פועל
באברים של ההליכה להביא אותם הנה מפני שהוא מביא
את האברים הנה זאת הפעולה יותר מן הקול ולפיכך לא
יהגו בגרונכם הוא פעולה יותר פחות מהכל כלל הדבר כי
כל סבבה מדרגות אשר נזכרים כאן התחיל בגדול אשר
בפעולה יותר גדולה התחיל בפה וכלה בפעולה קטנה
היא ולא יהגו בגרונכם ולא אמר רגליים להם ולא יהלכון

כמו שאמר עינים להם ולא ירחו וכן כל האברים הראשונים
כלם הזכיר אבלם להם • אבל בג׳ אחרונים לא הזכיר
להם כלל כי יש לך לדעת כי אלו אברי׳ שהם הפה והעינ׳
והאזנים והאף הם פועלים פעולה שאינה מתיחס אל
הגוף כי הפעולה המת׳ חס לגוף שיפעל על ידי מישוש כי
כל גוף לא יוכל לפעול כי אם על ידי מישוש ואלו כחות
אשר אמרנו אינם פועלים על ידי מישוש ולפיכך פעולתם
אינו דומה לפעולת הגוף ובסבל זה נבדלים הכלים האלו
מן הגוף שאם לא היו נבדלים מן הגוף לא היו פועלים
פעולה שאינו דומה לפעולת הגוף אבל מפני שהם פועלי׳
פעולה שאינה שייך לגוף מזה נדע כי אלו האברים נבדלי׳
משאר הגוף לכך אמר על האברים האלו להם כי לשון להם
מורה על שהם נבדלים מן הגוף כי כן משמע לשון להם
שאין הפה והעינים והאזנים והאף הגוף בעצמו אבל
האברים הידים והרגלים והגרון בסבל שיש להם מבשה
גוף שהרי הידים פועלים במישוש שהוא פעולת הגוף וכן
הרגלים שהם לתכונת שהוא מתיחס אל הגוף ומכל שכן
הגרון כי אין לגרון רק השמעת קול ואין כאן הוראה על
כח שאינו גוף אבל הידים יאמר עליהם ידיהם ולא ימישון
וכן ברגלים וכן בגרונו לפי שאלו אינם נבדלים ועוד יש
שכוי שלא יאמר בגרונכם לא יהגו כמו שאמר אבל כלם
מפני כי אין הגרון אבר ניכר מבחון כי הידים והרגלים
הם אברים בגלוי יאמר עליהם ידיהם ורגליהם אבל הגרון
אינו אבר הנראה מבחון לא יאמר בגרונכם לא יהגו שהיה
משמע הגרון הניכר והגלוי ואין לגרון דבר זה ועל ידי
הקול נודע אבר הגרון לכך אמר לא יהגו בגרונכם מקדים
הקול כך פירש הכתוב • אמנם לא זכר חוש הטעם כי
כל אלו שזכר הם חשובים אבל מעיקת האוכל אינו רק
להנאת המקבל ולכך לא הזכיר אותו כי אינו בחשיבתם
ונמזמור הללויה שעומדים בבית ה׳ בחצרות אלקינו לא
זכרם כך רק אמר פה אזנים עינים אף אין יש רוח בפיהם
מפני כי שם בא לומר כי אין להם הדברים הבלתי גשמיים
לכך זכר אחרונה שהם עיקר שיש בהם כח בלתי גשמי כי
כל אלו ל׳ כולם כח שלהם בלתי גשמי הפה והעינים
והאמיב׳ והרוח אשר בפיהם ומפני שהרוח אשר בפיהם
יותר בלתי גשמי מן כח הריח אשר באף לכך אמר אף אין
יש רוח בפיהם במקום אף להם ולא יריחון וכן אמר כמזמור
הזה אזנים ולא יאזינו וכאן אמר אזנים ולא ישמעו לפי
שההאזנה יותר כח מופשט מן גשם מן השמיעה כי נאמר׳
השמיעה על שמיעת קול אבל האזנה על האזנת הענין

אשר יקבל בלבד וכמומר ההוא ר״ל שאין בהם מן הדברים אשר ראוים להיות למי שהוא נקרא בשם שלקים לשיות בו פח בלתי בשמי לכך זכר ד׳ דברים אשר הם ביותר בח בלתי נשמי אבל בהלל בח לספר שלא נמצא בהם דבר שלימות לכך זכר כל שבעה דברים אשר הם לנמצאים לאדם ולא נמצא לעבדיהם שמבנה עבדיהם שלא תמצא בהם דבר מכל הדברים אשר הוא שלימות והבן דבר זה שעיב מאוד • ואחר כך אמר בית ישראל בטחו בה׳ אבר שלשה בתות בית ישראל מאד שהם בכוי הרי הם דביקים בו בעצם כמו שים דביקת הבן אל האב כך יש דביקת ישראל לאביהן שבשמים ומפני בך ראוי להם לבטוח בו יתברך מאד הדביקת הזה המכנס בית אהרן עובדים לו מאהבה כמו שפוא אוהב את אחר כך הם בית אהרן אוהבים הקדוש ברוך הוא עובדים מאהבה וזהו הדביקת הזה מאד האהבה ואחר כך זכר ירא״ה׳ בטחו בה׳ עובדים השם שיראה ומאד היראה יש להם דביקת בו יתברך • הבה שלשה בתות האחד בית ישראל דביקת עצמי מה שהם בני׳ אל השם יתברך בית אהרן אוהבים אל הקדוש ברוך הוא ועובדים לפניו • השלשי ירא״ה׳ עובדים מיראה ועוד יתבאר אלו שלש בתות • ובמזמור הללו עבדי ה׳ זכר גם בית הלוי ברכו את ה׳ אבל בכל ההלל לא זכר בית הלוי והטעם מפני כי בל ההלל על החסד והטוב שהקדוש ברוך הוא עושה עם ישראל ומפני שהלוים דבקים במדת הדין ולא יבא מזלות המדה החסד והטוב לכך בכל ההלל לא נזכר כלל בית הלוי עזרם ומגינם פירש עזרם על אויביהם להיות גוברים עליהם ומגינם שלא יהיו נזקים מאויביהם • ה׳ זברנו יברך אחר שהזכיר כי הקדוש ברוך הוא עזרם ומגינם של ישראל שלא יוכלו להם אויביהם כמו שזכר בכל אחד בא לומר על הברכה שהקדוש ברוך הוא יברך את ישראל להוסיף עליהם וזה לא נזכר בכל החסדים והטובות הראשונות ואמר ה׳ זכרנו יברך וחין הפי׳ שיברך הזכרים אשר כן היה הרי״ם בשרי רק פירושו הקדוש ברוך הוא שעלה זכרוניכו לפניו יברך את זכרוניכו וכך פירש התרגם וגלה לומר כי זכר הדבר הוא השם שהאדם נזכר בשמו ולפיכך אמר ה׳ זכרנו יברך כאלו אמר שיברך את שם שלנו כי השם הוא הזכר בעצמו והשם במה שהוא שם ראוי לברכה וזהו זכר בדיק לברכה שם רשעים ירקב פירש כי אין זכירה רק מכח שם כי דבר שאין לו שם אין לו זכירה וראוי שיהיה זכירתו שהוא השם לברכה שאין ספק כי שם הצדיק הוא הברכה בעצמו ואמר זכר בדיק ולא אמר שם הצדיק ורצה לומר שפעלו וזכירה של צדיק שהוא שם עראי הוא לברכה ולהפך שם רשעים ירקב שם הקבוע להם ירקב וזכר כל שלש כתות שהם דביקים בו יתברך שכל אחת ואחת מקבלת ברכה כפי הראוי ומתחלה אמר יברך הקטני׳ עם הגדולים כלומר אותם שהם בנמצא יתברכו הקטנים עם הגדולים ואחר כך אמר שיוסיף עליהם על האבות ועל הבנים ואמר ברוכים אתם לה׳ עושה שמים וארץ הזכיר כאן עושה שמים וארץ לפי שרצה לומר כי הקדוש ברוך הוא אשר הוא עושה שמים וארץ בשתי ידיו ביד הימין וביד השמאל שבאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני מפחה שמים ובשתי ידיו אשר ברא שמים וארץ יברך אתכם וכאשר יתברכו בשתי ידיו של הקדוש ברוך הוא יתברכו ברכה בכל כי בתברכו בשתי ידיו ועוד רצה לומר כי יתברכו בברכה לעלה ולמטה משמים וארץ הם נכללים כל הברכות וזהו עושה שמים וארץ יברך אתכם בברכות מן השמים ובברכות מן הארץ • השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם פירש השם יתברך הוא העוב והמשפיע העוב שהרי השמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם כל זה מטובו יתברך אשר הוא המשפיע הטוב לבמלאים ליתן להם הארץ והיינו דאמריכן בפרק כילד מברכין רבי לוי רמי כתיב לה׳ הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה וכאן אחר ברכה עד כאן • ופירש דבר זה כי בודאי הכל הוא להקדוש ברוך הוא ואין לבריאה דבר מכל הדין והמשפט רק בשביל שהו׳ יתברך מבורך ובשביל כך משפיע לבמלאי׳ לפיכך קודם שנתן הברכה אל הקדוש ברוך הוא הכל הוא להק״בה כי אין לבריה שום דבר מכל הדין והכל הוא של הקדוש ברוך הוא רק מכל שהוא ברוך ומשפיע העוב לבמלאים מזה הכל יכולים הבריות להנות ולפיכך הזכיר זה כאן לומר כי השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם מכל שובו שהוא ברוך נתן הארץ לבני אדם ולפיכ׳ שפיע גם כן העוב לישראל לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה פירש כי ההלל הוא להקדוש ברוך הוא מכל הראוי׳ שים לבראי׳ עורה על המעניה וכל הנמלאים הם נמלאים לכבודו יתברך כדבתיב כל הנקרא בשמי וגו׳ אמנם המתים שקבלו המיתה בבר ואף יורדי דומה אלו שמתו תוך שנים עשר חודש בין שאינם בכלל המלאית אינם כותבים שבח להקדוש ברוך הוא ואחכחנו שקבלנו הברכה

ברוך יה וגו׳ :

אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני בפרק ערבי פסחים דרש רבה אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא הנוכו של עולם לימת אני להוכה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני דלותי ולי יהושיע אף על גב שאני דל מן המצות לי נאה להושיע עד כאן • אף על גב דלשון הכתוב משמע שישראל הם אוהבים להקדוש ברוך הוא כשמשמע קול תפלתם מכל מקום מדכתיב אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי ותשיעה משמע שאוהבים שהקדוש ברוך הוא ישמע את קולם אלא הכי קאמר אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי וכמו שאני אוהב שהק״בה ישמע את קולי כך הקדוש ברוך הוא אוהב אותי כאשר ישמע קול תחנוני כמו שהוא אוהב את אחד אין בפרק שנם הנאהב אוהב אותו : ובמדרש אין האוזכים של מעלה כרויות אלא לי בלבד שנאמר חטאת ועולה לא חפצת אוזכים כרית לי וכתיב הע אוזכך ואמע פיר׳ שהמלאים הם מוספעים מאתו וכמו שהם מוספעים מאתו מזה הצד ראוי שיקבל תפלתם להשלים חסרונם שהרי המציא אותם למה לא ישלים את חקם וחסרונם לפיכך אמר אין אוזכים של מעלה כרויות כי אם אל ישראל כי הם נמלאים ממנו בעצם גברא שונה ושאר אומות אין מציאתם בעצם וברא שונה כי אם שפלים לישראל ולא ברא כל העולם אלא לשמם את ישראל ומאחר שישראל נברא מאתו יתברך ברא שונה ובעצם ראוי שיהי׳ חסרונם בראשונ׳ ובעצם ולפיכ׳ אין האוזכים כרויות אלא לישראל שומע תפלתם להשלים מה שיחסר להן. וזה שאמר שאין האוזכים פרויות אלא לישראל הוא דבר מופלא עוד בחכמה וזה שאמר אמת אני אהובה לפני הקדוש ברוך הוא כשישמע הקדוש ברוך הוא את תפלתי כי שמיעת התפלה נשכיל שישראל קרובים אל הש״ית יתברך מכל הנמלאים וכמו שאמר הכתוב אשר לו אלקים קרובים אליו כה׳ אלקינו בכל קראנו אליו הנה זכר אל קבלת התפל׳ קורבה כי קבלת התפל׳ נשכיל שישראל קרובים אל הש״ית יתברך • וביום אקרא אלו ימי טובה לכך נקראו ימי נאן אקרא לה׳ להמשיך הטובה אפקוני חבלי מות ומצרי שאול חבלי מות אלו הם הרשעי ישראל נקראו חבלי מות שחייבים מיתה נשכיל הרשעתם • ומצרי שאול הם העכו״ם שהם בעלי שאול • וכך הגנתי מקצרי רמותינו וזכרונם לברכה במדרש • אמר ה׳ מלעי כפני מן הקמים עלי ומפני שהמדיקים נמלטים ונושעים מן פגיהם ותתנגדי׳ האלו הם בעלי גיהנם והקדוש ברוך הו׳ שנלה את המדיקים מן הגיהנם עד לא יוכלו המתנגדים שהם חפצי שאול אל הצדיקים אשר הם נמלטים מן הגיהנ׳ כמו שהתבא׳ למעל׳ כי הצדיקי׳ נבדלים מן הגיהנ׳ ולפיכך אמר אבא ה׳ מלטה נפשי מן הגיהנם ובזה לא יוכלו לי בעלי גיהנם ואוא מעלה גדולה לצדיקים כמו שהתבאר למעלה חנון ה׳ וצדיק ואלקינו מרחם נגד שאמר כי אקרא אל ה׳ בימי הטובה על זה אמר חנון ה׳ וצדיק להמשיך הטובה וכנגד שאמר אפפוני חבלי מות אמר ואלקינו מרחם לרחם על הצרה ויותר מזה אף שאין אני אקרא אומר פתאים שלא ינצר הפסד ואנוה אלי ויותר מזה דלותי ולי יהושיע ופירשו זכרונם לברכה אף שאני דלה מן המצות לי נאה ליהושיע ויותר מזה שאני יושב בעל במנוח׳ והשם יתברך עושה חסד לי וזהו שובי נפשי למנוחיכי כי ה׳ גמל עליכי שהוא גומל חסד עלי • כי חלצת נפשי ממות את עיני מדמע׳ את רגלי מדחי הזכיר שלשה דברי׳ אקש דמעה דחי כי׳ מן המות לגמרי חלצת נפשי ולא ממות לגמרי אלא אף מדמעה הוא אפיסת כח כי כאשר ידמע האדם יש לו אפיסת כח הם הדמעות היורדות ואף על גב שאינו מיתה אלא אפיסת כח אמרת נפשי ולא אפיסת כח אלא דחי שהוא נער בעלמא בלא אפיסת כח אמרת רגלי ועוד יש לפרש נגד שלשה דברים שיש באדם נורה שאינה מוטבעת בחומר והיא נורה נבדלת שלא אדם ועוד בו נורה נשמית פירש הנורה שהיא מוטבעת בחומר ועוד שליצי החומר לגמרי כי השכל לא שייך כלל בו שמירה כי השכל הוא הנמור וכנגד הנורה אשר אינה מוטבעת בחומר אמר כי חלצת נפשי ממות ונאמר זה על הנורה אשר אינה מוטבעת בחומר והיא נורת האדם ואת עיני מדמעת נאמר זה על הכח המוטבע בחומר כי העינים אשר להם כח הראות מוטבע בחומר ואת רגלי מדחי נאמר על החומר והוא ידוע שנאמר החומר דגל לפחיתתו שהוא שפל כמו הרגל והזכיר שלשה חלקי האדם שבולם שומר ה׳ : אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים רצה לומר כי אני הכף חבלי מות ומצרי שאול כי אתהלך בארצות החיים - זה ארץ ישראל ופירשו רבותינו זכרונם לברכה שמתיה חיים לעתיד לבא ונקראת ארץ ישראל ארצות דכתיב ואתן להם ארצות גוים כי הם שבע׳ החתי והאמורי וגומר וזה מורה על קדושת הארץ שכל דבר שיש בו שביעית מקודש ביותר כמו שהתבאר אצל כהן מדין • האמנתי כי אדבר אני אאמין בו יתברך ולכך נאה לי לדבר ולכך אני מביתי שבח של הקדוש ברוך הוא מאוד מלשון ועבית

ואמרת

ואמרת אני אמרתי בחסר הייתי נחפז ללכת לבני שאול
כל אדם כחוב כי שמואל דבר אלי למלך ואמרתי וכי כל
אדם כחוב דלך תמיה ועתה נתקיימה הנבואה ולכך אממון
אני בו יתברך ואחר שביים כל ההלל אמר מה אשיב לה׳
כל תגמולוהי עלי מה אוכל להשיב לה׳ תחת זה אשר עשה
לי כל תגמולין הטובות שהם אפשר לעשות עשה לי ולא
אפשר דבר וזה פירש תגמולוהי עלי • כוס ישועות אשא
ובשם ה׳ אקרא קרא כוס ישועה התשועה שבא לו כי כל
דבר אשר יקבל האדם נקרא כוס כי הכוס מיועד להשקות
את אחר וכן לפורענויות נקרא גם כן כוס התרעלה הפך
כוס הישועה כלומר הפורענות שיקבל לכך אמר כוס
ישועות אשא כלומר התשועה שעשה הקדוש ברוך הוא לי
אשא הכוס הזה לפרסם את התשועה נשיך לשון כשילה
וזה לפי שבא לומר לפרסם את התשועה כי דבר שהוא
מבושא על דבר הוא ניכר ומפורסם ואמר ובשם ה׳ אקרא
כי יברך הקדוש ברוך הוא על התשועה הזאת כל זה יש
עליו לעשות להקדוש ברוך הוא שלא יהיה כפוי טובה רק
יפרסם את התשועה לרבים ועוד אמר בדרי אשר בדרתו
לה׳ בעת בדה אשלם נגדה נא לכל עמו לפרסם השבח •
יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו פירש כל כך השם יתברך
מוד לצדיקים עד שקבר בעיניו המות׳ לחסידיו להמית
אותם שמלך שהם לדיקים ראוי להם החיים בעו שעשה
הקדוש ברוך הוא ניסים עמהם ואם כן גם בן ראוי להם
החיים אבל הטוב אשר יעשה להם הקדוש ברוך הוא שאם
נעשה ניסים עם חכניה מישאל ועזריה להציל אותם מכבשן
אש כדי להחיותם ראוי להם גם כן שיתן להם הקדוש ברוך
הוא החיים ולא ימותו לעולם אף שהוא ככבר הענב וכן
אם הציל הקדוש ברוך הוא את אברהם מן כבשן האש כדי
ליתן לו החיים אם כן ראוי שיתן לו החיים תמיד ועל זה
אמר יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו באמת הוא ככר בעיני
ה׳ ולא היה ראוי המיתה להם • ואמרו במדרש לא הי׳
ראוי מיתה לצדיקים אלא בשביל ששלו המיתה בפיהם
אברהם אמר אנכי הולך ערירי יצחק אמר ואברכך לפני
מותי ביעקב כתיב אמותה הפעם • נעלם הדבר הזה
לי בעיני ה׳ בודאי יקר אבל מצד שהמיתה מבעית לבני
אדם מצד החומר והצדיקים מוכן רוחים הענב כי הענב
ראוי להנהגות העולם והוא הנהגה של אמת והצדיקים
כמה שהם צדיקי׳ חפצים באמת ואינם חפצים שלא העולם
אין מסדר האמת אבל אבל השם יתברך שהוא עוש׳ ניסים
עמהם הוא עשה ואם לא היה שהצדיק אינו חפץ בשבוי

הפרד שהמיתה ראוי לפי סדר המציאות היה השם יתברך
שאחדם שמהם כפלאות שלא להמית הצדיק אבל מפני
שהצדיק חפץ באמת לכך המיתה באה והכן זה אבל שאר
הדברים אין זה בסדר כי מה שהשליך כמרוד את אברהם
לכבשן האש לא היה ראוי אברהם שיהיה בהרג מבמרוד
והיה אברהם רוצה שלא ימות כיל במרוד ועשה הקדוש
ברוך הוא אל אברהם תשועה כאשר ראוי אבל בענין
הנהגות העולם ועניין הענב כאן המיתה הטבעית
הצדיקים גוזרים על עצמם כך כי הוא ראוי לפי ענין
הטבעי • אבי עבדך ונומר רבה לומר אבי עבדך שעשית
עוכת אתי ולא עבד בימו שאל עבד שאינו עבד נעור אבל
אבי בן אמתך כי בן האמה הוא יליד בית שנולד ברשותו
והוא עבד נעור ולפיכך אמר פתחת לשוסרי שהייתי קודם
אבו לנערי מבלי כח ופתחת לשוסרי ובזה אבי עבד נעו׳ •
הללו כל גוים שבחוהו כל האמים בי גבר עליכו חסדו וכך
ביאשו הללו כל גוים על הנסים שעשה הקדוש ברוך הוא
עם הנכרים שבחוהו כל האמים על הגבורות שעושה
הקדוש ברוך הוא עם הנכרים וכל שכן אנו ישראל שיש
עליכו לשבח להקדוש ברוך הוא כי גבר עליכו חסדו וכך
אותה בערבי פסחי׳ אומות מאי עבידתייהו דישבחו כי גבר
עליכו חסדו ומתרץ הללו כל גוים שבחוהו כל האמים על
הנסי׳ וגבורו׳ הענין הזה ומבל שכן אנו דבעינן לשבחוהו
כי גבר עליכו חסדו והפי׳ הו׳ כמו שאמרנו ובפרו אלא מהו׳
נסים גבורות וחפרי׳ והם כגר אלא מדו׳ אשר זכרנו אבל לא
לבן כי הנסי׳ עוש׳ בשמש הגדול כאשר ידוע והגבורות נעשו
כמדת הדין והחסדים כעשו במדת החסד והאומות יש להם
לשבח להק״בה על הנסי׳ ועל הגבורו׳ שעוש׳ עם ישראל
ואף אשלא עשה אותם ניסים שהנסים שורים על יכולתו
של הק״בה יש להם לשבח על יכולתו אבל על החסדים יש
לישראל לשבח שעשה אותם חסדים ושפכי שם לחשוב
שהנהגת השם יתברך שהיא על ידי חסד אין באמת
בהנהגתו שודאי הוכר שהוא במדת הדין הוא אמת אבל
מאחר שהקדוש ברוך הוא מנהיג ישראל במדת החסד יש
לחשוב שלא יהיה הנהגתו באמת שהחסד אף על גב שאין
ראוי לעשות מצד האמת לכך אמר ואמת ה׳ לעולם כי
הכל הוא באמת אף על גב שהקדוש ברוך הוא עוש׳ חסדי׳
החסדים שעושה הם במדת אמת ורבותיכו זכרונם לברכה
פירשו כך שאשר הקדוש ברוך הוא מחדש בעולמו דברים
על פי חסד משה הכל במדת האמת אר אלא יהיה נמשך
מן מדת האמת וכן אמרו זכרונם לברכה בערבי פסחים
כשהשליך

כשהשליך כמוהו את חברהם לכבשן האש אמר גבריאל
לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אלך והציל את
אברהם מכבשן האש ואמר הקדוש ברוך הוא אליו אני יחיד
בעולמי ואברהם יחיד בעולמו כאה ליחיד להציל את
היחיד ומפני שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר של שום
בריה נתן לו להמשל שלש מן בניו שהם מכניעים משאל
ומזרי׳ מכבשן האש ובאשר הציל אותם מכבשן האש התחיל
גבריאל ואמת ה׳ לעולם פירושו כי הנהגה שמנהיג עולמו
בחסד כאשר לבעמים הוא יודע מן מדת האמת כאשר היה
בכבשן האש שראוי להיות גבריאל מציל לפי שהוא מלאך
ממונה על האש ובאשר הצילו הקדוש ברוך הוא מעשה
אשר זכרו הנזה הקדוש ברוך הוא דבריו זה במדת האמת
כמה שהציל את בניו וכזה בעשה מדת הקדוש ברוך הוא
אמת ואין להאריך בזה • הודו לה׳ כי טוב כי לעולם
חסדו אמרו במדרש אין להם ליגבריאל שישלמו אלו הודאה
של כל עובה שעשה להם וכן הוא אומר אודך כי עניתני
ותהי לי לישועה וכן אומר אלי אתה ואודך ואומר פירש
ענין הודאה כלה לומר שהוא מודה לו ומשלים עצמו אליו
כי כל מי שמודה לאחר משלים עצמו אליו שהוא תחת
רשותו ומה שהוא משלים עצמו אל השם יתברך זהו
תשלומים נקרא שהוא משלים עצמו ונפשו אל השם יתברך
לכך ההודאי׳ הוא תשלומי׳ על הטובות ולכיכך אומר הודו
לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו שראה לומר אבל הבריאים
יתנו הודאה להקדוש ברוך הוא שעשה כלם עושה חסדים
ואחר כך אמר ואמר נא ישראל כי לעולם חסדו כיצד
ישראל לומר כי לעולם חסדו בפרע בשביל שחסדו מיוחד
על ישראל וכן חסדו מיוחד על בית אהרן וכן חסדו מיוחד
על ירא ה׳ מפני שהחסדים הם מחולקים חסד שעשה עם
בית ישראל בפני עצמו לפי שהם בניו בעצם ואלו לעשות
חסד אתם מצד זה וכן בית אהרן הם אוהבי ה׳ בושה אתם
גם כן חסדים מיוחדים וכן ירא ה׳ במה שהם ירא ה׳
ומצד גם כן שהם בחסדו ומתחלה כלל אותם ביחד בענין
ההודאה בעולם יתנו הודאה ושלמו עצומם אל השם יתברך
אף על גב שאין החסדים שוים הוא כוף בזה הם שוים ואחר
כך מחלק בחסדים לפי שהוא יתברך עושה חסד עם ישראל
בפני עצמו ושם בית אהרן בפני עצמם ועם ירא ה׳
בפני עצמם וכבר אמרנו למעלה ענין השלמה אשר
מצרים כלו ואין להאריך ועוד יש לך לדעת כי ההודאה
כמו שאמרנו הוא השלמה אליו יתברך מזה ענין ההודאה
שהוא השלמת עצמו אל השם יתברך וההשלמה הראשון שהוא

משליש עצמו אל השם יתברך הוא ההתדבקות בו במה
שהוא משליש נפשו ומתדבק אל השם יתברך וכל כמה
לפי מה שהוא מדריגתו יש לו דביקות בו יתברך ולפיכך יש
לכל נפש הודאה שהוא השלמה אל השם יתברך בפני
עצמו וכך אומר הודו לה׳ כי טוב וגומ׳ כי יש לכל העולם
ביחד דביקות מיוחד בו יתברך ואחר כך אמר יאמר נא שם
לישראל במה שהם בניו עלולים בעצם דביקות מיוחד בו
יתברך ואין ספק מצד שהם בניו הם דביקים בו כמו הבן
שהוא מצטרף אל האב ולכך אמר יאמר נא ישראל בלשון
יחיד ולא אמר בלשון רבים • ובמדרש יאמר נא ישראל
ישראל שבא זפירים זה כי כלל ישראל יש להם דביקות בו
יתברך כאשר הם מתגברים ומתאחדים בעצמם ביחד ובזה
מתאחדים בעצם על ידי שעקב אביהם שכלם הם בניו וש״י
יעקב אביהם יש לישראל דביקות בו יתברך ולכך אמר
יאמר נא ישראל בלשון יחיד ואחר כך אמר יאמרו נא בית
אהרן כי בית אהרן דבקים בו יתברך מצד האהבה בשו
שהתבאר ודאי ה׳ דבקים בו מצד הירא׳ זפירים זה
נכון • מן המצר קראתי ובמדרש בכל שם שהם
קורא אל הקדוש ברוך הוא הם בענים
קורא אל שדי ואל שדי יברך אותך ונבה
אותם בשדי אני אל שדי פרה ורבה באלהים ה׳ אלהים מה
יתן לי ונבה אותם באלהים ותשל שועתם אל האלקים
קראוהו בשם יה מן המצר קראתי יה ובבה אותם
במרחב יה פירש כי תפילת הצדיקים כשמע לפני הקדוש
ברוך הוא לגמרי בר שכתן להם בקשתם כמו שהיו קורא
ואשר קראו בשם יה מן המצר היו בענים בשם יה כמו
שקראו כי בשם יה דוקא קראו והשעם כי שם יה מרחיב
ולבדה כי בי יה ה׳ צור עולמים ומאחר שבשם הזה כבהא
העולם מרחיב בלבדה כי במדריגה הזאת שמשכו בצדק
העולם אין צרות כי הוא יתברך שהר העולם בעוד ואין
חסרון בשרש הבריאה כלל לפיכך שם זה מרחיב בלבדה שלא
יהיה לבדה ואין להאריך לפיכך כתי׳ מן המצר קראתי יה
ענני במרחב יה ה׳ לי אל אירא מה יעשה אדם לי אחר
עלי ואני לא אירא להלחם אתו כמו שאול שלא רצה רוד
להכותו ולפעמים שאני אירא להלחם בגדו ה׳ לי • לא
אירא להציל אותי כאשר אין אני חפץ לבטח אבל ה׳ לי
בעזרי לבטח האויב אלתה אותו בידי עד שהוא נוגר על
האויב ובמדר׳ ה׳ לי בעזרי משל לשני בני אדם שהם בחיים
לדין אבל הבימה והיו מתיראין מן הדין אל אל תראו מן
הדין אלא הזקו לבנכם בן שראכם הוא • כך ישראל עתידין

לעמוד

לעמוד בדין והם מתירלין ומלאכי שרת אומרים אל תירלו
קדושכם הוא דכתיב לבני ישראל עם קרובו הללויה שוב
אומרו להם אל תירא אמיכם הוא שנאמר למען יחי ורעי
מדברה כח וביותר אביכם הוא שכתב הלא הו אביך לפיכך
ה׳ לי בעוזרי וכנגד שאמר ה׳ לי ולא אירא כלומר שלא
ירא מאויביו אמר עוד לחסות בה׳ מבטוח באדם כי טוב
בטוח אין בו הבטחה שלא ירגה האדם וכנגד שאמר ה׳ לי
בעוזרי לבלתי לחוביים כלומר לא די בזה שהגיל אותי מן
האויב רק עובה עשה אתי לתת האויב בידי ולפיכך אמר
טוב לחסות בה׳ מבטוח בנדיבים כי הסכר שנתן לנדיבי
יותר יש בעתקן מן הסכר אשר מבטיח הנדיב שלא יוכל
הנדיב לעשות עוד כזה כל גוים סבבוני בשם ה׳ כי אמילם
סבבוני כדבורים העבו כאש קוצים בשם ה׳ כי אמילם זכר
ג׳ פעמי׳ סבבוני כנגד העבו"ם אשר הם מתנגדי׳ לישראל
בג׳ התנגדות הראשון מצד החילוק שיש ביניהם שהרי
אינם אומה אחת כי כל אומות בעולם שהם מחולקים
מתנגדים זה לזה וזה אף באומות עולם עצמם ולפיכך
אמר כל גוים סבבוני בשם ה׳ כי אמילם ועוד יותר יש
התנגדות לישראל עם העבו"ם בפרט כי ישראל והעבו"ם
מובדלים לגמרי שאין להם השתתפות יחד ושאר העבו"ם
אצ"ג שיש חלוק ביניהם מפני שהם מחולקים יש להם
השתתפות גם כן שהם מתדמים אבל ישראל העבו"ם
אינם משתתפים כלל בשום דבר והם נבדלים כנגד זה
אמר סבוני גם סבבוני בשם ה׳ כי אמילם ועוד יותר יש
התנגדו׳ ישראל והעבו"ם כי יש מהם כי הצלחת ישראל לא
יוכל כאש לאותם העבו"ם בהצלח׳ וכן כאשר ישראל בהצלח׳
אין לאותם העבו"ם בהצלחה וזה שאמר הכתוב אמצלחה
האריבה לא בתמצלח מיד אלא מאורבכה של ירושלם וכן
לעתיד לבא תבנה ותבונן במהרה בימינו בחסד תחבב
עוד עיר ארם ולפיכך כל גוים מסבבין את ישראל וזהו
ענין ג׳ וכל התנגדות הוא התנגדו׳ יותר מן הראשון לכך
בראשון כאמר כל גוים סבבוני בשם ה׳ כי אמילם בשני
הזכי׳ לומר סבוני גם סבבוני גג׳ הוסיף לומר סבוני
כדבורים העבו כאש קוצים בשם ה׳ כי אמילם ועוד דע כי
אלו ג׳ סבוני כנגד ג׳ הכרים שהעבו"ם רוצים לאבד את
ישראל ח"ו בראשון הם רוצים לאבד ישראל בפעל קל כי
לא יחשבו ישראל כגדם כלום ולכך אמר כל גוים סבבוני
שחושבים לאבדם מפני שהם הרבים וישראל אומה קטנה
ביניהם ועם כל זה בשם ה׳ כי אמילם ואז הם בחיים בכח
ונוגד חזקה על ישראל ועל זה אמר סבוני גם סבבוני שזהו

הזדרזות יותר ולכך כפל הלשון כנגד הזדרזות הגדול שיש
להם ועם כל זה בשם ה׳ כי אמילם פעם שלישית הוא
הזדרזות עד שבאים בכח אשר אין ערך ויחום רבוים כנגד
ישראל כמו רבבות אבנים שבאים ללחוש על אים אחר הלא
כחשב זה אין ערך לגמרי ביניהם ולא שייך כזה מלחמה
ונבוהה כי מה יעשה אדם אחד כנגד כמה רבבות כי דבר
זה אין ערך ועל זה אמר סבוני כדבורים כי אין ערך
לרבוים של דבורים אל האדם ועם כל זה בשם ה׳ כי אמילם
וכך מוכח במדרש כי דרשו מקרא זה על גוג ומגוג לפי
שגוג ומגוג ראש ועיקר כל האומות לפיכך נקרא כשיא
ראש ולפיכך הוא מתנגד לישראל ולא אל ישראל רק להשם
יתברך כמו שכתב אר למעלה בהקדמה ע"ש • ואמרו
במדרש ג׳ פעמים עתיד גוג ומגוג לעלות על ירושלם
פעם ראשון אמר כל גוים סבבוני שעתיד לבבות
כל העולם ולהעלותם אל ירושלם והם כשברי׳ דכתיב בשם
ה׳ כי אמילם פעם שנית אמר סבוני גם סבבוני שאוא
עתיד להרעיש כל העולם ולהעלותם על ירושלם שנאמר
למה רגשו גוים והם כשברים שנאמר בשם ה׳ כי אמילם
פעם ג׳ שהוא עתיד לפרש על כל המדינות להגיע מהם
תרועת המה כשברים שנאמר בשם ה׳ כי אמילם הנה זכר
ג׳ פעמים שיעלה אל ירושלם בפעם ראשון יבואו עמו
לבני האומות בפעם הב׳ יהיה מרעים אותם בחזק׳ וגבור׳
בפעם ג׳ יפרם על כל המדינות ויעלו מהם חרוזת אל
גוים ויביאם אל ירושלם עד אלא יהיה ערך ויחום כלל
לרבוים עם ישראל לבן אמר בפעם הב׳ סבוני כדבורים
וגו׳ וראוי להבין רבוים אלו דחה דחיתני לנפול וה׳ עזרני
היה לו לומר דחה דחוני לנפול וכמלא בשדרש שהיה שאמר
כך לנכח אל הילד הדע העומד על ימיכו לשסנו שדוחה
אותו לנפול וה׳ עזרני והבי אמריכן בפר׳ החליל יבאו אל
אדם מבקש להפיל את האדם ואלמלא הקדוש ברוך עוזרו
לא יוכל לעמוד שנאמר נופה רשע לנדיק ומבקש להמיתו
והו׳ יעזרנו דחיתני לנפול וגו׳ עזי וזמרת יה לא כתב עזי
בקמן שפתים וזמרתי ה׳ מפני שר"ל העוז וזמרת יה היה
לי לעוז ולזמרת ולא כתב גם כן היה לי לישועה כי ויהי לי
לישועה חוזר על הקדוש ברוך הוא לא על העוז והזמרת
קול רנה ויעזעה פי׳ כאשר מרגיכים הנדיקים בתהליהם
אז הם מוסיפי׳ כח וגבורה למעלה ערכי ימין ה׳ עושה חיל
ואמר עוד ימין ה׳ רוממה ימין ה׳ עושה חיל כי מתעלה
ימינו אל הק"בה עד ג׳ עולמות ולפיכך ימין ה׳ רוממה
כנגד׳ השמים שנקראים מרום כמו שאמר קדים בשמי מרומה

ושור

נעוד אמר שמעבלה ימינו של הקדוש ברוך הוא עד עולם עליון וכנגד זה אמר ימין ה׳ עושה חיל לא אמות וגומר רבה לומר שאפשר שלא ימות לא בשביל שאפשר בחיים רק בדי לספר מעשה יה • יסור וגו׳ פי׳ עוד שבח על הלל כי אף אם היה ידוע ליסורין היה נוכח השם יתברך חעלו ומכל מקום לא נתן אותו למות פתחו לי שערי צדק עולם הנבדל נקראו שערי צדק כי שם הכל בצדק אבא בם אודה יה כלומר אתן הודאה אל השם יתברך ואשלים עצמי אל השם יתברך להיות דביקתי בו י״ת זה השער לה׳ צדיקים יבאו בו כי הם ים להם דביקת בעולם העליון אודך וגומר אף כי כבר אמר הודו למעלה זהו ענין אחר כי ההודאה שהיא למעלה היא על שהיה בא עליו צרה ובילל ממנה שלא בצדה וכאן כבר היה בצרה והוציא אותו ולפיכך למעל׳ אמר אהבתי כי ישמע ה׳ קולי אפפוני חבלי מות וגומר כל הדברים האלו שהיה בא לצרה ובגול ועל זה אמר הודו וגומר וכאן מן המצר וגומר שכבר היה בצרה והוציאו ממנה ועל זה אודך כי עניתני וגומר אבן מאסו הבונים דבר זה עוד יותר מעלה שלא בא זה שהגיעו משפלות רק שהיה לראש פנה • מאת ה׳ היתה זאת כפלאת שהוא דבר שלא בטבע והשם יתברך ברר זה היום משמת אמי בראשית כי כל נס ופלא שהשם יתברך עושה שלא בטבע הוא ברא בשעת ימי בראשית כמו שהארכנו בהקדמה ושם כתבאר באריכות ואמר אבא ה׳ הושיעה נא שלא יהיה מתנגד לנו אבא ה׳ הצליחה יותר ממה שהיה : ברוך הבא לעבודתו • בשם ה׳ יהיב ברוך וברכנוכם מבית ה׳ הם דברי הכהנים שאומרים כך לבאים לעבוד לו יתברך וזה יותר מן ברוך כי ברוך מעצמו משמע והוסיף שראוי להיות מתברך על ידי הכל : וזה ברכנוכם מבית ה׳ מתנאו לעבוד משם תבא הברכה לכם • אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח פירוש ראוי להודות ולהלל ביום זה שעשה לנו ניסים ולעבוד לפניו • ואמר דרך משל שיש לאסור החג בעבותים עד קרנות המזבח • רצה לומר שיש להגדיל יום זה שעשה ניסים לנו ולקדש אותו עד שיהיה נאסר החג במזבח שהוא קדוש וזה כי הבאת הקרבן שזורקין הדם על קרנות המזבח נקרא זה אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח שהרי קרבנות החג נאסרים על המזבח כשזורק הדם עליו הודו לה׳ וגומר שיש בהודו כמו שהתחיל בהודו לומר כי אין ראוי רק להודות על הטובה שעשה ורז״ל דרשו הכתובים מאודך על דוד המלך וכן אמרו שם אודך כי עניתני אמר דוד אבן מאסו הבונים אמר יפי מאת ה׳ היתה זאת אמר אחיו זה היום אמר שמואל אבא ה׳ הושיעה נא אמרו אחיו אבא ה׳ הצליחה נא אמר דוד ברוך הבא אמר יפי ברכנוכם מבית ה׳ אמר שמואל אל ה׳ ויאר לנו חג אמר שמואל אלי אתה אמר דוד הודו לה׳ כי טוב אמרו כולם • ובזאר ענין זה כי הטוב שהשם יתברך עושה אל יאמר כי לאדם זה כעשה בלבד ואם ימשך טובה לאחר מן הטוב דבר זה נמקרה אין הדבר כך רק שהטוב נעשה מן השם יתברך מבורר בתכלית המדור עד שכל מי שמקבל מן הטוב ההוא נתן השם יתברך הטוב לו בעצם וראוי להלל השם יתברך עליו ונטוב שהגיע למלכות בית דוד הטוב ההוא הגיע לדוד בעצמו והגיע לישראל במה שהיה להם מלכות ולאחר דוד במה שממנו היה זה ולאחיו במה שהם קרובים אל המלכות וכל אחד ואחד דבר מיוחד בפני עצמו לכך כל אחד ואחד נתן הודאה להקדוש ברוך הוא לפי מה שראוי לו כי שמואל מדבר בעד כל ישראל ובאחרונה כתבו כולל הודא׳ ביחד לומר כי הכל יצא מפעל אח׳ ואין כאן חלוק :

יהללוך אמרינן במסכה ואומר ברכת השיר וקאמר בגמרא מאי ברכת השיר ר״י אומר יהללוך . ר׳ יוחנן אמר בשמת כל חי • ואנו אומרים שניהם יהללוך ובשמת כל חי ויהללוך ים שמנה שבחים כאשר תעיין בזה תמצא שאין כאן רק שמנה שבחים שהרי יהללוך מחולק מן שאר השבחים שאמר יהללוך ה׳ כל מעשיך ולא מצאנו רק ח׳ לשונות של שבח ביחד • יודו • ויברכו • וישבחו • ויפארו • וירוממו • ויעריצו • ויקדישו • ויתליכו • וכך היא העיקר• ואנו ח׳ שבחים הם ידועים שכן כל שירות בתורה הם בשמנה כמנין **א״ך** אתיסיר משה • אז ישיר ישראל • אז דבר יהושע והוא דבר גדול ונפלא מאד כאשר תבין • ולדעת ר׳ יהודה קשיא למה קראו בתשבחה ברכת השיר ואנו בסוכה אמרינן מקום שהגו לברך אחריו יברך אחריו ולא קראו ברכת השיר • ויראה לומר דקראו ברכת השיר במתני׳ לומר אף על גב דבשאר דוכתי׳ אין חייב לומר יהללוך כאן בליל פסח חייב לומר יהללוך מפום שיש לומר שירה והייבו ברכת השיר ואחר שגמר ההלל יש לו לומר שיר וש״ל לרב יהודה שיוצא ביהללוך במה שיש לו לומר שיר ור׳ יוחנן אמר בשמת כל חי תברך שמך ה׳ אלקינו זהו השיר שיאמר ולפיכך מפני׳ בשבח הנוחר בשירה ומרה מלך אל חי העולמים ונזכר ג״כ ח׳ שבחים

בנשמת בשדר כן הם יודו • ויברכו • וישבחו • ויפארו • וירוממו • ויעריצו • ויקדישו • וימליכו • כי ראוי להיות בשיר אלו ח׳ שבחים כמנין **א״ך** כמו שנתבאר לעיל ולפיכך היה כ״ל שאין לומר יהללוך וגם בשמת שהרי שכיה׳ שבח אחד כמו שהתבאר למעלה וכל שנזכר ביהללו׳ נזכר בישתבח אלא שנהגו לומר יהללוך כדי לחתו׳ ההלל ולפ״ז יש לחתום ביהללוך • וכתב הרא״ש והטור שלא לחתום ביהללוך וחותמים אחר בשמת ולפ״ז קשה מאוד א״כ למה אומרים יהללוך אם אין חותמין אחריו דמה נזכר יותר ביהללוך ממה שנזכר בישתבח בשלמא אם חותמין ביהללוך י״ל מכבי שנהגים לחתום אחר ההלל לכך נ״ל יהללוך לכל אם אין חותמין א״כ נ״ל יהלל׳ והנהגים שלא לחתום ביהללוך משום דאמרי׳ ואמרי׳ עליו ברכת השיר ולכי׳ אמרו דחד ברכה משמע ולא נ׳ קשיא מכלן שלא לחתום ביהללוך דהא ברכת השיר דמתניתן הוא בשמת אליבא דר״י וא״ל מן יהללוך לא איירי כלל דוודאי נ״ל כמו בכל מקום אחר ההלל שאומרים יהללוך גם התום פירשו שי״ל בשמת וגם יהללוך מכפי שאומרים אותו אחר ההלל תמיד ול׳ יאחכן תרתי ס״ל יהללוך וגם ברכת השיר וא״כ בין לר׳ יהודה ובין לר׳ יוחכן ראוי שיהיה חותמין ביהללוך כמו אחר ההלל ולפי הנראה אם באתו לחום לספיק׳ אין לו לחתום בישתבח בא״י וכו׳ דשמא הלכת׳ כר״י אבל ביהללוך הכל מודים כמו שפירשו התו׳ ג״כ ומ״מ כראי הוא רב אלפס להחזק המנהג שנהגים לחתום בישתבח שפסק כרב יהודה לומר ישתבח ואותם בישתבח ובו יש ט״ו שבחים : שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדולה וגבורה תהלה ותפארת קדושה ומלכות ברכות והודאות : והבן החלוק בין השבחים שביהללוך כלם הם על המבר׳ יודו ויברכו ויפארו ויפארו וירוממו ויעריצו וכן כולם אבל בתמימות ישתבח אינם על המברך ואות דבר כפל׳ באשר תלין כי שמנה שבחים של יהללוך והוא חלוק של תפאר׳ שלבם הק״בה מכח ישראל דכתיב את ה׳ האמרת אבל אלו חמשה עשר שבחות הם להק״בה מלדו יתברך ולא מכח ישראל ולפיכך אמרו כי לך נאה שיר ושבחה וגו׳ ומפני שכל חתימה יותר שבח ולפיכך בהלל אנו חותמין ביהללוך שבו ח׳ שבחי׳ כמו שהתבאר אבל בשמת שנזכרים בו ח׳ שבחים הן הם יודו וכו׳ חותמין בישתבח שבו ט״ו שבחים כמנין **ר״ה** ואליבא דהכל חייב לומר שיר וחילוק יש בין הלל לשיר כי הלל הוא על הטוב והחסד שפשה אבל השירה לתת שירה על גבורתו ית׳ ולפיכך ביהללוך יש בו ח׳ שבחים של שירה וכבוי שבחים נקרא שירה לו ט״ו שבחים של ישתבח ובין אם הם שמנה לו ט״ן כלם כרמזו בשירת הים כי התחלת השירה אז ישיר מכין אז שמנה וט״ו שבחים של ישתבח ארוכים במדרש משיר׳ הים • ונכפלתי איך מצאנו ידינו במנהג זה כיון דמחלוקת אמוראי׳ אם י״ל יהללוך לו כמנהג ואנו כתרוויהו עבדינן אבל בחל׳ בין שניהם ונפסיק בהלל הגדול וכן פסק רש״י וראבי״ה כמו שפס׳ בעל הגהות מיימוני שהם סוברי׳ שיש לומר הודו על כוס ד׳ ומ״מ יאמר בשמת אחר הלל ואח״כ הודו וכך אבי אומר שאם רוצה לעשות כוס ה׳ שי״ל בשמת על כוס ד׳ ויאמר הלל הגדול על כוס ה׳ אבל בשמת לא יאמר כי אם הלל לפי שברכת השיר שייך אל ההלל שהוא שיר כדלעיל וא״ת א״כ מאי ברכה יהיה על כוס ה׳ אם יאמר בשמת אחר הלל אומר אבי כיון שאין כוס ה׳ קבוע לא תקנו לו ברכה וכן ראוי לנהוג ואם לא יעשה כוס ה׳ יאמר הלל ויאתום ביהללוך ואחר כך בשמת ואחר כך הלל הגדול כך ירא בדור וכך יש לנהוג אם לא יעשה כוס חמישי :

[illegible]

[illegible]

[illegible]

לוח הטעות

דף	עמוד	שורה	טעות	תיקון
א	ב	יד	חן	תן
ב	א	ד	נמסכם	לחמסכם
ו	א	דו	מהשפעתם	מהמחתתם
	ב	לד	מולכו	מולנו
ז	א	כ	כתלבלבכו	כתלבלבנו
	ב	ב	יבא	יצא
	ד	דו	יחדל	חדל
ט	א	ג	לחמרי	לחמרו
יוד	ב	דו	גריס כי	גריס לא היו רגילים להיות כשאריס כי
יב	ב	ב	תנכפות	תוספות
	ג	יב	היו	היה
		יד	לתבלר	התבלר
	ד	מז	וזה וזה	א׳ מעתר
יד	ג	יב	סבולה	עולה
טו	ב	ג	מעזרת	מעזרת

ר׳ שריינדל דעל עיך פלרנשטיין היגלים דם דעל דיר עיינדה
דאהל פלרנשטיין היגלים / אונדה איר פיל גלגלים נרטס. פלאשלדמס
פלטס דעל פיר בין עיך דשהדר עלשטיין היגלטלן בין גולדנס
פלס שריינדר עולם ווהר דיינקל גולטס דעל גלר פלרנשטיין אל עיר
הגלה היגרי שאלתה. נול אבשר נאונדה עיך עלרחמת לך אלהים פלוג גלה
ישראל כמל כל בנן כי איך לו עלאה בראורת שהאלהה ישחרמת לך
ונעם חולק חדה ונעמי לך איך ינדתי אל אות לכי ישמחה
כבו / ולא הורדתה לנום ינלה לך / איך ינכלו אנשים אחים
בעוה לגלות סר כירו ולא ישלם אים לדבר הנה ראתה לך
לא [illegible] ויאמר [illegible] תלדר גוזרת לבן